SBORNÍK ZE SEMINÁŘE

Sborníky z doktorandského semináře katedry Dějin státu a práva Právnické fakulty MU č. 2 (2012)

Ladislav Vojáček
Jaromír Tauchen (Eds.)

KEY Publishing s.r.o.
Ostrava

2012

Recenze:
prof. JUDr. Ladislav Vojáček, CSc.
doc. JUDr. Karel Schelle, CSc.
JUDr. Jaromír Tauchen, Ph.D., LL.M.
JUDr. Renata Veselá, Ph.D.

Ladislav Vojáček, Jaromír Tauchen (Eds.)

ISBN 978-80-7418-140-5 (KEY Publishing s.r.o.)
ISBN 978-80-87475-15-7 (The European Society for History of Law)

OBSAH

ÚVODEM **4**
(Ladislav Vojáček)

„LESNÍ PRÁVO“ VE STŘEDOVĚKU **6**
(Martin Cempírek)

FALCIDIÁNSKÁ KVARTA V ŘÍMĚ A DOMÁCÍM PRÁVNÍM VÝVOJI **13**
(Radek Černoch)

POSTAVENIE A ÚLOHY PROKURATÚRY V SÚDNEJ REFORME CÁRA ALEXANDRA II. **22**
(Katarína Fedorová)

VYDÍRÁNÍ ŘÍMSKÝCH PROVINCIÍ – JEDNOTLIVÉ ZÁKONY A SKUTKOVÉ PODSTATY **27**
(Miroslav Frýdek)

ZÁKON O MIMOŘÁDNÉ MOCI NAŘIZOVACÍ – ÚVOD DO PROBLEMATIKY **40**
(Monika Horáková)

PRONÁSLEDOVÁNÍ KŘESŤANŮ V ŘÍMSKÉ ŘÍŠI **45**
(Jan Kazda)

TELIPINOVO PROHLÁŠENÍ A JEHO VLIV NA PŘÍŠTÍ CHETITSKÉ VLÁDCE (STRUČNÝ NÁSTIN) **54**
(Michaela Knollová)

PRÁVNÍ POMĚR ČECH K ŘÍŠI V (PRÁVNĚ)HISTORICKÉM BÁDÁNÍ. SOUČASNÝ STAV A PERSPEKTIVA **59**
(Jakub Razim)

PRÁVNÍ POSTAVENÍ ŽEN A VESTÁLEK ŘÍMSKÉM PRÁVU **67**
(Ivana Stará)

VZÁJEMNÝ VZTAH ČSSD A KSČ V OBDOBÍ TZV. TŘETÍ REPUBLIKY **74**
(Michal Škerle)

ÚVODEM

LADISLAV VOJÁČEK[1]

Katedra dějin státu a práva předkládá čtenářům druhý svazek sborníku z doktorandského semináře, navazující na úvodní svazek s příspěvky z prvního doktorandského semináře z konce letního semestru akademického roku 2010/2011. Druhý seminář se konal v předvánočním čase minulého roku (14. prosince) a své příspěvky z něj připravilo pro publikaci ve sborníku deset doktorandů.

Abecedně řazené příspěvky interních i externích doktorandů představují – podobně jako v prvním svazku – velmi širokou škálu rozmanitých témat z různých časových období. Převažují však příspěvky věnované starším vývojovým fázím. Významně se o to pochopitelně zasloužili romanisté, ale zdatně jim sekundovali též právní historici, včetně těch, pro něž starověk a středověk nejsou hlavním předmětem zájmu.

Romanistické studie připravili student prvního ročníku doktorandského studia Radek Černoch (*Falcidiánská kvarta v Římě a domácím právním vývoji*), Miroslav Frýdek (*Vydírání římských provincií – jednotlivé zákony a skutkové podstaty*) a Ivana Stará (*Právní postavení žen a vestálek v římském právu*). Poslední dva autoři volně navázali na své příspěvky z prvního svazku *Příspěvků ze semináře*. V souladu s tématem své disertace se starověkému období věnovala také Michaela Knollová, která podala stručný nástin vlivu Telipinova prohlášení na pozdější chetitské vládce (*Telipinovo prohlášení a jeho vliv na příští chetitské vládce*; v minulém sborníku autorka publikovala ještě pod svým dívčím jménem Uhlířová), a svou studii napsanou v rámci studijního předmětu Právní dějiny starověku se rozhodl do sborníku zařadit nový doktorand Jan Kazda (*Pronásledování křesťanů v Římské říši*).

Ke středověké problematice se váží studie Martina Cempírka *„Lesní právo" ve středověku* a debutanta Jakuba Razima *Právní poměr Čech k říši v (právně)historickém bádání. Současný stav a perspektivy.*

Katarína Fedorová se podobně jako v prvním svazku zaměřila na období vlády ruského cara Alexandra II (*Postavenie a úlohy prokuratúry v súdnej reforme cára Alexandra II.*). S československými právními dějinami spojili svůj příspěvek Monika Horáková (*Zákon o mimořádné moci nařizovací – úvod do problematiky*) a Michal Škerle, který opět představil studii vážící se k osudům sociální demokracie a sociálních demokratů po druhé světové válce /*Vzájemný vztah ČSSD a KSČ v období tzv. třetí republiky (referát ze semináře Rozkol na levici, který se konal 19. 11. 2011)*/.

Je snadné kvantifikovat a napsat, že oproti předchozímu svazku se sborník „rozrostl" o tři příspěvky a třicet stran. Hodnotit kvalitativní změnu je obtížnější, ale vesměs pozitivní po-

[1] Prof. JUDr. Ladislav Vojáček, CSc., vedoucí Katedry dějin státu a práva, Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Brno.

sudky recenzentů nasvědčují, že i po této stránce sborník představuje posun a nesporně si zaslouží pozornost.

Za organizační zajištění semináře i vydání tohoto sborníku je třeba poděkovat především doc. Karlu Schellemu a dr. Jaromíru Tauchenovi, ale také všem oponentům.

„LESNÍ PRÁVO“ VE STŘEDOVĚKU

MARTIN CEMPÍREK

ÚVOD

V našem příspěvku se chceme zaměřit na středověké právo, které upravovalo oblast lesnictví. Ve středověku vznikaly první právní předpisy upravující užívání lesní půdy, její zcizování nebo případné spory o hranice lesních porostů. Ekonomická hodnota lesů, ukrývající v sobě surovinovou základnu potřebnou pro velké množství činností, bez nichž by se nemohla tehdejší společnost obejít, vyžadovala přesné stanovení práv a povinností. Jednotlivá práva a povinnosti měly zavazovat všechny zainteresované subjekty. Tím, kdo byl oprávněn soubor práv a povinností vydávat a měnit, byl velmož nebo v pozdější době král. Jednotlivá nařízení však mohla být také vydávána šlechtici, kteří byli podřízenými králi. Tito od něho dostávali do svého užívání rozsáhlé lesní pozemky. Šlechta měla vůči svým poddaným normotvornou pravomoc, která ale nesměla zasahovat do králem nadřazených nařízení. Kodifikační záměr Karla IV. vydat zákoník, který byl v pozdější době nazván Majestas Carolina, měl upravovat obecné nakládání s lesy. Pokud by byl vyhlášen, stal by se prvním moderním lesnickým předpisem na našem území.

1. HISTORICKÝ VÝVOJ PRÁVNÍ ÚPRAVY LESNÍHO ZÁKONODÁRSTVÍ VE STŘEDOVĚKU

Význam lesa a jeho využití nacházíme již u prvních zemědělců. Lidé starší a střední doby kamenné prakticky nijak přírodu neovlivnili.

V neolitu byla krajina zabydlována jen velmi pomalu. S rozvojem zemědělství a usazováním obyvatelstva v úrodných oblastech se nepostradatelnou surovinou prvních zemědělců stále více stávalo dřevo.[1] Lesy byly využívány především pro získávání dřeva na stavbu obydlí.

V době bronzové začíná obyvatelstvo osídlovat i méně vhodné lesnaté oblasti. Do této doby byla hojně využívána pouze krajina středních Čech, Dolnomoravského i Hornomoravského úvalu a Podyjí. V tomto období pronikaly jednotlivé skupiny obyvatelstva hluboko do lesů. V této době stoupla hustota osídlení tak, až si jednotlivé skupiny obyvatelstva začaly konkurovat. Vzhledem k této situaci, s rostoucími znalostmi a zkušenostmi, vzrůstal vliv člověka na přírodu.

V době železné, resp. halštatské a laténské se vytváří dobře organizované celky se správními středisky. „Od počátku doby historické byl les majetkem buď všeho obyvatelstva, některé osady, nebo majetkem královým. Majetkové poměry byly původně ovšem velmi neurčité

[1] Viz. PODBORSKÝ, V. *Dějiny pravěku a rané doby dějinné*. 2. vyd. Brno : Filosofická fakulta Masarykovy univerzity, 1999. s. 63.

a povrchní a uprostřed takového majetku byly ještě velké lesní plochy, které nenáležely nikomu."[2]

„V 8. století umožnil rozsáhlý rozvoj zemědělství na Moravě vznik Velkomoravské říše a ovlivnil rychlé osídlení obou moravských úvalů. V českých zemích byla v té době lidnatost ještě nízká a jednotlivé odlesněné enklávy, tzv. sídelní komory, oddělovaly souvislé lesy."[3] Ostatní oblasti, jako byla Šumava nebo Českomoravská vrchovina, nebyly v této době skoro vůbec osídleny. „Lesnatost českých zemí tehdy dosahovala plných sedmdesáti procent. Oddělení produktivních zemědělských oblastí a lesních celků bylo, ve srovnání se současným stavem, daleko výraznější. V období kolem roku 1000 ještě neexistovaly výrazné sídelní aglomerace, obvyklé na přelomu středověku a novověku. Obyvatelstvo žilo převážně ve vesnicích, správními středisky byla hradiště, většinou o nevelké rozloze."[4]

Ve 12. století začíná stoupat zájem o stavební dřevo, které lesy poskytovaly. Obyvatelstvo se začalo usazovat na nejúrodnějších půdách, kde začaly postupnému osídlování ustupovat luhy a doubravy. V hornatých oblastech byly lesy využívány hlavně pro získávání stavebních materiálů a palivového dřeva. Pro rozšiřování osad a získávání zemědělské půdy se provádělo žďáření.

Pokročilé právní vymezení držby a vlastnictví k lesům nacházíme již ve středověku, ve 13. století, s rozvojem lenních vztahů a tzv. děleného vlastnictví.[5] Panovník v této době uděloval jednotlivé pozemky do držby podřízeným feudálům.[6] Ve středověku se v zemědělství začíná užívat lánový systém, což byla plošná míra zemědělské půdy. „Systém lánový, jehož rozšíření jest nejdůležitější zjev agrárních dějin 13. věku, byl velikým krokem k emancipaci venkovského člověka hlavně také tím, že býval zpravidla spojen s důslednou úpravou jeho právního poměru k vrchnosti kolektivní smlouvou, dávající skupině poddaných pevnou záruku proti náladovým útiskům a zároveň zabezpečující jim dědické držení půdy."[7] V této době se setkáváme s lesy korunními, zemskými a lesy patřícími do majetku měst.[8] Šlechta se snažila velké lesní celky získat především do svého vlastnictví. Začala si uvědomovat bohatství, které lesy skýtaly. S rozvojem osad a osídlení však projevovala stále méně ochoty postupovat lesní půdu k zakládání osad nebo převádění lesů nově vznikajícím vesnicím. Z tohoto důvodu byla příchozímu obyvatelstvu postupována pouze majetková oprávnění – tzv. lesní služebnosti. I

[2] ROZMARA, J., V. *Vademekum českého lesníka*. 1. vyd. Praha : Nakladatel a redaktor Josef, V. Rozmara, 1927. s. 9.
[3] Viz. ČERVENÝ, J. *Myslivost.* 2. vyd. Praha : Mendelova zemědělská a lesnická univerzita. Lesnická a dřevařská fakulta, Ottovo nakladatelství, 2010. s. 86.
[4] Tamtéž, s. 86.
[5] Srv. ČÁDA, F. *Právní dějiny československé. Díl. I. Od dob nejstarších do doby husitské*. 1. Vyd. Brno : Československý akademický spolek Právník, 1947. s. 137-138.
[6] V odborné literatuře se setkáváme se skutečností, kdy oprávnění z lesních služebností uděloval přímo panovník. Srv. FRIČ, J. Vývoj lesního vlastnictví do války 30-leté. Zvláštní otisk z časopisu *Lesnická práce.* 1933, roč. XII. s. 2-28.
[7] ŠUSTA, J. *Poslední Přemyslovci a jejich dědictví 1300-1308. Kniha první.* Reprint druhého vydání z roku 1926. Praha : Nakladatelství Argo, 2001. s. 27.
[8] Viz. ROZMARA, F. Dílo III. *Vademekum českého lesníka*. 1 vyd. Praha : Josef, V., Rozmara, 1917. s. 10.

když to nebylo pravidlem, města často získávala lesní majetky koupí[9] nebo na základě propadlých zástav.[10] Dalšími subjekty, které získávaly lesy do vlastnictví, byly nově příchozí řády. Těmto bývaly majetky uděleny přímo od panovníka nebo šlechty.

Ve středověku se setkáváme s organizovaným lesním hospodařením. Účelem bylo rozdělit a zajistit trvalý výnos dřeva. Jsou známa různá opatření, aby se v lesích po vykácených stromech objevil dostatečný podrost a byla tak zajištěna holina. Podrost byl tvořen náletem ze vzrostlých stromů. Z této doby nalézáme nařízení, která upravovala pastvu a průhon dobytka mezi mladými podrosty.[11] Z uvedeného je patrné, že neexistoval právní předpis nařizující majitelům obnovu lesa do určitého termínu nebo určitým způsobem.

Ve 12. století docházelo v Čechách a na Moravě k zakládání osad s podporou klášterů. Osídlování oblastí je pevně spjato s mýcením lesů. Například, když byla Morava povýšena na markrabství, markraběti „…náležely všechny statky korunní (zeměpanské), kteréž byly velmi rozsáhlé, jakož i všechny důchody zemské vyplývající z … honitby a rybaření…. Přemyslovci, kteří měli úděly na Moravě, dostávali část těchto důchodů. Hlavní bohatství jejich záleželo ve jmění nemovitém, zvláště pak v rozsáhlých lesích, které se tehda na Moravě rozkládaly. Jim příslušela v údělích pravidelná správa, vrchní moc soudní a právo udíleti výsady…“[12] Rozvoj osad a jejich přeměna na města vyvrcholila ve 13. a 14. století. Nekontrolovatelné mýcení lesů, ve prospěch vznikajících osad, trvá zřejmě po celý středověk. V této době nalézáme náznaky právní regulace zabraňující hromadnému mýcení lesů a regulaci omezující právo lovu zvěře.[13]

Jedním z důvodů vydání těchto nařízení bylo využívání stavebního dřeva na pažení štol. Právní akty vydávané panovníky se staly základem pozdější právní úpravy lesního hospodářství v českých zemích.[14] Jejich normotvůrci byli panovníci a šlechta. Byl tak zaveden řád, který zabraňoval masivnímu kácení a mýcení lesů, tolik příznačnému pro vrcholný středověk. Z dnešního pohledu bychom v těchto počinech mohli spatřovat snahu o dodržování principu trvale udržitelného rozvoje.[15]

[9] Srv. ŠUSTA, J. *Poslední Přemyslovci a jejich dědictví 1300-1308. Kniha první.* Reprint druhého vydání z roku 1926. Praha : Nakladatelství Argo, 2001. s. 220.
[10] Blíže, FRIČ, J. Vývoj lesního vlastnictví do války 30-leté. Zvláštní otisk z časopisu *Lesnická práce.* 1933, roč. XII. s. 2-28.
[11] Blíže ROZMARA, F. Dílo III. *Vademekum českého lesníka*. 1 vyd. Praha : Josef, V., Rozmara, 1917. s. 10.
[12] DVOŘÁK, R. *Dějiny Markrabství moravského. I. Díl.* Praha : Nakladatelství KMa, 2000. s. 55.
[13] Např. BLÁHOVÁ, M., MAŠEK R. *Karel IV., státnické dílo.* 1. vyd., Praha : Carolinum, 2003., s. 203.
[14] Blíže, ŠUSTA, J. *Poslední Přemyslovci a jejich dědictví 1300-1308. Kniha první.* Reprint druhého vydání z roku 1926. Praha : Nakladatelství Argo, 2001. s. 27-28.
[15] Srv. PEKÁREK, M., PRŮCHOVÁ, I., DUDOVÁ, J. et. al. *Právo životního prostředí. I. díl.* Brno : Masarykova univerzita, 2009. s. 71.

2. NÁVRH ZÁKONÍKU KARLA IV. - MAIESTAS CAROLINA

Právní předpisy, řešící úpravu vztahující se k lesnímu hospodářství i jeho ochraně, mají v našich zemích dlouhou tradici.[16] Z dřívější právní úpravy můžeme zmínit zejména návrh zákoníku Karla IV. Český král se snažil, jako jeho předchůdci, o kodifikaci práva, která by do rozvíjejících se ekonomicko-právních vztahů vnesla prvek právní jistoty. Panovník neustále projevoval snahu posílit svoji královskou moc a zabránit přesunům královského majetku do rukou šlechty. „Impulzem bylo bezesporu zasedání generálního sněmu v roce 1348, ale také skutečnost, že český stát dosud postrádal *„moderní“* psaný zákoník. V polovině 14. století – ale i později – platilo, že právo se nalézalo většinou pomocí nezávazné zvykové tradice. Výsledkem panovníkových snah byl návrh zákoníku známý jako „Maiestas Carolina.“[17]

Panovník, který chtěl prosazovat své vlastní zájmy, nemohl nerespektovat názor šlechty, která mu mohla v jeho zákonodárných počinech účinně bránit. V historicko-právní literatuře je často, jako jeden z takovýchto případů, uváděn nerealizovaný zákoník Karla IV. (tzv. Maiestas Carolina), který byl odmítnut generálním sněmem České koruny v roce 1355.[18]

„Jednalo se o základní soubor principů a zásad tehdejšího (feudálního) práva vtělených do zákoníku, který měl mít platnost pro celý stát.“[19] Král Karel IV. ustoupil ze svého návrhu z důvodu zachování souladu mezi panovníkem a šlechtou. „Postupně se vedle panovníka začíná ve zvýšené míře uplatňovat zákonodárná pravomoc šlechtických sněmů, které se posléze podílejí na tvorbě zákonů spolu s panovníkem…“[20]

Zákonodárný projekt Karla IV. byl ovlivněn římským právem, kde panovník hledal podporu pro posílení své moci. Česká šlechta, která se již v této době snažila formovat ve stavovskou opozici, nechtěla tento zákoník podpořit, protože se obávala omezení svého práva „…svobodně nalézat právo na zemských soudech…“[21] Kvůli odporu šlechty, který způsobil zamítnutí návrhu, byl nakonec Karel IV. donucen prohlásit, že jediný text, jím připravovaného právního předpisu, shořel. „Projekt Karlova zákoníku vycházel z představ o panovníkově nároku na svrchovanou vládu, omezoval pravomoc šlechty nad poddanými a v mnoha ohledech zaváděl nové právní normy.“[22]

---

[16] Zmínky o vlastnictví k lesům nacházíme již ve Statutech Konráda Oty II. V roce 1189 byl „…na sjezdu šlechty a prelátů v Sadské (u Nymburka) vyhlášen nejstarší zákoník v českých zemích, tzv. Statuta Konráda Oty (text známe z pozdějších potvrzení 1212, 1229, 1237); šlo o zákoník zvykového práva, které přiznávalo mimo jiné dědičné vlastnictví půdy feudálům.“ ČAPKA, F., *Dějiny zemí Koruny české v datech.* 3. opravené a doplněné vydání. Libri: Praha, 1999. s. 94. Srv. *Curia Vítkov* [online]. Lesy v raném středověku, 2011 [cit. 28-01-12]. Dostupné z:< http://curiavitkov.cz/prace41.html>.

[17] ČECHURA, J. *České země v letech 1310-1378. Lucemburkové na českém trůně I*. 1. vyd. Praha : Libri, 1999. s. 79-80.

[18] MALÝ, K. et. al. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945.* 3. vyd. Praha : Linde Praha, a. s, 2004. s. 38.

[19] ČECHURA, J. *České země v letech 1310-1378. Lucemburkové na českém trůně I*. 1. vyd. Praha : Libri, 1999. s. 80.

[20] MALÝ, K. et. al. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945.* 3. vyd. Praha : Linde Praha, a. s, 2004. s. 38.

[21] Tamtéž, s. 38.

[22] Tamtéž, s. 100.

Zkoumáme-li blíže tento zákonodárný projekt Karla IV., zaujme nás část věnovaná právní úpravě lesního hospodářství, kde můžeme nalézt pomyslný základ „lesního práva." Část ustanovení připravovaného zákoníku se týkala majetkových vztahů a případných sporů o hranice mezi lesy v majetku krále a lesů šlechtických. Ustanovení zahrnovala procesní úpravu při určování hranic a řešení vzniklého sporu. Královské lesy měly být chráněny především před lidskou činností, která by ztenčovala majetkovou podstatu lesů. V ustanoveních byl vyjádřen zvláště zájem na zachování lesů. Byl zde zmíněn obecný zákaz kácení lesů, ale také estetické hledisko „…nechceme, aby se krásný soubor našich lesů, při pohledu zvenčí tak obdivuhodný, rozplynul, ale dokonce jej zamýšlíme pečlivou ochranou hájit před naprosto každým mýcením, které bychom výslovně nepovolili."[23]

Z tohoto zákazu platily dvě výjimky, vztahující se na suché nebo vyvrácené stromy. Toto dřevo mohlo být prodáváno za účelem zisku královské pokladny. Možnost odprodeje dřeva vycházela ze starých obyčejových zvyklostí, a proto byl tento zakotven v připravovaném zákoníku. Na základě otevřeného královského listu mohla být povolena zvláštní výjimka, která umožňovala mimořádnou těžbu nebo odprodej dřevní hmoty. Porušení těchto ustanovení navrhovaný zákoník tvrdě trestal.[24] Tvrdých trestů se mohli obávat zejména královští hajní a lovčí, kteří by nelegálně rozprodávali dřevo.

Pouze o něco málo mírnější tresty platily pro osoby, které byly zadrženy v lese s koňským povozem. Pro tento případ se předpokládala vyvratitelná domněnka, že se jedná o osobu, která se vydala do královského lesa za účelem odcizení dřeva. Tresty směřovaly i proti osobám, které by napomáhaly v přepravě nelegálně vytěžené dřevní hmoty. Dále návrh zákoníku kladl královským úředníkům za povinnost sledovat vodní dopravu a plavení stromů po řekách, přiléhajících v oblastech jejich pravomoci. V případě trestu ukládaného za nedbalostní jednání, kterým byla způsobena škoda na královských lesích, zákoník rozeznával hrubou nedbalost a nedbalost z neznalosti.

V případě hrubé nedbalosti hrozila královským úředníkům ztráta úřadu a způsobenou škodu museli uhradit dvojnásobkem hodnoty odcizené dřevní hmoty. Pokud se dopustili nedbalosti z neznalosti, byli postiženi pouze trestem dvojnásobku.[25] Mimo jiné, návrh zákoníku zakazoval pod přísnými tresty loupání kůry ze stromů. Jednotlivá ustanovení, zabývající se ochranou lesa hrozila odstrašujícími tresty potenciálním pachatelům. Návrh zákoníku setrval na principu odplaty, spočívající v odsouzení pachatele ke stejnému utrpení, jakého se dopustil na stromech.[26]

Pokud existoval spor o hranice královských lesních pozemků se sousedními majiteli, mělo platit ustanovení, zakazující předvolávat svědky na podporu nebo vyvrácení argumentů

[23] BLÁHOVÁ, M., MAŠEK R. *Karel IV., státnické dílo.* 1. vyd., Praha : Carolinum, 2003., s. 204.
[24] BLÁHOVÁ, M., MAŠEK R. *cit. dílo*., Praha : Carolinum, 2003. s. 204.
[25] V těchto ustanoveních je patrný vliv římského práva, srv. SOMMER, O. *Učebnice soukromého práva římského. Díl II.* Právo majetkové. 2. vyd. Praha : Nákladem spolku čsl. Právníků „Všehrd", 1946. s. 98-99.
[26] Např., založil-li požár v lese, byl za tento čin upálen, srv. BLÁHOVÁ, M., MAŠEK R. *Karel IV., státnické dílo.* 1. vyd., Praha : Carolinum, 2003. s. 206.

sporných stran. Předvoláni, jako svědci, mohli být pouze hajní, jejichž revír přiléhal ke sporným hranicím nebo územím.

I když zákoník nebyl přijat, lze se domnívat, že výše popsané právní instituty byly v praxi platné a běžně se užívaly především k ochraně lesa. Některé zásady byly nově formulovány a řada převzata z praktického života. Tento návrh zákoníku se jako první snažil uchopit a kodifikovat ochranu, která předcházela nelegální těžbě a odcizení dřeva. Z tohoto důvodu byla velká část připravovaných ustanovení především zakazujícího charakteru.

„Císař Karel IV. stáhl z jednání návrh zákoníku, který dodnes nese jeho jméno. Plyne z toho – mimo jiné – velmi důležitý závěr, že je nutné tento dokument vykládat výlučně jako zamítnutý návrh, který představoval určitou právní reformu, ale neodrážel plně historickou skutečnost. Na druhé straně poskytuje mnoho informací o soudobých mocenských praktikách a zvyklostech."[27]

Na návrh připravovaného zákoníku musíme pohlížet jako na legislativní pokus, který narazil na zájmy šlechty. Z tohoto důvodu nebyly dány předpoklady pro jeho přijetí. Nicméně na základě tohoto návrhu můžeme usuzovat, jak bylo uplatňováno „lesní právo" v praxi. Navrhovaný zákoník nemohl svou šíří obsáhnout všechny oblasti „lesního práva," což bylo pochopitelné, protože byl odrazem tehdejší úrovně feudálních vztahů, které byly limitující pro rozvoj právního myšlení té doby. V určitých směrech však byl navrhovaný zákoník inspirativní i pro následující tvůrce právních předpisů pro oblast lesního hospodářství.[28]

ZÁVĚR

Ve středověku se začínají objevovat právní akty, kterými byla upravena zejména lesní těžba. Nařízení panovníka a šlechty ukládala správcům lesních panství povinnost řádného lesního hospodaření. Setkáváme se s právním institutem lesních služebností, který upravoval právní vztahy mezi vlastníkem lesa a poddanými. V tomto období již spatřujeme snahu o ucelenou ochranu lesa, kterou měl zajistit nerealizovaný zákoník Karla IV. Některá z feudálních nařízení platila až do vydání Lesního řádu v roce 1754 za panování Marie Terezie, který sjednotil postupy v lesním hospodářství a odstranil roztříštěnost a nejednotnost postupů při hospodaření v lese na jednotlivých panstvích. Ujednocením postupů byla zabezpečena racionální obnova, výchova a ochrana lesa.

[27] ČECHURA, J. *České země v letech 1310-1378. Lucemburkové na českém trůně I*. 1. vyd. Praha : Libri, 1999. s. 82.
[28] Srv. Chebský lesní řád z roku 1379. KUBŮ, F. *Chebský městský stát. Vznik a vrcholné období do počátků 16. století.* České Budějovice : Bohumír NĚMEC – VEDUTA, nakladatelství a vydavatelství, 2006. s. 95-96.

POUŽITÁ LITERATURA:

- BLÁHOVÁ, M., MAŠEK R. *Karel IV., státnické dílo.* 1. vyd., Praha : Carolinum, 2003.
- ČÁDA, F. *Právní dějiny československé. Díl. I. Od dob nejstarších do doby husitské*. 1. Vyd. Brno : Československý akademický spolek Právník, 1947.
- ČAPKA, F., *Dějiny zemí Koruny české v datech.* 3. opravené a doplněné vydání. Libri: Praha, 1999.
- ČECHURA, J. *České země v letech 1310-1378. Lucemburkové na českém trůně I*. 1. vyd. Praha : Libri, 1999.
- ČERVENÝ, J. *Myslivost.* 2. vyd. Praha : Mendelova zemědělská a lesnická univerzita. Lesnická a dřevařská fakulta, Ottovo nakladatelství, 2010.
- *Curia Vítkov* [online]. Lesy v raném středověku, 2011 [cit. 28-01-12]. Dostupné z:< http://curiavitkov.cz/prace41.html>.
- DVOŘÁK, R. *Dějiny Markrabství moravského. I. Díl.* Praha : Nakladatelství KMa, 2000.
- FRIČ, J. Vývoj lesního vlastnictví do války 30-leté. Zvláštní otisk z časopisu *Lesnická práce.* 1933, roč. XII. s. 2-28.
- KUBŮ, F. *Chebský městský stát. Vznik a vrcholné období do počátků 16. století.* České Budějovice : Bohumír NĚMEC – VEDUTA, nakladatelství a vydavatelství, 2006.
- MALÝ, K. et. al. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945.* 3. vyd. Praha : Linde Praha, a. s, 2004.
- PEKÁREK, M., PRŮCHOVÁ, I., DUDOVÁ, J. et. al. *Právo životního prostředí. I. díl.* Brno : Masarykova univerzita, 2009.
- PODBORSKÝ, V. *Dějiny pravěku a rané doby dějinné*. 2. vyd. Brno : Filosofická fakulta Masarykovy univerzity, 1999.
- ROZMARA, J., V. *Vademekum českého lesníka*. 1. vyd. Praha : Nakladatel a redaktor Josef, V. Rozmara, 1927.
- SOMMER, O. *Učebnice soukromého práva římského. Díl II.* Právo majetkové. 2. vyd. Praha : Nákladem spolku čsl. Právníků „Všehrd“, 1946.

FALCIDIÁNSKÁ KVARTA V ŘÍMĚ A DOMÁCÍM PRÁVNÍM VÝVOJI

RADEK ČERNOCH

ÚVOD

V antickém Římě byl velmi rozšířen institut odkazu (*legatum*), jehož prostřednictvím bylo možno odkázat určitou věc z pozůstalosti osobě od dědice odlišné. Postupem doby se však začaly množit případy, kdy i nepředlužená pozůstalost byla natolik zatížena odkazy, že pro potencionálního dědice již nebylo její přijetí výhodné. Dochází tedy k odmítání takové pozůstalosti, což je vnímáno negativně z důvodů náboženských, jedná se však o situaci nevýhodnou i pro odkazovníky. Institut odkazu je totiž závislý na dědické instituci, tudíž nepřijmeli pozůstalost žádný z potencionálních dědiců, nezíská nic ani nikdo z odkazovníků. Tomuto nežádoucímu jevu se Římané snažili čelit omezováním pořizovací svobody zůstavitele a více tak motivovat potencionální dědice k přijetí pozůstalosti.

Nejvýraznějším z těchto omezení je institut falcidiánské kvarty (*quarta Falcidia*), umožňující, aby si dědic mohl ponechat alespoň jednu čtvrtinu pozůstalosti i v případě, kdy by měl třeba i celou pozůstalost přenechat odkazovníkům. S jistotou odpovědět na otázku, proč byla zvolena právě jedna čtvrtina patrně nelze, je však nasnadě, že se má jednat o takový podíl, který na straně jedné šetří vůli zůstavitele a nadměrně neomezuje odkazovníky, na straně druhé však ponechává nezanedbatelnou část pozůstalosti dědici a tím jej motivuje přijmout odkazy zatíženou pozůstalost. Lze předpokládat, že zvolení čtvrtiny bylo vhodné, jak naznačuje její rozšíření na další instituty singulární sukcese pro případ smrti v antickém Římě, stejně jako to, že se ať už ve více či méně pozměněné formě objevuje v zákonících a jejich návrzích i v dobách pozdějších až do současnosti. Cílem tohoto příspěvku je analyzovat některé případy pronikání pravidla falcidiánské kvarty jak v antickém Římě, tak v právu pozdějším, platném na území České republiky. Sluší se poznamenat, že název falcidiánská kvarta vznikl díky tomu, že byl obsažen ve Falcidiově zákoně o odkazech (*lex Falcidia de legatis*), tedy v zákoně, jehož rogatorem byl Falcidius. Cílem srovnání tak pochopitelně nebude formální srovnávání (zda se vyskytuje nějaké pravidlo stanovené Falcidiovým zákonem), nýbrž srovnání materiální, tedy hledání obdobných mechanismů právní úpravy v pozdějších právních předpisech.

ANTICKÝ ŘÍM[1]

Jak již bylo řečeno, nebyla zpočátku pořizovací svoboda zůstavitele ohledně míry odkazů nikterak omezena. Mohlo se tak snadno stát, že zůstavitel, snad z přílišné štědrosti či dobromyslnosti, obdařil odkazy ve značné výši tolik odkazovníků, že se přijetí pozůstalosti stalo pro potencionálního dědice nevýhodným. Nepřijal-li však nikdo pozůstalost, nenastává *dies cedens*, na němž je závislý *dies veniens*. Jelikož z odkazu nelze ničeho nabýt dříve než *die veniente*, je zmaření dědické instituce (*testamentum destitutum*) velmi nevýhodné i pro odkazovníky, neboť tím dochází i ke zmaření odkazů. Začínají se tak objevovat první omezení pořizovací svobody zůstavitele. *Lex Furia testamentaria* stanoví počátkem 2. století př. n. l. maximální výši odkazu na tisíc assů. Efektivita tohoto zákona není příliš vysoká, neboť není omezen počet odkazů ani jejich celková výše. Dědici tak stále nemuselo zůstat vůbec nic. Částečnou nápravu přináší roku 169 př. n. l. *lex Voconia de mulierum hereditatibus,* dle níž se musí dědicům po občanech první třídy censu (*classis*) dostat alespoň tolik, co se dostalo odkazovníkovi či obdarovanému *mortis causa*.[2] V důsledku aplikace tohoto zákona tak bylo zabráněno situaci, kdy dědici nezbylo z pozůstalosti vůbec nic, nicméně v případě velkého množství odkazovníků mohlo jít o majetek natolik nepatrný, že nevýhody spojené s universální sukcesí převážily, neboť dědic se i v takovém případě stával universálním sukcesorem zůstavitelovým, pročež odpovídal za všechny zděditelné závazky zůstavitele. Roku 2 př. n. l. dochází k dalšímu dílčímu omezení *manumissionis testamento*, a to *lege Fufia Caninia de manumissionibus*.[3] Tak bylo znemožněno z pozůstalosti propustit množství otroků, přesahující určitou mez. Se stoupajícím počtem otroků rostl, byť degresivně, i počet otroků, jaký lze propustit. Vždy však šlo propustit alespoň dva z nich, nikdy pak více než sto. Tento zákon byl za Iustiniana zrušen, neboť se zdálo nehumánním, aby umírajícímu zůstaviteli bylo znemožněno to, co je běžně dovoleno žijícímu.[4] Pravděpodobně se zde projevuje i *favor libertatis*.

Skutečným přelomem v této oblasti je *lex Falcidia de legatis* z roku 40 př. n. l. Ta stanoví, aby dědici zůstala alespoň jedna čtvrtina čistého dědictví odkazy nezatížena. Čistým dědictvím se rozumí dědictví bez pozůstalostních dluhů, v to počítaje odkazy za účelem svobody,

[1] V této kapitole jsou v převážné míře použity pasáže z mé práce. ČERNOCH, Radek. *Postavení dědice v římském právu*. 2011. 56 s. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Vedoucí práce Pavel Salák jr.

[2] HEYROVSKÝ, Leopold. *Římské právo*. 4. opr. vyd. Praha : J. Otto, 1910. s. 1158.

[3] ROTONDI, Giovanni. *Leges publicae populi romani: elenco cronologico con una introduzione sull'attivita legislativa dei comizi romani.* Milano : Società editrice libraria, 1912. p. 454.

[4] I 1, 7 De lege Fufia Caninia sublata

Lege Fufia Caninia, certus modus constitutus erat in servis testamento manumittendis. quam quasi libertatibus impedientem et quodammodo invidam tollendam esse censuimus, cum satis ***fuerat inhumanum vivos*** *quidem* ***licentiam habere*** *totam suam familiam libertate donare, nisi alia causa impediat libertati****, morientibus*** *autem huiusmodi licentiam* ***adimere****.*

Pokud se týká otroků, kteří mohli být propuštěni na svobodu závětí, ustanovil zákon Fufia a Caninia pevné hranice. Tento zákon, překážející svobodě a v jistém ohledu jí nepřející, jsme považovali za nezbytné zrušit, neboť nebyl dostatečně lidským; živým totiž dával právo darovat svobodu všem svým otrokům, jestliže tomu nepřekážel nějaký důvod, zemřelým však tuto možnost vzal. Citováno dle BLAHO, Peter – SKŘEJPEK, Michal. *Iustiniani institutiones : Justiniánské instituce*. Praha : Karolinum, 2010. s. 46.

náklady pohřbu, výlohy spojené s převzetím dědictví i cenu propouštěných otroků. Výše čistého dědictví se vypočítává ke dni smrti zůstavitele, do ní se započítává i část *prealegati* připadající na dědice, tudíž neplatná *iure hereditario*, dále pak i odkazy, jichž odkazovníci nenabyli.[5] Přesáhne-li úhrn odkazů povolenou míru, i. e. tři čtvrtiny čistého dědictví, nestávají se odkazy tuto míru přesahující neplatnými, nýbrž je šetřena vůle zůstavitele a dochází k poměrnému krácení všech odkazů tak, aby byla *quarta* zachována. Je-li přemětem odkazu nedílné plnění, znemožňující provést krácení odkazu, je dědic oprávněn požadovat po odkazovníkovi vyplacení hodnoty srážky. Chtěl-li zůstavitel u některého z odkazů zabránit případnému krácení, mohl stanovit, aby k tomu u těchto odkazů nedošlo – ostaní odkazy však byly kráceny o to více, aby *quarta* zůstala zachována. Pečlivě propracován je i výpočet *quartae* při adkrescenci, k níž dochází *ex lege*, což zavdává nutnost ochrany dědice, jehož původní podíl přetížen nebyl, jemu adkreskovaná část však ano. Aby nedošlo ke zhoršení jeho postavení v důsledku okolností, jež nemohl ovlivnit či předvídat, počítá se *quarta* v adkreskované části zvlášť, případný přebytek z tohoto podílu by se poté připočítal k podílu původnímu.[6] K výrazným změnám dochází v právu iustinianském, kdy je otázka zachování *quartae* ponechána úsudku zůstavitele, jenž může nařídit, aby *quarta* nebyla zachována. Nepožádal-li dědic o *beneficium inventarii*, předpokládá se, že dědic považuje pozůstalost za dostatečně výnosnou, tudíž se pravidlo *quartae Falcidiae* v takovém případě neuplatňuje.

Jelikož se omezení dané *lege Falcidia* ukázalo být velmi efektivním, došlo postupem času k rozšiřování *quartae* i na ostatní případy nabývání *mortis causa*. Uvážíme-li, že civilní odkaz (*legatum*), o němž až dosud byla řeč, byl institutem starobylým a velmi formálním, k jehož neplatnosti až do vydání *senatus consulti Neroniani* postačoval i nevhodně zvolený druh odkazu (*legatum per vindicationem, per damnationem, sinendi modo, per praeceptionem*), nepřekvapí nás, že prvním institutem, na nějž byla rozšířena platnost *quartae* bylo *fideicommissum*, tedy odkaz neformální, zpočátku dokonce právně nevymahatelný. Z pohledu *quartae falcidiae* se jedná o institut snad ještě významnější než byla *legata*, neboť zatímco civilním odkazem lze odkázat spíše jen jednotlivé věci, nejvýše pak polovinu pozůstalosti v případě *legati per damnationem, fideicommissum* umožňovalo odkaz celé pozůstalosti, v takovém případě hovoříme o universálním fideikomisu (fi*deicommissum hereditatis*). Z těchto důvodů bylo pravidlo *quartae Falcidiae* roku 75 n. l. *senatus consulto Pegasiano* rozšířeno i na *fideicommissa*.

Konstitucí Septimia Severa byla *quarta* rozšířena i na darování pro případ smrti (*mortis causa donatio*). Na rozdíl od již rozebraných případů (*legata* a *fideicommissa*) nebyly důsledky její absence v této oblasti natolik závažné, neboť *mortis causa donatio* byla nezávisla na realizaci dědické posloupnosti. Negativní důsledky její absence tak nesl „pouze“ dědic, neboť případné odmítnutí dědictví nijak nepoškozovalo zájmy obdarovaného.

[5] BOHÁČEK, Miroslav. *Nástin přednášek o soukromém právu římském. II., Právo obligační, právo dědické.* Praha : Nákladem vlastním, 1946. s. 184.
[6] SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského. Díl II. Právo majetkové.* Praha : Nákladem vlastním, 1935. s. 332.

Konečně za Iustiniana podléhá pravidlu *quartae* vše, co bylo dědici uloženo, tedy i případy, kdy je dědic ustanoven pod suspensivní podmínkou a někdo jiný v důsledku jejího splnění něco nabude (*condiciones implendae causa datum*).[7]

DOMÁCÍ VÝVOJ

Nyní se zabývejme srovnáním s právní úpravou na území České republiky. V první řadě je nutno prozkoumat existenci jednotlivých institutů singulární sukcese *mortis causa*, budou nás tedy zajímat odkazy (*legata*), svěřenectví (*fideicommissa*), darování pro případ smrti (*mortis causa donationes*) a ustanovení dědice pod podmínkou převodu určitých věci na jinou osobu (*condiciones implendae causa datum*). Bude-li výsledek alespoň v jednom případě kladný, je namístě zkoumat, zda je tu dáno nějaké omezení charakteru falcidiánské kvarty.

Prvním ze zkoumaných pramenů je *ABGB*.[8] Zde nacházíme poměrně podrobnou úpravu všech zmíněných institutů – odkaz,[9] svěřenské nástupnictví (*fideicommissum hereditatis*),[10] darování pro případ smrti[11] i vázanost ustanovení dědice na podmínku.[12] Nabízela by se tak možnost pro uplatnění falcidiánské kvarty, leč zůstává nevyužita – zákoník naopak výslovně počítá s možností, kdy je celá pozůstalost vyčerpána odkazy a přiznává dědici jen náhradu nákladů vzniklých mu správou pozůstalosti.[13] Rovněž je počítáno se situací, v níž odkazy převyšují pozůstalost, v takovém případě dochází k poměrným srážkám.[14] V tomto aspektu se tedy objevuje obdobný mechanismus jako v případě falcidiánské kvarty, jelikož však nejsou odkazy zkracovány tak, aby nepřesáhly tři čtvrtiny pozůstalosti, nýbrž jsou kráceny tak, aby nepřesáhly pozůstalost celou, můžeme s jistou nadsázkou říci, že sice není zachována falcidiánská kvarta, ale že je zachováno „falcidiánské nic". Ke krácení odkazů navíc nedochází u všech rovnoměrně, je tu totiž obdoba odkazů, u nichž zůstavitel nařídil, aby nebyly kráceny.[15]

[7] BOHÁČEK, Miroslav. *Op. cit*. s. 184.

[8] Zákon č.1946/1811 Sb. z. s., ve znění pozdějších předpisů (dále jen „*ABGB*"). *ABGB* citováno dle: *ABGB* citováno dle: ROUČEK, František – SEDLÁČEK, Jaromír et al. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarparpatské Rusi. Díl třetí. (§§ 531 až 858).* Reprint původního vydání. Praha : CODEX Bohemia, s. r. o., 1998. 866 s., respektive dle: Iidem. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarparpatské Rusi. Díl čtvrtý. (§§ 859 až 1089).* Reprint původního vydání. Praha : CODEX Bohemia, s. r. o., 1998. 866 s. ISBN 80-85963-79-5.

[9] § 647 ABGB.

[10] § 608 ABGB.

[11] § 956 ABGB.

[12] § 695 ABGB.

[13] Dědicovo právo, jestliže břemena vyčerpávají podstatu; § 690 ABGB

*Je-li **celé dědictví vyčerpáno odkazy, nemůže dědic žádati nic jiného než náhradu** za své náklady, které učinil pro podstatu, a odměnu přiměřenou jeho námahám. Nechce-li pozůstalost sám spravovati, musí žádati za ustanovení opatrovníka.* (zvýraznění autor)

[14] nebo dokonce převyšují. § 692 ABGB

***Nestačí-li pozůstalost** k zaplacení dluhů, jiných povinných výloh a **k zapravení všech odkazů, učiní se** odkazovníkům **poměrná srážka**. Proto dědic není povinen zapraviti odkazy bez zajištění, dokud je takové nebezpečí.* (zvýraznění autor)

[15] § 691 ABGB

Na rozdíl od římského práva tak nemůže zůstavitel dle své libovůle určit, který z odkazů nemá být krácen, nýbrž chce-li tak učiniti, musí jej formulovat jako odkaz výživy. Zcela zvláštním případem jsou příspěvky pro veřejné ústavy.[16]

Po vzniku Československa se naskytla otázka, zda by mělo dojít i k zásadnějším obsahovým změnám v občanském zákoníku. Nakonec bylo rozhodnuto o vypracování nového občanského zákoníku, jenž však vzhledem k mnichovským okolnostem nikdy nevstoupil v platnost, mluvíme tak o osnově z roku 1937.[17] Ačkoliv se formálně jednalo o nový zákoník, přeci jen se velmi přidržoval *ABGB*. Z námi zkoumaných institutů tak nalézáme tytéž jako v *ABGB*, tedy svěřenské nástupnictví[18], odkazy,[19] možnost vázat ustanovení dědice na podmínku[20] i darování pro případ smrti.[21] Opět tak máme splněny předpoklady pro uplatnění falcidiánské kvarty, vzhledem k úzké provázanosti s *ABGB* však její absence není příliš překvapivá, naopak je podobně jako v *ABGB* obsaženo „falcidiánské nic". Dědic tak může žádat náhradu svých nákladů,[22] na rozdíl od *ABGB* však nemusí být „*…celé dědictví vyčerpáno odkazy…*", postačuje totiž „*Je-li čistá pozůstalost odkazy … téměř vyčerpána…*". Přesáhnou-li odkazy hodnotu čisté pozůstalosti, opět se přednostně uspokojí odkazy zaopatření, výchovy a výživy, zatímco ostatní odkazy se poměrně snižují.[23] Ani v případě přijetí Osnovy 1937 by tak nedošlo k zásadnímu obratu stran falcidiánské kvarty, jelikož tato by v návaznosti na *ABGB* obsažena nebyla, ustanovení zakotvující „falcidiánské nic" pak nedostala výraznějších změn.

K výraznějším změnám dochází až přijetím Středního kodexu,[24] což je pochopitelné, vzhledem k zásadní změně orientace celého státu. O to překvapivěji se může jevit, že některá ustanovení středního kodexu mají blíže k římskému právu, než mělo *ABGB*. V daných případech se však nejedná ani tak o zájem přiblížit právní úpravu právu římskému, jako spíše o

---

Nelze-li z pozůstalostní podstaty uspokojiti všechny odkazovníky, ***zapraví se přede všemi ostatními odkaz výživy*** *a odkazovníku náleží výživa ode dne dědického nápadu.* (zvýraznění autor)

[16] O zákonných příspěvcích pro veřejné ústavy. § 694 ABGB

Příspěvky*, které zůstavitel určil podle politických předpisů v závěti* ***k podpoře chudobinců, invalidoven a nemocnic a veřejného vyučování****, nebuďtež pokládány za odkazy; jsou státní dávkou, musí býti zapravovány i zákonnými dědici a* ***nemohou býti posuzovány podle zásad soukromého práva****, nýbrž jen podle politických nařízení.* (zvýraznění autor)

[17] *Tisk 425. Vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník* [online]. [cit. 2011-12-03]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/se/tisky/t0425_01.htm> (dále jen „Osnova 1937")

[18] § 456 Osnovy 1937.

[19] § 466 Osnovy 1937.

[20] § 511 Osnovy 1937.

[21] § 807 Osnovy 1937.

[22] Práva dědice přihlášeného s výhradou soupisu § 507 Osnovy 1937

Je-li ***čistá pozůstalost odkazy*** *obtížena tak, že je* ***téměř vyčerpána, má dědic právo jen na náhradu*** *nákladů učiněných ve prospěch pozůstalosti a na přiměřenou odměnu za svoji námahu. Pokud nestačí pozůstalost k úhradě těchto jeho pohledávek, může je požadovati od odkazovníků podle hodnoty odkazů a má v té příčině právo zadržovací.* (zvýraznění autor)

[23] § 508 Osnovy 1937

Nestačí-li čistá pozůstalost k vyřízení všech *odkazů,* ***uspokojí se přede všemi*** *ostatními* ***odkaz zaopatření****, vychování a výživy (§ 488),* ***ostatní*** *odkazy* ***se poměrně sníží****. Dědic má stejná práva jako podle § 507 a není povinen vyřizovati odkazy bez náležitého zajištění.* (zvýraznění autor)

[24] Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů. (dále jen „Střední kodex")

izolované využití některých římskoprávních institutů, jejichž povaha odpovídala tehdejším ideologickým zájmům, tedy především omezení pořizovací volnosti zůstavitele.[25] Institut byl ponechán s tím, že pro něj přiměřeně platí ustanovení o dědici,[26] vyjma odpovědnosti za závazky zůstavitele, ovšem jen je-li hodnota odkázané věci vzhledem k dědictví nepatrná. Pro naše účely je však mnohem zajímavější závěr druhé věty zmíněného paragrafu – …*jestliže souhrn odkazů nečiní více, než čtvrtinu toho, co zbude ze zanechaného majetku*…" Falcidiánská kvarta se zde projevuje mnohem silněji než v *ABGB* a Osnově 1937, jen její hodnota je převrácena, neboť čtvrtina není tou částí, jež by měla zůstat dědici, nýbrž je čtvrtina stanovena jako maximální možná míra všech odkazů. Můžeme tak mluvit o „falcidiánské třičtvrtině". Je-li „falcidiánská třičtvrtina" překročena, nedochází nicméně k poměrnému krácení odkazů, jak bychom mohli očekávat, nýbrž se na odkazovníka hledí plně jako na dědice. Dalším ze zkoumaných institutů je *fideicommissum*, neboli svěřenské nástupnictví, tento institut však ve Středním kodexu nenacházíme, naopak je fakticky znemožněn.[27] Další ze zkoumaných institutů, totiž darování pro případ smrti je již upraven výslovně, leč toliko negativně.[28] Konečně je vyloučena i vázanost ustanovení dědice na podmínku, a to na počátku § 550, o němž již bylo pojednáno ohledně zrušení svěřenského nástupnictví. Třebaže se tedy Střední kodex snažil, a to nejen v oblasti práva dědického, odpoutat od římskoprávního dědictví, nezbylo jeho tvůrcům než zavést k tomuto účelu „falcidiánskou třičtvrtinu", tedy jistou modifikaci pravidla římskoprávního.

Úprava dědického práva v současném občanském zákoníku,[29] nazývaném též jako socialistický občanský zákoník, je velmi stručná, neboť dlouhodobým záměrem socialistického práva bylo odstranění dědického práva, tudíž zde dochází ve srovnání se středním kodexem k dalšímu omezování institutů práva dědického. I přes četné novelizace občanského zákoníku nedošlo ohledně tohoto aspektu k systémové změně.[30] *Legata* ani *fideicommissa* upravena nejsou, jejich absence však vzhledem k přetrvávající možností kombinace delačních důvodů[31] a možnosti ustanovit dědice k jednotlivým věcem[32] nebyla příliš silně pociťována. Darování

[25] SALÁK, Pavel. Odkaz – římskoprávní institut ve světle českého práva 20. stol. In *Dny práva – 2010 – Days of Law*. [online]: Brno : Masarykova univerzita, 2010 [cit: 2011-12-04]: Dostupné z: <http://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2010/files/sbornik.html>. s. 1626.

[26] § 537 Středního kodexu

Byla-li někomu zůstavena peněžitá částka nebo jiná movitá věc jako odkaz, ***platí o odkazu*** *a o odkazovníkovi přiměřeně* ***ustanovení o dědictví*** *a o dědici. Odkazovník však neodpovídá za závazky zůstavitelovy, ani za náklady jeho pohřbu, byla-li odkazovníkovi zůstavena věc, jejíž cena je v poměru k ceně zanechaného majetku jen nepatrná, a* ***jestliže souhrn odkazů nečiní více než čtvrtinu*** *toho, co zbude* ***ze zanechaného majetku*** *po odečtení dluhů.* (zvýraznění autor)

[27] § 550 Středního kodexu

Neplatná je podmínka*, kterou zůstavitel omezil povolání někoho za dědice.* ***Neplatné je i*** *ustanovení závěti,* ***že*** *toho, co se zůstavuje,* ***má dědic nabýt jen na určitou dobu nebo*** *později než dnem zůstavitelovy smrti, jakož i ustanovení závěti o tom, na* ***koho má dědictví přejít po smrti dědicově****. Neplatný je také zůstavitelův příkaz, aby dědic použil dědictví nebo jeho části určitým způsobem nebo aby něco vykonal.* (zvýraznění autor)

[28] § 385 Středního kodexu.

[29] Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „OZ")

[30] SALÁK, Pavel. *Op. cit*. s. 1629.

[31] § 461 OZ, především jeho odst. 2 i. f.

[32] § 477 odst. 1 OZ.

pro případ smrti sice upraveno je, ovšem stejně jako ve Středním kodexu toliko negativně.[33] Vázat ustanovení dědice na podmínku je rovněž vyloučeno[34], přičemž v části věty za středníkem stojí: „*ustanovení § 484 … tím není dotčeno*“. To je pravda, neboť ve zmíněném paragrafu[35] je upravena kollační povinnost, mající roli při dělení pozůstalosti na dědické podíly – jinými slovy jelikož se v daném paragrafu vůbec nejedná o podmínku coby ustanovení, které váže účinky právního jednání na nejistou budoucí událost, není toto ustanovení dotčeno zákazem podmínek. V současné právní úpravě tak nenacházíme žádný institut, u nějž by mohla falcidiánská kvarta nalézt své uplatnění, pročež nepřekvapí, že v právním řádu České republiky není vůbec přítomna.

Po konci komunistického režimu se s větší či menší intenzitou začaly objevovat hlasy po odstranění socialistického občanského zákoníku a jeho nahrazení zákoníkem novým. Začal se tak připravovat Návrh OZ,[36] inspirující se především Osnovou 1937. Do našeho právního řádu se tak vrací odkaz,[37] svěřenské nástupnictví,[38] darování pro případ smrti[39] i možnost vázat dědickou instituci na podmínku.[40] Návrat k *ABGB* a Osnově 1937 je tak dosti patrný, nicméně v některých oblastech šli tvůrci Návrhu OZ ještě dále, příkladem čehož je právě falcidiánská kvarta.[41] V případě schválení tak poprvé v našich občanských zákonících bude pravidlo falcidiánské kvarty obsaženo v prakticky čisté formě – jednak se opravdu jedná o čtvrtinu dědického podílu, jež má dědici zůstat, druhak se čtvrtinu převyšující odkazy poměrně krátí. K inspiraci samotným římským právem se v důvodové zprávě hlásí i tvůrci Návrhu OZ: „*Osnova nepřijímá zásadu obecného zákoníka občanského, že zůstavitel může dědictví odkazy zcela vyčerpat… Vychází se naopak z pojetí, že… odkazy alespoň část dědictví nezatížena… Zvolen byl podíl čtvrtinový, což není nic jiného než stará* quarta Falcidia.“[42]

ZÁVĚR

Quarta Falcidia byla zvolena jako prostředek ochrany dědiců před odkazy přetíženou pozůstalostí. O vhodnosti tohoto způsobu omezení v antickém Římě svědčí i skutečnost, že toto pravidlo bylo během vývoje římského práva rozšířeno i na ostatní případy nabývání majetku

[33] § 628 odst. 3 OZ.
[34] § 478 OZ.
[35] § 484 OZ.
[36] Vladni_navrh_obcanskeho_zakoniku_2011 [online]. [cit. 2011-12-03]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/2011/Vladni_navrh_obcanskeho_zakoniku_2011.pdf>. (dále jen „Návrh OZ“)
[37] § 1584 Návrhu OZ.
[38] § 1502 Návrhu OZ.
[39] § 2039 Návrhu OZ.
[40] § 1541 Návrhu OZ.
[41] § 1588 Návrhu OZ
Každému z ***dědiců musí zůstat*** *z hodnoty dědictví* ***alespoň čtvrtina*** *odkazy nezatížená.* ***Zatíží-li*** *zůstavitel dědice* ***více, má*** *dědic právo na* ***poměrné zkrácení*** *odkazu.* (zvýraznění autor)
[42] *Vladni_navrh_obcanskeho_zakoniku_2011_DZ.pdf* [online]. [cit. 2011-12-03]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/2011/Vladni_navrh_obcanskeho_zakoniku_2011_DZ.pdf>. s. 975

mortis causa. Přínos římského práva obecně spočívá v tom, že se jedná o neustálý zdroj inspirace pro zákonodárství pozdější. Již dvě stě let se právní úprava dědického práva na našem území řídí občanskými zákoníky, které se v různé míře inspirovaly různými instituty a principy práva římského. O propracovanosti římského práva svědčí i to, že z občanských zákoníků, které na našem území platily, není nejcitelnější inspirace falcidiánskou kvartou v *ABGB*, nýbrž ve Středním kodexu, který byl naopak namířen proti římskému právu. Návrh OZ nám pak ukazuje, že římské právo je zdrojem inspirace pro zákonodárce i dnes, jelikož právě zde se nám objevuje falcidiánská kvarta v podobě čistší než v kterémkoliv z dosud přijatých zákoníků.

LITERATURA:

- BOHÁČEK, Miroslav. *Nástin přednášek o soukromém právu římském. II., Právo obligační, právo dědické.* Praha : Nákladem vlastním, 1946. 193 s.
- ČERNOCH, Radek. *Postavení dědice v římském právu*. 2011. 56 s. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Vedoucí práce Pavel Salák jr.
- HEYROVSKÝ, Leopold. *Římské právo*. 4. opr. vyd. Praha : J. Otto, 1910. 1243 s.
- ROTONDI, Giovanni. *Leges publicae populi romani: elenco cronologico con una introduzione sull'attivita legislativa dei comizi romani.* Milano : Società editrice libraria, 1912. vii+522 s.
- ROUČEK, František – SEDLÁČEK, Jaromír et al. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarparpatské Rusi. Díl třetí. (§§ 531 až 858).* Reprint původního vydání. Praha : CODEX Bohemia, s. r. o., 1998. 680 s. ISBN 80-85963-74-4.
- Iidem. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarparpatské Rusi. Díl čtvrtý. (§§ 859 až 1089).* Reprint původního vydání. Praha : CODEX Bohemia, s. r. o., 1998. 866 s. ISBN 80-85963-79-5.
- SALÁK, Pavel. Odkaz – římskoprávní institut ve světle českého práva 20. stol. In *Dny práva – 2010 – Days of Law*. [online]: Brno : Masarykova univerzita, 2010 [cit: 2011-12-04]: s. 1620–1632. Dostupné z: <http://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2010/files/sbornik.html>. ISBN 978-80-210-5305-2.
- SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského. Díl II. Právo majetkové.* Praha : Nákladem vlastním, 1935. 356 s.
- *Vladni_navrh_obcanskeho_zakoniku_2011_DZ.pdf* [online]. [cit. 2011-12-03]. Dostupné z: <*http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/2011/Vladni_navrh_obcanskeho_zakoniku_2011_DZ.pdf*>.

PRAMENY:

ABGB

Zákon č. 1946/1811 Sb. z. s., obecný zákoník občanský, ve znění pozdějších předpisů.

§ 608 *ABGB*
§ 647 *ABGB*
§ 690 *ABGB*
§ 691 *ABGB*
§ 692 *ABGB*
§ 694 *ABGB*
§ 695 *ABGB*
§ 956 *ABGB*

Institutiones Iustiniani

I 1, 7 De lege Fufia Caninia sublata

Návrh OZ

Vladni_navrh_obcanskeho_zakoniku_2011 [online]. [cit. 2011-12-03]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-torage/files/2011/Vladni_navrh_obcanskeho_zakoniku_2011.pdf>.

§ 1502 Návrhu OZ
§ 1541 Návrhu OZ
§ 1584 Návrhu OZ
§ 1588 Návrhu OZ
§ 2039 Návrhu OZ

OZ

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

§ 461 OZ
§ 477 odst. 1 OZ
§ 478 OZ
§ 484 OZ
§ 628 odst. 3 OZ

Osnova 1937

Tisk 425. Vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník [online]. [cit. 2011-12-03]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/se/tisky/t0425_01.htm>.

§ 456 Osnovy 1937
§ 466 Osnovy 1937
§ 507 Osnovy 1937
§ 508 Osnovy 1937
§ 511 Osnovy 1937
§ 807 Osnovy 1937

Střední kodex

Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

§ 385 Středního kodexu
§ 537 Středního kodexu
§ 550 Středního kodexu

POSTAVENIE A ÚLOHY PROKURATÚRY V SÚDNEJ REFORME CÁRA ALEXANDRA II.

KATARÍNA FEDOROVÁ

ÚVOD

Prokuratúra bola v Rusku založená v r. 1722, kedy boli vytvorené funkcie generálneho prokurátora a vrchných (ober) prokurátorov pri Senáte a prokurátorov národných súdov. Prokurátori národných súdov sa stali základom gubernskej prokuratúry, vznikajúcej v 30-tych rokoch 18. storočia. Po vytvorení ministerstva spravodlivosti v r. 1802 dochádza ku kumulácii funkcií ministra spravodlivosti a generálneho prokurátora a gubernská prokuratúra sa vo významnej miere stáva orgánom ministerstva spravodlivosti v guberniách.[1] Jej základnou náplňou bol dohľad nad miestami výkonu trestu odňatia slobody, mala však aj dozerať nad pôsobením gubernských orgánov a polície. Právna úprava prokuratúry nebola ucelená, právne normy regulujúce jej postavenie a úlohy, boli rozosiate vo viacerých zákonoch. Súdnou reformou r. 1864 došlo k významnému pretvoreniu pôsobnosti prokuratúry, na novo definovanej ako „*orgán zákona, nie orgán vlády*“.[2] Podľa novej právnej úpravy mal prokurátor „*chrániť silu zákona, a v tom spočívajú jeho povinnosti – prokurátori by mali chrániť poriadok, štátny majetok a osoby, ktoré sa nedokážu brániť sami, a preto potrebujú opateru štátnej moci*“.[3] Prokurátor sa stal orgánom dohľadu nad presnou a jednotnou aplikáciou zákonov Ruského impéria. Prokuratúra pôsobila pri reformou vytvorených všeobecných súdoch, sústavu ktorých tvorili okružné súdy, súdne komory ako súdy druhého stupňa a Senát ako najvyšší súd, preto je nazývaná aj prokuratúrou súdnou.

CHARAKTERISTICKÉ ZNAKY “NOVEJ“ PROKURATÚRY

Základnými pojmovými znakmi prokuratúry podľa zákonov súdnej reformy boli jednotnosť, hierarchická štruktúra a jej nezávislosť od miestnej štátnej správy.

Jednotnosť prokuratúry znamenala, že všetci prokurátori mali postupovať rovnakým spôsobom, presne vymedzeným v zákone, čím sa mala zabezpečiť unifikovaná aplikácia

[1] ČISTJAKOV, Oleg Ivanovič: Rossijskoe zakonodateľstvo X-XX vekov Tom 8. Sudebnaja reforma. Moskva: Juridičeskaja literatura, 1991, s. 97-98.
[2] MURAVEV, Nikolaj Valerianovič: Prokurorskij nazdor v jego ustrojstve i dejateľnosti. Tom 1. Moskva: Universitetskaja tipografija. 1889, c. 5.
[3] Sudebnye ustavy 20. nojabrja 1864 goda. Sankt Petersburg: Tipografija vtorogo otdelenija E.I.V. kanceljarii, 1867, c. 53.

právnych predpisov.[4] Dôsledkom takéhoto postupu bolo okrem iného aj zameniteľnosť prokurátorov pri riešení právnych prípadov na základe rozhodnutia nadriadeného prokurátora.[5]

Na čele prokuratúry stál generálny prokurátor, ktorý bol rovnako ako v predreformnom období zároveň ministrom spravodlivosti. Štruktúra prokuratúry bola ďalej tvorená vrchnými prokurátormi, pôsobiacimi v Senáte, prokurátormi súdnych komôr a prokurátormi okružných súdov. Prokurátori mali pri výkone funkcie k dispozícii asistentov, ktorí im mali pomáhať a boli oprávnení v prípade potreby prokurátora zastúpiť. Nižšie postavený prokurátor bol viazaný príkazmi vyššie postaveného prokurátora, takýto príkaz nebol povinný vyplniť iba v prípade rozporu s vnútorným presvedčením, vytvoreným na základe dôkladného poznania veci. Generálneho prokurátora vymenúval a odvolával cár, ostatných prokurátorov vymenúval generálny prokurátor na neobmedzené časové obdobie.

Prokuratúra bola, rovnako ako ostatné inštitúty zriadené súdnou reformou, vytvorená s predstavou oddelenia výkonnej, súdnej a zákonodarnej moci v štáte. Zámer sa podaril iba čiastočne – prokurátori pôsobili nezávisle od orgánov miestnej štátnej správy a na rozdiel od gubernskej prokuratúry nedozerali na jej pôsobenie, závislosť od ústredných orgánov štátu však bola daná už kumuláciou funkcií generálneho prokurátora a ministra spravodlivosti.

OBLASTI PÔSOBENIA PROKURATÚRY

Prokurátori podľa zákonov súdnej reformy pôsobili v trestnom konaní, občianskom súdnom konaní a v oblasti dohľadu nad výkonom súdnictva.

V trestnom konaní prokurátor vykonával dohľad nad prípravným konaním a po jeho skončení zostavoval obžalobu, resp. rozhodol o zastavení či prerušení konania. V súdnom konaní viedol obžalobu a mal právo podať opravný prostriedok proti rozsudku súdu, tak v apelačnom, ako aj kasačnom konaní. Po skončení trestného konania prokurátor vykonával dohľad nad tým, aby odsúdený vykonal uložený trest.

Práve v oblasti trestného konania sa najviac diskutovanou otázkou stala úloha prokurátora pri dokazovaní viny obžalovaného. Zdôrazňovalo sa, že prokurátor nesmie pri službe právnym záujmom štátu zabúdať na osobnosť obžalovaného, má poznať jeho charakter a dôvody, ktoré ho viedli k porušeniu zákona a nikdy sa nemá snažiť vzbudiť negatívne pocity

[4] Tento cieľ bol v ruských podmienkach veľmi významný predovšetkým v kontexte obrovského chaosu, ktorý v predreformnom období v platnom práve vládol.

[5] Pôvodné znenie ustanovenia 132 Zákona o zriadení súdnych prokurátorov tak umožňovalo zastupiteľnosť prokurátorov v prípade choroby či neprítomnosti. V roku 1872 bolo ustanovenie doplnené o možnosť nadriadeného prokurátora nahradiť nižšie postaveného prokurátora v akejkoľvek ním vedenej veci. ČISTJAKOV, Oleg Ivanovič: Rossijskoe zakonodateľstvo X-XX vekov Tom 8. Sudebnaja reforma. Moskva: Juridičeskaja literatura, 1991, s. 99.

voči obžalovanému.[6] Zároveň však *„pri všetkom humanizme prokuratúra ako špecifická štátna štruktúra dozoru nemôže byť milosrdnou na úkor právneho a faktického dokazovania*“.[7]

Zákon o občianskom súdnom procese zveroval prokurátorovi právomoc vydávať stanoviská vo veciach zemských ústavov, mestských a vidieckych spoločenstiev, pri vydávaní potvrdenia o nemajetnosti účastníkom konania, ktorí žiadali oslobodenie od súdnych poplatkov, vo veciach manželských a zákonnosti narodenia, vo veciach dotýkajúcich sa maloletých, nezvestných a hluchonemých, v konaní o obmedzení svojprávnosti, v sporoch o pôsobnosť medzi súdmi a správnymi orgánmi, a v otázkach, patriacich inak do pôsobnosti trestných súdov, ktoré vznikli v priebehu občianskeho súdneho konania. Stanovisko prokurátora muselo byť zaprotokolované v súdnom spise a prednesené účastníkom konania. V manželských veciach, v konaní o zbavení svojprávnosti a vo veci zákonnosti narodenia, t.j. narodenia dieťaťa ako manželského, mal prokurátor právo vystupovať v konaní ako zástupca toho, o koho právach sa konalo, pričom mohol napadnúť rozsudok súdu opravným prostriedkom. Vo veciach vyhlásenia osoby za nezvestnú alebo nesvojprávnu bol prokurátor oprávnený iniciovať súdne konanie.

Pôsobnosť prokuratúry v oblasti dozoru nad výkonom súdnictva vykonával generálny prokurátor, ktorý aj z titulu funkcie ministra spravodlivosti realizoval všeobecný dohľad nad súdnictvom, ale aj jednotliví prokurátori, ktorí boli povinní oznámiť nadriadenému prokurátorovi akékoľvek porušenie zákona spojené s výkonom súdnictva, ktoré zistili.[8] Dohľad prokuratúry nad výkonom súdnictva vyvolával nevôľu sudcov, ktorí sa ponosovali, že tento dozor “*súd dusí*“.[9]

REALIZÁCIA SÚDNEJ REFORMY VO VZŤAHU K PROKURATÚRE

Súdna reforma bola na teritórii Ruska zavádzaná fragmentárne, tak z hľadiska teritoriálneho, ako aj chronologického. 17. apríla 1866, v deň otvorenia nových súdov, bola prokuratúra zriadená iba v 10 ruských guberniách.[10] Za prokurátorov bolo vymenovaných 126

[6] MOJSINOVIČ, Anna Nikolaevna: Sudebnaja reforma 1864 g. v ocenkach covremennikov i issledovatelej vtoroj poloviny XIX-načala XX vv. Jaroslavľ: Jaroslavskij gosudarstvennyj universitet imenii P. G. Demidova, 2006, s. 184.

[7] KONI, Anatolij Fedorovič: Sobranie čočinenij v vosmi tomach, Tom 4. Moskva: Juridičeskaja literatura, 1966, s.194.

[8] Podľa ustanovenia 136 Zákona o zriadení súdnych orgánov *„ ak je pri riešení veci súdom zistené porušenie zákona, prokurátor okružného súdu, nezávisle od rozhodnutia súdu vo veci na základe zákonov trestného a občianskeho procesu, oznámi zistené porušenie zákona prokurátorovi súdnej komory, od ktorého závisí predloženie predmetnej veci na posúdenie ministrovi spravodlivosti“.*

[9] GREDINGER Fedor Iossipovič: Prokurorskij nazdor za pjaťdesjat let, istekšich so vremeni preobrazovanija po Sudebnym Ustavam Imperatora Aleksandra II. In. DAVIDOV Vladimir Nikolaevič, POLJANSKIJ Nikolaj Nikolaevič: Sudebnye ustavy 20 nojabrja 1864 za 50 let. Tom 2. Sankt Peterburg: senatskaja tipografija, 1914. c. 238.

[10] Celkovo bolo na území Ruského impéria 51 gubernií, pobaltské štáty tvorili 3 gubernie, ostatné územie bolo rozdelené na generálne gubernátorstvá.

osôb.[11] V 60-tych až 90-tych rokoch 19. storočia tak popri sebe paralelne pôsobili gubernská a "nová" prokuratúra. 7. marca 1866 bol vydaný zákon o gubernskej prokuratúre, upravujúci pôsobnosť gubernskej prokuratúry v miestach, kde nebola vytvorená súdna prokuratúra. Zákon zveroval gubernskej prokuratúre dozor nad miestami výkonu trestu odňatia slobody a dohľad nad políciou a ďalšími gubernskými orgánmi, gubernská prokuratúra však nepôsobila ako obžaloba v súdnom konaní. Podľa zákona bola gubernská prokuratúra bezprostredne podriadená ministrovi spravodlivosti a nezávislá od miestnych orgánov štátnej správy.

Oficiálne bola súdna reforma zavŕšená v r. 1899 vydaním zákona o jej ukončení. Súdna prokuratúra postupne vytlačila prokuratúru gubernskú, čomu zodpovedal aj neustále rastúci počet prokurátorov. V decembri 1913 pôsobilli vo funkcii traja vrchní prokurátori s 26 asistentami, 14 prokurátorov súdnych komôr s 67 asistentami a na okružných súdoch pracovalo 109 prokurátorov s 951 asistentami.[12] V roku 1917 vo funkcii prokurátora pôsobilo 1170 osôb.[13]

PROKURATÚRA A TRESTNÉ ČINY PROTI ŠTÁTU

V súlade so Zákonom o trestnom procese prípravné konanie vo veciach trestných činov proti štátu viedol jeden zo sudcov súdnej komory, t.j. súdu druhého stupňa za osobnej účasti prokurátora súdnej komory alebo jeho asistenta. Prokurátor súdnej komory bol oprávnený prikázať prokurátorovi okružného súdu, jeho asistentovi alebo polícii, aby vo veci zabezpečili vykonanie priznania.[14] Podanie a vedenie obžaloby v prípade týchto trestných činov zákon zveroval prokurátorom súdnych komôr, vrchným prokurátorom a ministrovi spravodlivosti.

V 70- tych rokoch 19. storočia prebiehalo viacero veľkých politických procesov, ktoré vzbudili záujem verejnosti.[15] Aktívnu úlohu v nich zohrávali advokáti obžalovaných, ktorých plamenné obhajoby vyvolali veľkú nevôľu vládnej moci – tým väčšiu, čím väčšie boli sympatie obyvateľstva k ich klientom. Štátne orgány sa preto pokúsili advokáciu oslabiť – jedným z nástrojov na naplnenie tohto cieľa sa stala práve prokuratúra. Na základe zákona z 25. mája 1874 bol prokurátor oprávnený iniciovať disciplinárne stíhanie advokáta pre jeho "nesprávne konanie". Prokuratúra sa tak stala jedným z jedným hlavných nástrojov boja proti revolúcii.[16]

[11] GREDINGER Fedor Iossipovič: Prokurorskij nazdor za pjaťdesjat let, istekšich so vremeni preobrazovanija po Sudebnym Ustavam Imperatora Aleksandra II. In. DAVIDOV Vladimir Nikolaevič, POLJANSKIJ Nikolaj Nikolaevič: Sudebnye ustavy 20 nojabrja 1864 za 50 let. Tom 2. Sankt Petersburg: Senatskaja tipografja. s. 238.

[12] ČISTJAKOV, Oleg Ivanovič: Rossijskoe zakonodateľstvo X-XX vekov Tom 8. Sudebnaja reforma. Moskva: Juridičeskaja literatura, 1991, s. 98.

[13] GREDINGER Fedor Iossipovič: Prokurorskij nazdor za pjaťdesjat let, istekšich so vremeni preobrazovanija po Sudebnym Ustavam Imperatora Aleksandra II. In. DAVIDOV Vladimir Nikolaevič, POLJANSKIJ Nikolaj Nikolaevič: Sudebnye ustavy 20 nojabrja 1864 za 50 let. Tom 2. Sankt Petersburg: Senatskaja tipografja. s. 238.

[14] Ustanovenie 1036 Zákona o trestnom procese

[15] Išlo napríklad o procesy s Verou Zasulič, účastníkmi Kazanskej demonštrácie, proces s tzv. "50-timi" a "193-omi".

[16] Nebola však nástrojom jediným. Zákonom z 19. mája 1871 sa zo žandárov stali vyšetrovatelia s aktívnou úlohou v prípravnom konaní. Zákonom zo 7. júla 1872 bolo konanie vo veciach trestných činov proti štátu vyňaté

Protirevolučné opatrenia vyvrcholili vydaním Nariadenia o spôsoboch ochrany štátneho režimu a všeobecného poriadku zo 14. augusta 1881 a Nariadenia o policajnom dozore z 12. marca 1882, ktoré umožnili významné zásahy do práv obyvateľov, najmä práva na osobnú slobodu a vlastníckeho práva, a to výlučne na základe rozhodnutí správnych orgánov, bez akejkoľvek účasti všeobecných súdov. Nariadenia sústredili obrovskú moc v rukách ministra spravodlivosti – generálneho prokurátora. Všetky správne orgány boli povinné ihneď vyplniť jeho rozhodnutia, pričom minister mal právo zmeniť akékoľvek rozhodnutie administratívnych orgánov.[17]

V tomto období sa mení celkový charakter prokuratúry, tá prestáva byť oddelená od orgánov miestnej štátnej správy a začína sa aktívne podieľať na ich práci. Prokurátori pôsobili v rôznych gubernských komisiách, zúčastňovali sa na riešení celého radu zemských, finančných a vojenských otázok. Od r. 1887 sa prokurátori podieľali na zostavovaní zoznamu kandidátov na funkciu porotných sudcov. Prokuratúra zostáva jednou z opôr samoderžavnej moci až do svojho dočasného zrušenia na základe Dekrétu o súde, vydaného po Veľkej októbrovej socialistickej revolúcii.[18]

ZÁVER

Na základe zákonov súdnej reformy došlo v Ruskom impériu k prestavbe prokuratúry, inštitútu založeného v r. 1722 predovšetkým na zabezpečenie dohľadu nad miestami výkonu trestu odňatia slobody. "Nová" prokuratúra, pôsobiaca pri novo vytvorených všeobecných súdoch v trestnom konaní, občianskom konaní a v oblasti dohľadu nad výkonom súdnictva, bola vybudovaná na princípoch jednotnosti, hierarchickej štruktúry a oddelenia od miestnych štátnych orgánov. Nezávislosť prokuratúry od ústredných orgánov štátnej správy neexistovala ani formálne, nakoľko minister spravodlivosti bol zároveň generálny prokurátor. Práve táto prepojenosť, spolu s prísnou subordináciou v rámci prokuratúry, bola hlavným dôvodom, pre ktoré bol tento inštitút jednou zo základných opôr samoderžavia v boji proti revolučnému hnutiu koncom 19-teho a začiatkom 20-teho storočia.

z pôsobnosti všeobecných súdov a zverené osobitnému súdu, zákonom z 9. mája 1878 bol zúžený okruh vecí v pôsobnosti porotných súdov.

[17] Príznačným pre vzťah prokuratúry a samoderžavia je názor ministra spravodlivosti a generálneho prokurátora N. V. Muraveva, ktorý v liste Alexandrovi III z r. 1894 uviedol, že *„súd má byť predovšetkým verným a oddaným prostredníkom a realizátorom samoderžavnej vôle monarchu."* BESSARABOV: Poreformenaja rossijskaja prokuratura (1964-1917 gg). In. Zakon. Internet - žurnal associjacii juristov Primorija. Dostupné na http://law.vl.ru/analit/show_a.php?id=426&pub_name=%CF%EE%F0%E5%F4%EE%F0%EC%E5%ED%ED%E0%FF+%F0%EE%F1%F1%E8%E9%F1%EA%E0%FF+%EF%F0%EE%EA%F3.

[18] Prokuratúra bola opätovne vytvorená zákonom o prokurátorskom dozore z r. 1922.

VYDÍRÁNÍ ŘÍMSKÝCH PROVINCIÍ – JEDNOTLIVÉ ZÁKONY A SKUTKOVÉ PODSTATY

MIROSLAV FRÝDEK

ÚVOD

Crimen repetundarum je zločin vydírání, kterého se mohl dopustit úředník národa římského při výkonu úřední moci v provincii, šlo především vyžadování „úplatků" a přivlastňování si různých věci, především uměleckých. Plný název tohoto zločinu je *crimen pecuniae repetundae*, kde se slovem *pecuniae* rozumí vrácení peněz ve smyslu vrácení zločinem získaného majetku. Základem slova *repetundae* je slovo *repetere* což znamená žádat nazpět, řečtí spisovatelé někdy používají pro termín *repetundae* δίκη δώρων[1]. Dalším slovem je *pecuniae* což jsou jednak peníze, ale také všechno, co má nějakou hodnotu[2]. Posledním pojmem je *crimen*, což je označení pro veřejnoprávní jednání, které je stíháno *v iudicium publicum*. Výsledkem těchto tří slov je *crimen pecuniae repetundarum* – nebo-li zločin vydírání provincií jejich správci.

Repetundárního zločinu se v nejstarší době mohl dopustit jen úředník národa římského při výkonu úřední moci v provincii. Šlo především o vyžadování „úplatků" a přivlastňování si různých věci, především uměleckých. Trestem bylo, jak napovídá samotný název zločinu – *repetundae* - vrácení zločinem získaného majetku. Původně ani nebylo možné se od rozhodnutí soudu odvolat k lidovému shromáždění, jelikož rozsudek zněl na vrácení majetku, který byl nepoctivě získán na provinciálech (obyvatelích provincií).

Později se skutkové podstaty rozšiřovaly a slovo *repetundae* se používalo k vyjádření nedovoleného jednání, které mělo být odškodněno, např. *repetundarum insimulari, damnari*[3]. Zločinu vydírání se v pozdější době mohl dopustit např. i soudce, který přijal úplatek za to, že vynese určitý rozsudek[4], nebo i přijetí více jak 10.000 sesterciů za obhajobu.

Repetudnární zločin byl upraven v těchto následujících zákonech:

- lex Calpurnia de pecuniis repetundis z roku 149 př. n. l.,
- lex Acilia de repetundis z roku 123 – 122 př. n .l.,
- lex Servilia repetundarum krátce před rokem 111 př.n.l. ,
- lex Cornelia de repetundis z roku 81 př. n. l.,
- lex Iulia pecuniis repetundis z roku 59 př. n. l.,

[1] Plutarchos: Sulla 5.
[2] SMITH, W. A Dictionary of Greek and Roman Antiquites. London, 1875, str. 986.
[3] SMITH, W. A Dictionary of Greek and Roman Antiquites. London, 1875, str. 986 -987.
[4] Dig. 48, 11, 3, Dig. 48, 11, 5, Dig. 48, 11, 7 aj.

- rogatio Pompeia de repetundis z roku 55. př. n. l.,
- SC Calvisianum z roku 4 př. n. l.
- Theodosiánův kodex
- Tria volumina císaře Justinána (Corpus iuris civilis).

POJEM REPETUNDÁRNÍHO ZLOČINU

Crimen repetundarum je zločin, který je spojený s novým fenoménem, který ve starověkém Římě nastal po roce 241 př. n. l., tedy se ziskem první provincie. Mezi ziskem první provincie a první právní úpravou stíhající nepoctivé správce je takřka 100 let. První repetundární zákon byl přijat v roce 149 př. n. l. Článek se zabývá prameny, které popisují toto období.

Repetundárního zločinu se v nejstarší době mohl dopustit jen úředník národa římského při výkonu úřední moci v provincii. Šlo především o vyžadování „úplatků" a přivlastňování si různých věci, především uměleckých. Trestem bylo, jak napovídá samotný název zločinu – *repetundae* – vrácení zločinem získaného majetku. Původně ani nebylo možné se od rozhodnutí soudu odvolat k lidovému shromáždění, jelikož rozsudek zněl na vrácení majetku, který byl nepoctivě získán na obyvatelích provincie. Později se skutkové podstaty rozšiřovaly a slovo *repetundae* se používalo k vyjádření nedovoleného jednání, které mělo být odškodněno. Zločinu vydírání se v pozdější době mohl dopustit např. i soudce, který přijal úplatek za to, že vynese určitý rozsudek[5], nebo i přijetí více jak 10.000 sesterciů za obhajobu.

Etymologie je ze slovesa *repetere* – žádat nazpět. *Crimen repetundarum* je zločin vydírání, kterého se mohl dopustit úředník národa římského při výkonu úřední moci v provincii, šlo především vyžadování „úplatků" a přivlastňování si různých věci, především uměleckých. Plný název tohoto zločinu je *crimen pecuniae repetundae*, kde se slovem *pecuniae* rozumí vrácení peněz ve smyslu vrácení zločinem získaného majetku. Původně ani nebylo možné se od rozhodnutí soudu odvolat k lidovému shromáždění, jelikož rozsudek zněl na vrácení majetku, který byl nepoctivě získán na provinciálech (obyvatelích provincií).

Základem slova *repetundae* je slovo *repetere* což znamená žádat nazpět, řečtí spisovatelé někdy používají pro termín *repetundae* δίκη δώρων[6]. Dalším slovem je *pecuniae* což jsou jednak peníze, ale také všechno, co má nějakou hodnotu[7]. Posledním pojmem je *crimen*, což je označení pro veřejnoprávní jednání, které je stíháno *v iudicium publicum*. Výsledkem těchto tří slov je *crimen pecuniae repetundarum* – nebo-li zločin vydírání provincií jejich správci.

Tresty za vydírání provincií se postupem doby a závažností těchto přestupků měnily. Nejdříve bylo trestem vrácení[8] peněz, které byly získány zločinem. Později vrácení 2 – 4 ná-

[5] Dig. 48, 11, 3, Dig. 48, 11, 5, Dig. 48, 11, 7 aj.
[6] Plutarchos: Sulla 5.
[7] SMITH, W. A Dictionary of Greek and Roman Antiquites. London, 1875, str. 986.
[8] Odtud název repetudnární – repetere – žádat nazpět.

sobku neoprávněně získané částky. V těch nejtěžších případech bylo trestem též *exiilium*[9] a „doprovodným trestem" byla ztráta způsobilosti zastávat magistraturu, nepoctivý správce byl vyškrtnut z *alba iudicium* (alba soukromých soudců) a též byl vyloučen ze senátu.

Repetundární zákony[10]:

1. Lex Calpurnia de pecuniis repetundis z roku 149 př. n. l.
2. L*ex Iunia de repetundis* patrně z roku 126 př. n l.
3. Lex Acilia de repetundis z r. 123 – 122 př. n .l.
4. Lex Servilia repetundarum z rozmezí let 100 – 111 př. n. l.
5. Lex Cornelia de repetundis z roku 81 př. n. l.
6. Lex Iulia pecuniis repetundis z roku 59 př. n. l.
7. Rogatio Pompeia de repetundi z roku 55. př. n. l.
8. SC Calvisianum z roku 4 př. n. l.

PRVNÍ ZPRÁVY O NEPOCTIVÉM JEDNÁNÍ SPRÁVCŮ PROVINCIÍ

V období 3. století př. n. l. ještě neexistoval žádný repetundární zákon, který by stíhal nepoctivé správce provincií, a nejsou v pramenech zaznamenány žádné zprávy, které by pojednávaly o nějakých excesech, kterých by se dopouštěli správcové provincií. Livius nám podává nádhernou zprávu[11], o tom, jak si římští správcové počínali provinciích a jak nezatěžovali žádnými požadavky a s nimi spojenými náklady obyvatele provincií a pokud potřebovali využít nějakých prostředků provincie, vždy si počínali šetrně a ohleduplně tak, aby nezatížili jedno město více než druhé. Stejně tak se více využívalo právo pohostinného přátelství: *„ … nikdy nikdo spojence s žádnou věcí neobtěžoval nebo jim nepůsobil vydání. Z tohoto důvodu si úředníci obyčejně opatřili muly a stany a vybavili se veškerou polní výstrojí, aby nemuseli žádnou takovou povinnost spojencům ukládat. Pohostinství našli vždy v soukromí u přátel; počínali si mile a přátelsky a naopak zase jejich domy v Římě byly vždy otevřeny pohostinným přátelům, u nichž sami nacházeli obvykle ubytování. Když pak museli vyslanci narychlo někam odjet, žádali spřežení od každého města, kterým projížděli. Jiné útraty spojenci s Římany neměli"*[12].

Jedním z prvních případů o hrabivé zprávě provincie o kterých máme z pramenů zprávu[13] z doby konzulátu Publia Lucinia Crassa (Publius Lucinius Crassus) a Gaia Cassia Ligna (Gaius

[9] Exillium – je jedním z možných trestů. Exillium je trvalé nebo dočasné vyhnanství. Osoba která byla odsouzena k vyhnanství musela opustit Řím, následkem tohoto trestu byla *capitis deminutio media*.

[10] K jednotlivým repetundárním zákonům např. Frýdek, M. Repetundární zákony v neprávních pramenech. In sborník z konference Naděje právní vědy, Býkov 2010.

[11] Livius Ab Urbe condita XLII, 1.

[12] citováno z českého překladu LIVIUS. Dějiny VII. Svoboda, 1979, přeložili Marie Husová a Pavel Kucharský. str. 72.

[13] Livius Ab Urbe condita XLIII,2.

Lucinius Lignus) (pozn. autora rok 171 př. n. l.) je stížnost vyslanců obou Hispanií, kteří si stěžovali na „*hrabivost a nadutost římských úředníků*“[14]. Senát, který vyslyšel stížnosti vyslanců pověřil praetora Lucia Canuleia (Lucius Canuleius) (vylosovaný praetor Hispánie), aby proti těm, kteří žádali nazpět své peníze ustanovil komisi pěti *recuperatores* z *ordo senatorii*, kteří měli vše prošetřit. Jednalo se tedy o extraordinární komisi zřízenou na základě usnesení senátu (*senatus consultum*). O tomto případu máme dochováno zprávu v Liviových (Livius) Ab Urbe condita XLIII, 2[15]: *„Nato se dostalo slyšení u senátu vyslancům několika národů u obou Hispánií. Stěžovali si na hrabivost a nadutost římských úředníků a na kolenou prosili senát, aby jim nedovolil okrádat a týrat spojence krutěji než nepřátele. Poněvadž si stěžovali i na jiné nepravosti a bylo zřejmé, že tu byly přijaty úplatky, pověřil senát praetora Lucia Canuleia, který si vylosoval Hispanii, aby proti těm jednotlivcům, od nichž od nichž Hispánové žádali nazpět peníze, ustanovilpět smírčích soudců ze stavu senátorského, a aby umožnil Hispánům vzít si za právní ochránce ty, které y chtěli sami. Vyslanci byli svoláni do kurie. Když jim tam bylo přečteno usnesení senátu, byli vyzváni, aby jmenovali své právní ochránce. Jmenovali čtyři muže: Marka Porcia Catona, Publia Cornelia Scipiona, syna Gnaeova, Lucia Aemilia Paula, syna Luciova, a Gaia Sulpicia Galla. Vyšetřování zahájili soudci nejdříve Markem Titiniem, který byla praetorem v Přední Hispánii za konsulů Aula Manlia a Marka Junka. Dvakrát přelíčení s obžalovaným odročili, při třetím přelíčení ho osvobodili. Nato se vyslanci obou provincií rozešli v názorech: kmeny Přední Hispánie si vybraly za obhájce Marka Catona a Scipiona, kmeny Zadní Hispánie Lucia Paula a Galla Sulpicia. Před smírčí soudce byl od předohispánských kmenů předveden Publius Furius Hilus, od zadohispánských kmenů Marcus Matienus. První byl praetorem před třemi lety za konsulů Spárka Postumia a Quinta Mucia, druhý před dvěma roky za konsulů Lucia Postumia a Marka Popilia. Oba byli obžalováni u nejtežšího provinění; nález byl odročen. Když bylo líčení obnoveno od samého počátku, nedostavili se a omluvili se tím, že se ze země vystěhovali jako vypovězení. Furius odešel jako vyhnanec do Praeneste, Matienus do Tiburu. Povídalo se, že sami obhájci potlačovali obviňování lidí uro-*

[14] Livius Ab Urbe condita XLIII,2. .

[15] *Hispaniae deinde utriusque legati aliquot populorum in senatum introducti. Ii de magistratuum Romanorum auaritia superbiaque conquesti, nixi genibus ab senatu petierunt, ne se socios foedius spoliari uexarique quam hostes patiantur. Cum et alia indigna quererentur, manifestum autem esset pecunias captas, L. Canuleio praetori, qui Hispaniam sortitus erat, negotium datum est, ut in singulos, a quibus Hispani* ***pecunias repeterent****, quinos recuperatores ex ordine senatorio daret patronosque, quos uellent, sumendi potestatem faceret. Uocatis in curiam legatis recitatum est senatus consultum, iussique nominare patronos. Quattuor nominauerunt, M. Porcium Catonem, P. Cornelium Cn. F. Scipionem, L. Aemilium L. F. Paulum, C. Sulpicium Gallum. Cum M. Titinio primum, qui praetor A. Manlio M. Iunio consulibus in citeriore Hispania fuerat, recuperatores sumpserunt. Bis ampliatus, tertio absolutus est reus. Dissensio inter duarum prouinciarum legatos est orta; citerioris Hispaniae populi M. Catonem et [P.] Scipionem, ulterioris L. Paulum et Gallum Sulpicium patronos sumpserunt. Ad recuperatores adducti a citerioribus populis P. Furius Philus, ab ulterioribus M. Matienus; ille Sp. Postumio Q. Mucio consulibus triennio ante, hic biennio prius L. Postumio M. Popilio consulibus praetor fuerat. Grauissimis criminibus accusati ambo ampliatique; cum dicenda de integro causa esset, excusati exilii causa solum uertisse. Furius Praeneste, Matienus Tibur exulatum abierunt. Fama erat prohiberi a patronis nobiles ac potentes conpellare; auxitque eam suspicionem Canuleius praetor, quod omissa ea re dilectum habere instituit, dein repente in prouinciam abiit, ne plures ab Hispanis uexarentur. Ita praeteritis silentio obliteratis in futurum tamen consultum ab senatu Hispanis, quod impetrarunt, ne frumenti aestimationem magistratus Romanus haberet neue cogeret uicensumas uendere Hispanos, quanti ipse uellet, et ne praefecti in oppida sua ad pecunias cogendas imponerentur.*

zených a mocných; toto podezření posílil praetor Canuleius tím, že tu věc pominul a nařídil onat odvody. Nato odešel náhle do provincie, aby Hispánii nemohli pohnat k zodpovídání ještě více provinilců. I když senát taktopominul mlčením to, co se stalo, přece se o Hispány pro budoucnost postaral. Dosáhli toho, že žádný římský úředník nesměl určovat cenu obilí, jež mu bylo dodáváno, ani nutit Hispány, aby je prodávali s pětiprocentní daní z ceny, kterou jim nadiktoval; rovněž nesměl dát do žádného svého města prefekta na vymáhání peněz."[16]

LEX CALPURNIA DE PECUNIIS REPETUNDIS Z ROKU 149 PŘ. N. L.

Rogátorem tohoto prvního zákona, který stíhal nepoctivé úředníky v provinciích, byl tribun lidu Lucius Calpurnius Piso Frugi. Trestem bylo vrácení neoprávněně přisvojeného majetku, a proto repetundární řízení nepodléhá provokačnímu právu. Tento zákon ještě neznal jako trest vyhnanství. *Lex Calpurnia de pecuniis repetundis* vytvořil zvláštní komisi, která byla příslušná pro projednávání *crimen repetundarum*. Tato komise byla tzv. stálou komisí a byla označena jako *questiones repetundarum* (*perpetuae*). Tato stálá komise stíhala vydírání obyvatel provincií a jelikož jednou ze stran byli obyvatelé provincií, tedy cizinci – peregrinové, bylo toto řízení v jurisdikci cizineckého praetora. Jelikož *lex Calpurnia de pecuniis repetundis* byl prvním zákonem, který začal stíhat nepoctivé správce provincií, jsou o něm zmínky v různých starověkých dílech, např. v Třech knihách o povinnostech se o *lex Calpurnia de pecuniis repetundis* zmiňuje Marcus Tullius Cicero následovně: II. 21: „*Není tomu ještě ani sto deset let, co Lucius Piso zavedl zákon o vyděračství, kdežto do té doby takový zákon neexistoval.*" [17] Další zmínka o *Lex Calpurnia de pecuniis repetundis* je opět od Cicerona, tentokráte z jeho spisu Brutus; Cicero, Brut., 27, 106: „*Tribun lidu L. Calpurnius Piso byl první, který odsouhlasil zákon o zločinech týkajících se vydírání za konzulátu Maniliova"*[18].[19] Procesně právní zmínku o *legis Calpurniae* máme i z Gaiových Institucích IV, 19: „*Tato legisakce (tj. per condictionem) byl pak zavedena zákonem Siliovým pro pevně určené peněžité částky, zákonem Calpurniovým však pro všechny pevně určené věci (ostatní)"*[20]. V žalobách pro vydírání se až do *lex Acilia* používalo *legis actio per condictionem*. Teprve Aciliovým zákonem, který zavedl trest, došlu k tomu, že se legis actio nahradila veřejnou žalobou.

[16] překlad převzat z LIVIUS. Dějiny VII. Svoboda, 1979, přeložili Marie Husová a Pavel Kucharský.str. 156 – 157.

[17] CICERO., M.,T.: Tři knihy o povinnostech, Praha, 1970, přeložil J. Ludvikovský, str. 119.

[18] *L. enim Piso tribunus plebis legem primus* ***de pecuniis repetundis*** *Censorino et Manilio consulibus tulit*

[19] SMITH, W. A Dictionary of Greek and Roman Antiquites. London, 1875, str. 986.

[20] Gaius IV, 19 – překlad převzat z GAIUS. Učebnice práva ve čtyřech knihách. Brno. Doplněk. 1999. přeložil Jaromír Kincl. str. 205.

LEX IUNIA DE REPETUNDIS Z ROKU 126 PŘ. N. L.

Lex Iunia de repetundis byl schválen pravděpodobně asi v roce 126 př. n. l, jeho rogátorem byl tribun lidu M. Iunius Pennus. Je pravděpodobné, že podle tohoto zákona byla C. Cato, prokonzul provincie Makedonie odsouzen k vyhnanství[21] v Tarroce.[22]

LEX ACILIA DE REPETUNDIS Z LET 123 - 122 PŘ. N. L.

Lex Acilia de repetundis – tento repetundární zákon je nejistého data, pravděpodobně je z roku 101 př. n. l., a jeho rogátorem byl tribun lidu Acilius Glabrio. Tímto zákonem došlo k podstatnému posunu v repetundárním soudnictví, neboť *Lex Acilia de repetundis* změnil trest za vydírání na dvojnásobek neoprávněně získaného majetku, čímž se z repetundárního řízení stalo *iudicium publicum*. *Lex Acilia de repetundis* přinesl jako odměnu pro provinciála, který dovede žalobu úspěšně do konce a nepoctivý správce provincie bude odsouzen, římské občanství. Pokud toto beneficium římského občanství Latin odmítne, získá alespoň právo provokace. Další novum, které *lex Aciliia* přinesl, bylo vyloučení senátorů z poroty, která v repetundárním řízení rozhodovala. Tento zákaz se dokonce vztahoval nejen na senátory, ale také na s*enatorii*, tedy příslušníky senátorského stavu, v tomto případě na syny senátorů.[23] Důvod tohoto vyloučení byl prostý - správcové provincií byli senátoři a bývalí magistráti - a tak *lex Acilia* zakázal, aby „senátory soudili senátoři"[24].

LEX SERVILIA DE REPETUNDIS Z ROZMEZÍ LET 100 – 111 PŘ. N. L.

Lex Servilia repetundarum rogátor tohoto zákona je nám znám, byl to praetor Gaius Servilius Glaucia, ale datování tohoto zákona je nejisté: Smith klade tento zákon do roku 100 př. n. l.,[25], Rotondi pak s otazníkem do roku 111 př. n.l.[26].

Lex Servilia zavedl tzv. *comperendinatio*[27], rozdělení repetundárního trestního řízení do dvou fází či částí. V římském trestním řízení bylo pravidlem, že rozsudek byl vynesen hned po

[21] CICERO: PRO L. CORNELIO BALBO ORATIO 11: *Audivi hoc de parente meo puer, cum Q. Metellus Luci filius causam de pecuniis repetundis diceret, ille, ille vir, cui patriae salus dulcior quam conspectus fuit, qui de civitate decedere quam de sententia maluit—hoc igitur causam dicente, cum ipsius tabulae circumferrentur inspiciendi nominis causa, fuisse iudicem ex illis equitibus Romanis gravissimis viris neminem quin removeret oculos <et> se totum averteret, ne forte, quod ille in tabulas publicas rettulisset, dubitasse quisquam verumne an falsum esset videretur: nos Cn. Pompei decretum, iudices, de consili sententia pronuntiatum recognoscemus, cum legibus conferemus, cum foederibus, omnia acerbissima diligentia perpendemus?*

[22] SMITH, W. A Dictionary of Greek and Roman Antiquites. London, 1875. str. 986.

[23] tamtéž str. 986.

[24] k tomuto např. CICERO. Orationes in Verrem, I, 17,51; I, 9,26.

[25] SMITH, W. A Dictionary of Greek and Roman Antiquites. London, 1875. str. 986.

[26] ROTONDI. G. Leges publicae populi romani. Milano. 1912. str. 322.

[27] více k tomuto tématu níže v textu u *lex Cornelia de repetundis.*

jednání.[28] *Comperendino,*[- *are, - avi, - atum*] *(comperendinus* – pozítřejší); odročiti soudní nález na třetí den a sporné strany na ten den předvolat.[29]

Serviliův zákon stíhal jakékoli magistráta, který neoprávněně obdržel peníze od soukromé osoby v souvislosti s výkonem své funkce. Magistráti nemohli být obžalování z vydírání v průběhu jejich úředního roku, ale vždy až po skončení jejich funkčního období. *Lex Servilia* nařídil, aby *praetor peregrinus*[30] každoročně sestavil seznam čítající 450 soudců, kteří by byli porotou, která měla rozhodovat při obžalovaných z trestného činu vydírání. Tito soudcové neměli být z *ordo senatorii*, z toho důvodu, aby se nestalo, že budou senátoři soudit senátory, neboť magistráti byli ze senátorského stavu a zajisté by zde nebyla politická vůle odsoudit „jednoho ze svých". Sankcí bylo vyhnanství a pokuta ve výši dvojnásobku částky, která byla přijata bez právního důvodu.[31]

V rámci tohoto zákona byli souzeni M Aquillius, P. Rutilius, M. Scaurus, a Q. Metellus Numidicus. Tento zákon poskytnul římské občanství každému, na jehož podnět byl nepoctivý správce provincie odsouzen za vydírání[32].

LEX CORNELIA DE REPETUNDIS Z ROKU 81 PŘ. N. L.

Lex Cornelia de repetundis rogátorem tohoto zákona, jak je patrné z gentilního jména uvedeného v názvu zákona, byl Lucius Cornelius Sulla. Tento zákon byl rogován a schválen v roce 81 př. n. l. a jednalo se předposlední republikánskou úpravu repetundárních zločinů. *Lex Cornelia* rozšířil skutkové podstaty vydírání na jakékoli protiprávné činy spáchané magistráty národa římského nejen v provinciích. Pojem vydírání nově zahrnovalo např. i přijímání úplatků soudci. Praetor, který předsedal této *quaestio* vybíral ze senátorů losem soudce. Tímto ustanovením dochází k derogaci části *legis Serviliae*, tedy příslušníkům senátorského stavu je vráceno výhradní právo soudit repetundární zločiny.[33]

Lex Cornelia de repetundis upravil, již Serviliovým zákonem upravené, *comperendinatio*. V trestním řízení znamenalo *comperendinatio* rozdělení procesu na *actio prima* a *actio secuunda*[34] - rozdělení trestního řízení do dvou oddílů (odročení soudního jednání). V první fázi - *actio prima* - šlo o obžalovací řeč, kterou pronášel žalobce, kde popisoval vše z čeho je obžalovaný vinen. Stejný čas jako žalobce měl pak i obhájce. Po řečech žalobce a obhájce následovalo provádění důkazů: byl prováděn výslech svědků, předkládali se listiny aj. Po

[28] SMITH, W. A Dictionary of Greek and Roman Antiquites. London, 1875 str. 986.

[29] PRAŽÁK, M., NOVOTNÝ, F., SEDLÁČEK, J.: Latinsko – český slovník. Praha 1933, heslo *comperendino*, str. 250.

[30] Repetundární agenda spadala do jurisdikce cizineckého praetora , jelikož jednou ze stran (žalobci) byli cizinci (peregrini). Od roku 123. př. n. l. byl pod vlivem G. Graccha zřízena zvláštní pratura – tzv. *praetor repetundi*. Tento zákon je částečně dochován v CIL I, 2. 583 – KRÁL, J., GROH, V. Státní zřízení římské. Praha. 1921. str. 215.

[31] SMITH, W. A Dictionary of Greek and Roman Antiquites. London, 1875, str. 986 a ROTONDI. G. Leges publicae populi romani. Milano. 1912. str. 322.

[32] Cicero pro Balbo 23, 24 a SMITH, W. A Dictionary of Greek and Roman Antiquites. London, 1875. str. 986.

[33] SMITH, W. A Dictionary of Greek and Roman Antiquites. London, 1875. str. 986.

[34] BARTOŠEK, M.. Encyklopedie římského práva, Praha 1994. str 69.

těchto řečech a provedeném dokazování se soudní jednání přerušilo a bylo svoláno na třetí den, kdy byl vynesen rozsudek, kterému patrně předcházelo znovu přednesení žaloby a obhajoby – resp. závěrečných řečí. Původní repetundární soudní jednání podle *lex Acilia* bylo jednofázové obrany a důkazy byly pouze slyšet jednou, a tak celá záležitost se rozhodla *in uno contextu*, včetně vynesení rozsudku. Na toto rozdělení si stěžoval i aktivní účastník jednoho ze sporů – Marcus Tullius Cicero, který ve svých Verrinách I, 9 píše: „*Připravuji ho prý o odročení. To je nejméně příjemné ustanovení zákona, že proces má být projednán dvakrát…*“[35]. Cicero se dále v textu odvolává na praxi kterou zavedl *lex Acilia*, podle kterého v případě trestního stíhání, obrany a důkazy byly pouze slyšet jednou, a tak se celá záležitost rozhodla hned po přednesení žaloby na kterou navazoval výslech svědků. Jak Cicero říká: „*…po slyšení svědků nechám odejít soudce v takovém rozpoložení, že přestože zákon dává možnost odložit řízení, přece by považovali za hanbu pro sebe nevynést rozsudek hned při prvním přelíčení.*“[36]

Sankce podle *legis Corneliae* byly peněžní (*litis aestimatio*) a *aquae et ignis interdictio*.[37] Na základě tohoto zákona byli odsouzeni: L. Dolabella, Cn. Piso, C. Verres, C. Macer, M. Fonteius, a L. Flaccus, poslední dva z nich obhajoval Cicero. [38]

LEX IULIA DE REPETUNDIS Z ROKU 59 PŘ. N. L.

Lex Iulia pecuniis repetundis rogátorem tohoto repetundárního zákona z roku 59. př.n.l. byl Gaius Iulius Caesar. Tento repetundární zákon se skládal z mnoha částí, které byly shromážděny Sigoniem (Cic. ad Fam. VIII.8). Tento zákon zrušil exil jako trest, vedle *litis aestimatia* nařídil, aby osoby odsouzení na základě tohoto zákona ztratili způsobilost být svědky, soudci nebo se stát senátory. Tento zákon, je dochován v Justiniánových Digestech (Dig. 48, tit. 11), Kodexu (C. 9. tit.27) a Institucích (Inst.4. 18. 11). Tento zákon přejal některá ustanovení, které zavedly předchozí repetundární zákony.[39] Na základě tohoto zákona byl např. odsouzen A. Gabinius. Cenným pramenem poznání tohoto zákona[40] je např. Ciceronova řeč In Piso 16, 37; 21, 50; 37, 90.[41]

Trestem byla pokuta ve výši čtyřnásobku neoprávněně získaného majetku a nepoctivý správce provincie byl vyloučen ze senátu.

[35] CICERO, M. T. Řeči proti Verrovi. Odeon. Praha. 1972. přeložil Václav Bahník. str. 84 – 85.

[36] CICERO, M. T. Řeči proti Verrovi. Odeon. Praha. 1972. přeložil Václav Bahník. str. 84 – 85.

[37] BARTOŠEK, M.. Encyklopedie římského práva, Praha 1994. str 160. a SMITH, W. A Dictionary of Greek and Roman Antiquites. London, 1875. str. 986.

[38] SMITH, W. A Dictionary of Greek and Roman Antiquites. London, 1875. str. 986.

[39] k tomuto např. SMITH, W. A Dictionary of Greek and Roman Antiquites. London, 1875. str. 987.

[40] výčet zmínek v pramenech o tomto zákonu je podán např. v ROTONDI. G. Leges publicae populi romani. Milano. 1912. str. 389 – 391.

[41] SMITH, W. A Dictionary of Greek and Roman Antiquites. London, 1875. str. 987.

ROGATIO POMPEIA DE REPETUNDIS Z ROKU 55 PŘ. N. L.

Rogatio Pompeia de repetundis - rogátorem byl Gnaeus Pompeius Magnus. Tento návrh zákona nebyl odsouhlasen. Zmínka o něm je např. v Ciceronově řeči Pro Rabiria Postuma 6, 13.[42]

SENATUS CONSULTUM CALVISIANUM Z ROKU 4 PŘ. N. L.

Senatus consultum Calvisianum - toto senatusconsultum zjednodušilo řízení ve věci repetundárních zločinů, nyní rozhodoval jen sbor složený ze senátorů.[43]

O tomto usnesení senátu máme dochovanou kompletní zprávu v tzv. Nápisu z Kyrenaiky (SEG 9, 8.):[44]

Císař Caesar Augustu, nejvyšší pontifex, (nositel) tribunské moci po devaténácté, oznamuje: Usnesení senátu, stvrzené za konsulátu Gaia Calvisia a Lucia Passiena v mé přítomnosti a opatřené také mým podpisem, týkající se bezpečnosti spojenců národa římského, aby bylo známo všem, o které pečujeme, jsme se rozhodl rozeslat do provincií a pojmout je do svého ediktu. Tak bude všem obyvatelům provincií jasno, jakou péči věnujeme já i senát tomu, aby nikdo z našich poddaných nemusil nic trpět ani platit proti spravedlnosti.

Usnesení senátu

Ve věci, o které podali zprávu konsulové Gaius Calvisius Sabinus a Lucius Passienus Rufus a stran které císař Caesar Augustus, náš princes, po dobrozdání poradního sboru, vylosovaného ze senátorů, vyslovil přání, abychom i předložili senátu, protože se týká bezpečnosti spojenců národa římského, usnesl se senát, (jak následuje). Naši předkové uzákonili žaloby na navrácení (vydíráním získaných) peněz, aby spojenci měli spíše možnost hnát utrpěnou křivdu před soud a peníze, o které přišli, dostat zpátky. Protože však soudy toho druhu bývají spojeny s obtížemi a nepříjemnostmi pro ty, kvůli kterým byl zákon dán – musí se totiž plahočit ze vzdálených provincií lidé chudí a někdy i nemocní nebo stářím zesláblí – usnáší se senát takto: Jestliže někteří spojenci budou po tomto senátním usnesení chtít požadovat nazpět peníze, které byly vydřeny z jejich obce nebo od jednotlivců, vyjma případ, že by stíhali vyděrače hrdelním soudem, a jestliže vystoupivše (jako žalobci) to ohlásí některému úředníku, který je oprávněn svolávat senát, ať je úředník co nejdříve uvede před senát a určí jim za patrona, o koho sami požádají, aby jejich jménem mluvil před senátem; komu však zákony dovolují tuto povinnost odmítnout, nesmí být patronem proti své vůli. Aby byli (podrobněji) vyslechnuti v tom, na co před senátem podávají žalobu, ať úředník, který jim zjedná přístup do senátu,

[42] tamtéž str. 987.

[43] tamtéž str. 987.

[44] jde o volemi dobře dochovaný nápis, který byl vytesán do mramorové bloku na příští v Muréně. Tento mramorový blok obsahuje v řeckém znění pět ediktů Oktaviana Augusta. Pátý edikt se právě zabývá vydíráním provincií. Jeho překlad je převzat z NOVÁKOVÁ, J., PEČÍRKA, J. *Antika v dokumentech II. Řím*. Praha. 1961. str. 299 – 301.

vylosuje v přítomnosti nejméně 200 senátorů ještě téhož dne ze všech bývalých konsulů meškajících přímo v Římě nebo nanejvýš dvacet mil od města čtyři; podobně ze všech bývalých praetorů meškajících přímo v Římě nebo nanejvýš dvacet mil od města tři; podobně ze všech senátorů nebo těch, kteří mají právo pronášet mínění v senátě, pokud právě budu v Římě nebo v okruhu 20 mil od města, dva. Ať však nevylosovává nikoho, komu je 70 let nebo více nebo kdo má úřední hodnost nebo pravomoc nebo kdo je předsedou soudu nebo prefektem pro zásobování nebo komu brání ujmout se toho úkolu nemoc – ten jej musí před senátem přísežně odmítnout a musí postavit tři členy senátu, aby mu odpřísáhli – nebo kdo je s žalovaným spřízněn rodem nebo příbuzenstvím, takže podle Juliova soudního zákona nemůže být nucen, aby proti své vůli svědčil před veřejným soudem, nebo o kom žalovaný před senátem odpřísáhne, že je jeho nepřítelem; nesmí jich však přísežně odmítnout více než tři. Ať si úředník, který losování povede, postará, aby z těch devíti, na které tímto způsobem padne los, střídavě ti, kteří chtějí peníze zpátky, a ten, od kterého je vymáhán, do dvou dnů vylučovali, dokud jich nezbude pět. Jestliže někdo z těch soudů dříve, než bude pře rozhodnuta, zemře, anebo, znemožní-li mu jiná příčina soudit, přičemž jeho omluva musí být přísežně uznána pěti senátory, tehdy ať úředník v přítomnosti soudců i těch, kteří žádají vrácení peněz, i toho, od kterého je vymáhají, provede dodatečně losování z těch mužů, kteří mají totéž důstojenství a zastávali tytéž hodnosti, jaké zastával ten, na jehož místo vylosovává náhradníka, (ale) s tím, že jej obci nebo jednotlivcům odcizil, tak veliký ať mu uloží vrátit, při čemž musí soudcové vynést rozsudek do třiceti dnů. Ti, kteří budou povinni provést příslušné šetření a pronést soud, nechť jsou po tu dobu, než šetření provedou a rozsudek vynesou, osvobozeni ode všech večejných povinností vyjma státní oběti. Dále že senát nařizuje, aby úředník , jenž soudce vylosuje, nebo kdyby on nemohl, z obou konsulů ten úřadující tomu řízení předsedal a povoloval předvolávání svědků meškajících v Itálii, přičemž tomu, kdo žádá o náhradu soukromě, jich nesmí povolit více než pět a těm, kteří (žádají o náhradu) jménem obce, více než deset. Podobně že senát nařizuje, aby soudcové, na které podle tohoto senátního usnesené padne los, oznamovali každý svoje dobrozdání veřejně a aby platilo to, co se vyslové většina."

POUŽITÁ LITERATURA A PRAMENY

- CICERO, M. T.: *Tuskulské hovory*. přeložil Václav Bahník, Praha, 1976.
- CICERO, M. T.: *O povinnostech*. přeložil Jaroslav Ludvíkovský, Praha, 1970.
- CICERO, M. T.: *De officiis libri tres*. editor Theodorus Schiche, Lipsko, 1885.
- CICERO, M.T.: *Řeči proti Verrovi*. přeložil Václav Bahník, Praha, 1972.
- Corpus iuris civilis. Edice I.L.G. Becka. Lipsko 1825. I. – 5 díl.
- GAIUS: *Učebnice práva ve čtyřech knihách*. přeložil J. Kincl, Brno, 1999.
- LIVIUS: *Dějiny*. přeložil Pavel Kucharský, Praha, 1976.
- TACITUS: *Letopisy*. přeložili Antonín Minařík a Antonín Hartmann, Praha, 1975.

- TACITUS: *Z dějin císařského Říma. Rozprava o řečnících*. přeložili Antonín Minařík, Antonín Hartman a Václav Bahník, Praha, 1975.
- SUETONIUS: *Životopisy dvanácti císařů*. přeložil Bohumil Ryba, Praha 1956,
- BARTOŠEK, M.: *Encyklopedie římského práva*. Praha, 1994.
- BARTOŠEK, M.: *Dějiny římského práva ve třech fázích jeho vývoje*. Praha, 1995.
- BARTOŠEK, M.: *Verrinae Význam Ciceronových řečí proti Verrovi pro základní problémy státu a práva.* Praha, 1977.
- BERGER, A. *Encyclopedic dictionary of Roman law*, New Jersey 2004.
- BLAHO, P. *Justiniánské Inštitúcie*. Trnava 2000.
- DOBIÁŠ A KOL.: *Dějiny lidstva od pravěku k dnešku. Římské impérium, jeho vznik a rozklad*. Praha, 1936.
- DULCKEIT, G., SCHWART, F.: *Römische Rechtsgeschichte.* München. 1970.
- ECK, W.: *Augustus a jeho doba*. Praha 2004.
- FRÝDEK, Miroslav. *Provinční správa starověkého Říma a její nešvary – od alterum non laedere ke crimen repetundarum*. Rigorózní práce. Brno 2011.
- FRÝDEK, Miroslav. *Čtyři řeči o římské společnosti - dopady zrušení Oppiova sumptuárního zákona na repetundární zločiny u Tacita a Livia*. Acta Iuridica Olomucensis, Olomouc, Univerzita Palackého. ISSN 1801-0288, 2009, vol. 10, no. 4, s. 287 - 296.
- FRÝDEK, Miroslav (člen autor. kol.). *Materiální prameny římského práva a jejich vliv na vznik soukromých kodifikací*. In Dny práva - 2009 - Days of Law. Vyd. 1. Brno : Masarykova universita, 2009. ISBN 978-80-210-4990-1, 22 s. 2009, Brno.
- FRÝDEK, Miroslav. *Vznik pozemkového vlastnictví civitas Romana*. In *COFOLA 2009:* the Conference Proceedings. Vyd. 1. Brno : Masarykova univerzita Brno, 2009. ISBN 978-80-210-4855-3, 8 s. 2009, Brno.
- FRÝDEK, Miroslav. *Terminologie římského trestního práva – crimen, delictum accusatio*. In Acta historico-iuridica Pilsnensia. Pozn. v tisku.
- FRÝDEK, Miroslav. *Repetundární zákony v neprávních pramenech.* In sborník z konference Býkov 2010. Pozn. v tisku.
- FRÝDEK, Miroslav. *Ciceronova procesní taktika ve Verrově případu – hanba soudcům, kteří by nechtěli vynést rozsudek*. In sborník z konference Olomoucké dny práva 2010. Pozn. v tisku.
- FRÝDEK, Miroslav. *"Peculium" as the Human Potential Development in Ancient Rome*. In Proceedings of the Seventh Annual International Scientific Conference “Human Potential

Development: Search for Opportunities in the New EU States". Vyd. 1. Vilnius, Lithuania : Mykolas Romeris University, Lithuania, 2010. ISBN 978-9955-19-181-0, 6 s. 2.6.2010, Vilnius, Lithuania.

- FRÝDEK, Miroslav. Terminology of Roman Criminal Law crimen et delictum. *Journal on european history of law*, London, Published semiannually by STS Science, Spojené království. ISSN 2042-6402, 2010, vol. 1., no. 1., s. 69-72.
- FRÝDEK, Miroslav. *Gli intrighi elettorali a Roma - crimen ambitu*. In sborník z konference Ustrój starożytnego Rzymu a współczesne dylematy władzy. Olsztyn.
- GROH, V., HEJZLAR, G.: Život v antickém Římě, Praha 1972.
- GRANT, M. Dějiny antického Říma. Praha 1999.
- GROH, V.: *Starý Řím*. Praha, 1931.
- GROH, V.: *Řím. Studie o jeho počátcích*.Praha, 1923.
- GRANT, M.: *Dvanáct císařů*. Praha, 1998.
- GRANT, M.: *Dějiny antického Říma*. Praha, 1999.
- HEYROVSKÝ, L. Římský civilní proces. Bratislava. 1925
- KINCL, J. URFUS,V.,SKŘEJPEK, M.: *Římské právo*.Praha, 1995.
- KRÁL, J. GROH, V.: *Státní zřízení římské*.Praha, 1921.
- KOLEKTIV AUTORŮ: *Encyklopedie antiky*. Praha, 1973.
- KOLEKTIV AUTORŮ red. ITALO SALVAN A RENATO VAPORALI: *Antický Řím*. přeložila Květa Fischerová, redigoval Antonín Hartman. Bratislava, 1964.
- KINCL, J.: *Deset slavných procesů Marka Tullia*. Praha, 1997.
- MOMMSEN, T.: *Romisches Strafrecht*. Leipzig, 1899.
- PEČÍRKA, J. A KOL.: *Dějiny pravěku a starověku*. Praha, 1979.
- PRAŽÁK, J., NOVOTNÝ, F., SEDLÁČEK, J.: *Latinsko – český slovník*. Praha, 1933.
- RAFFALT, R.: *Velcí římští císaři. Přeložila.*Monika Kuprová,Praha, 2001.
- REIN, W.: *Das Criminalrecht der Romer von Romulus bis auf Justinianus*. Leipzig, 1844.
- ROBERT, J-N.:*Řím 753 př.n.l. až 476 n. l*. Praha, 1999.
- ROTONDI. G. *Leges publicae populi romani*. Milano. 1912.
- SKŘEJPEK, M. *Římské právo v datech*. Praha 1997.
- SKŘEJPEK, M. *Texty ke studiu římského práva*. Praha 2001.
- SKŘEJPEK, M. *Ius et religio. Právo a náboženství ve starověkém Římě*. Pelhřimov 1999.
- SKŘEJPEK, M., FALADA, D., KUKLÍK, J. *Exegésis - výklad právních textů*. Plzeň 2008.
- SMITH, W. *A Dictionary of Greek and Roman Antiquites*. London, 1875.

- www.thelatinlibrary.com
- http://elearning.unifr.ch/antiquitas
- http://webu2.upmf-grenoble.fr
- http://www.websters-online-dictionary.org

ZÁKON O MIMOŘÁDNÉ MOCI NAŘIZOVACÍ – ÚVOD DO PROBLEMATIKY

MONIKA HORÁKOVÁ

ÚVOD - ČESKOSLOVENSKO NA POČÁTKU 30. LET 20. STOLETÍ

Kromě mnoha problémů na mezinárodní scéně se Československá republika potýkala také s četnými vnitrostátními potížemi. Významně zde rostl počet sympatizantů s hitlerovským Německem – např. hned na začátku roku 1933, v noci ze 21. na 22. ledna došlo v Brně- Židenicích k pokusu o fašistický puč, z jehož spoluvedení je obviňován Radola Gajda. Již z průběhu následného soudního procesu je zřejmé, že se Kancelář prezidenta republiky společně s ministerstvem spravedlnosti snažily, aby tresty za organizaci puče byly co nejvyšší[1]. Celkově situace spěla k radikalizaci společnosti – nezdařený puč navíc rozmnožil řady Národní obce fašistické. Objevovaly se tedy úvahy nad stávajícím politickým systémem země. Beneš dokonce uvedl v jednom ze svých výroků (který však pochopitelně nemusí být určujícím v jeho názorech, je zde dokládán spíše pro ilustraci než pro bližší definování Benešových názorů na tuto problematiku), že: „Klasické parlamentní demokracii zvoní hrana, nastává konec kapitalismu a je třeba hledat nové, nekonvenční cesty.“[2] Právě pocity ohrožení a pochybnosti o možnosti stávajícího systému toto ohrožení případně řešit pak vedly k zavedení tzv. silné demokracie. Nejprve byly rozpouštěny různé radikální spolky, což ovšem i v některých prohradních politicích vzbuzovalo nevoli.[3]

PARLAMENTNÍ ZEMĚTŘESENÍ

Hned v květnu 1933 byla přijata novela jednacího řádu obou komor Parlamentu, právě na obranu proti extremistickým politikům. Novela obsahovala ustanovení, která poslancům zakazovala číst jejich projevy. Bylo tomu tak proto, že někteří (především komunisté) využívali svůj prostor k mnohahodinovému čtení cenzurou zabavených článků, brožur apod., čímž fakticky obstruovali jednání a navíc je mohli beztrestně publikovat. Projevy také trvaly neúměrně dlouho díky čtení celých knih zakázaných cenzurou - například poslanec Josef Štětka dokázal při projednávání zákonů o sociálním pojištění v parlamentním výboru hovořit 26 hodin a to díky domu, že si nechal přinést zaprotokolované projevy svých odpůrců, ty jednotlivě četl a komentoval. Poté si vzal slovo ještě jednou, hovořil 20 hodin. Protože pak již více

[1] Klimek, A. Boj o Hrad II [Kdo po Masarykovi?]. Praha: Nakladatelství Panevropa a Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1998, s. 332.
[2] Klimek, A. Boj o Hrad II [Kdo po Masarykovi?]. Praha: Nakladatelství Panevropa a Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1998, s. 338.
[3] Např. Stašek v květnu 1933 pronesl: „Ty zásahy na ochranu demokracie se mi nechtějí líbit. Každá hůl má přece dva konce a nikdo neví, proti komu se nakonec obrátí.“ Klimek, A. Boj o Hrad II [Kdo po Masarykovi?]. Praha: Nakladatelství Panevropa a Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1998, s. 344.

nemohl, vyžádal si právo faktické poznámky, jejíž pronesení mu zabralo 16 hodin.[4] Jeho jednání se tak dá hodnotit jako faktická obstrukce parlamentu.

Kromě toho byly v červenci 1933 přijaty: novela zákona o mimořádných opatřeních, zákon na ochranu cti, nový tiskový zákon (jímž vláda a úřady získaly právo kontrolovat i zastavovat vydávání novin), zákony o stíhání protistátní činnosti státních zaměstnanců a nedobrovolném překládání soudců. Tyto zákony byly dalším krokem k tzv. silné demokracii, od níž je jen malý krok k nedemokratičnosti. Proto jsou také terčem mnohé kritiky – např. poslanec Stern pronesl: „V takové době považuje i česká buržoasie za nutno vydati několik drobných *[ ]* zákonů, které mají vypadati tak, jako byste ještě chtěli hájiti demokracii, zatím co ve skutečnosti stále rychleji kráčíte po cestě fašisace.“[5] Jeden z uvedených zákonů bude jako hlavní téma tohoto příspěvku rozebrán na následujících stranách.

PŘIJETÍ ZÁKONA O MIMOŘÁDNÉ MOCI NAŘIZOVACÍ

9. června 1933 byl schválen zákon o mimořádné moci nařizovací pod číslem 95/ 1933 Sb. z. a n. První návrhy tohoto zákona se objevily už roku 1930[6], podle údajů Kanceláře prezidenta republiky byl zákon připraven již 4. dubna 1933[7], takže jeho prosazení na politické scéně trvalo poměrně dlouho. Jeho projednávání bylo v podstatě celé jaro 1933 zdrojem politického napětí, šlo fakticky o spor o silnou demokracii a způsob obrany demokratického zřízení. Jak je z uvedeného patrno, situace při prosazování zmocňovacího zákona nebyla rozhodně jednoduchá, vláda dokonce hrozila demisí. Přitom však vzhledem k ekonomické situaci bylo jasné, že zmocňovací zákon je potřebný ve smyslu efektivního ekonomického nástroje, vždyť první čtyři měsíce roku 1933 skončily deficitem jedné miliardy korun.[8] Krize se na Československu podepsala sice později, ale o to silněji a déle, jak dokládá tato tabulka, srovnávající HDP z let hospodářské krize s rokem 1913[9]:

1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935
152,3	147,1	142,1	136,5	130,7	125,7	124,5

[4] Kárník, Zd. České země v éře První republiky (1918- 1938). Díl druhý Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930- 1935). Praha: nakladatelství Libri, 2002, s. 153.

[5] Projev poslance Sterna na 291. schůzi Poslanecké sněmovny, 7. července 1933, publikováno na http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/291schuz/s291001.htm .

[6] Kárník, Zd. České země v éře První republiky (1918- 1938). Díl druhý Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930- 1935). Praha: nakladatelství Libri, 2002, s. 82.

[7] Klimek, A. Boj o Hrad II [Kdo po Masarykovi?]. Praha: Nakladatelství Panevropa a Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1998, s. 352.

[8] Klimek, A. Boj o Hrad II [Kdo po Masarykovi?]. Praha: Nakladatelství Panevropa a Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1998, s. 359.

[9] Kubů, E. Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami. Praha: Karolinum, 2000, s. 50.

V podstatě až do konce První republiky trvaly její důsledky. Jako hlavní příčiny tohoto jevu jsou označovány nevýhodná struktura průmyslu, technologická zaostalost a přemrštěná závislost na zahraničním obchodě.[10] Pochopitelně bylo zpracováno mnoho ekonomických opatření, jimiž se budu ve své práci dále zabývat, nicméně v tomto příspěvku si dovolím poukázat to, které mělo největší dopad na dosavadní demokratické zřízení československého státu, tedy na tzv. zmocňovací zákon.

Ačkoli se v první fázi jednalo především o zákon s ekonomickými dopady, brzy se rozhořela ostrá polemika ohledně konkrétních mimořádných pravomocí prezidenta a vlády. Agrárníci měli zpočátku vizi tzv. Švehlova návrhu, jehož podstatou bylo, že nebude zmocněna celá vláda, ale jen prezident a předseda vlády Jan Malypetr. Toto konkrétní směřování zákona k osobě premiéra Malypetra bylo účelové a v zákonodárné praxi zřejmě jednak těžko prosaditelné a také vysoce nestandardní. Ideově to bylo zdůvodněno tím, že Malypetr bude podepisovat zákony za pravici, zatímco Masaryk bude ztělesňovat levicový prvek. Švehlův návrh ale museli agrárníci opustit z důvodu jeho neprosaditelnosti u lidovců, kteří žádali zmocnit celou vládu s tím, že bude rozhodovat majoritně a její rozhodnutí bude poté prezident schvalovat.

Co se týká sociálních demokratů, nebyli zcela jednotní. Jeden z jejich čelných představitelů, Antonín Hampl, se stal až terčem posměchu pro příliš emotivní projev v Parlamentu na obranu zmocňovacího zákona (dokonce během projevu plakal)[11], kdežto poslanec Koudelka jej odmítal se slovy: „Nám pan president jako záruka nestačí. President je starý pán a nevíme, kdo bude příštím.“[12] Podobně se vyjadřoval i poslanec Macek.

Národní socialisté zákon v podstatě schvalovali, mírně se přikláněli ke Švehlově verzi prezident - předseda vlády. Společně s Československou obcí legionářskou pak přišli s poměrně kuriózním návrhem, jehož podstatou bylo vytvoření vlády, v níž by byli po jednom zastoupeni předsedové koaličních stran, kromě nich pak lidé vybraní premiérem a prezidentem. Jednalo by se tedy o jakési obnovení dřívější Pětky (tentokrát v podobě Sedmičky), tuto variantu prosazoval Jaroslav Stránský.

Národní demokraté byli vůči zákonu poměrně skeptičtí, ještě o něco více vadil lidové straně. Šrámek viděl jako velký problém, že by o nejdůležitějších záležitostech státu rozhodoval předseda vlády – agrárník Malypetr a president – Masaryk, k nimž oběma neměli lidovci moc blízký vztah. Jednalo se tedy o výtky spíše konkrétního personálního rázu. Agrárníci se straně lidové vzdálili především svými postoji vůči ekonomické krizové situaci, zatímco s Masarykem šlo o dlouhodobější neshody mající kořen především v jeho odporu proti politickému katolicismu jako takovému. Proto také lidovci přišli se svým vlastním návrhem, podle něhož měl zmocňovací zákon dát pravomoci celé vládě, jak bylo zmíněno výše.

[10] Kárník, Zd. České země v éře První republiky (1918- 1938). Díl druhý Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930- 1935). Praha: nakladatelství Libri, 2002, s. 41.
[11] Klimek, A. Boj o Hrad II [Kdo po Masarykovi?]. Praha: Nakladatelství Panevropa a Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1998, s. 354.
[12] Tamtéž, s. 354.

Jak se předpokládalo, proti zmocňovacímu zákonu byly rovněž opoziční strany, především komunisté a čeští nacionalisté byli přesvědčeni, že povede k diktatuře Hradu. Národní liga dokonce prezentovala v médiích svůj názor, že zmocňovací zákon je jen zástěrkou pro připravovanou volbu Beneše prezidentem a následnou změnu režimu jako celku.[13] To HĽS se jevila jako vážnější kandidát na spolupráci, proběhla proto jednání mezi agrárníky a luďáky o možnosti amnestování Tuky. Negativní ohlasy na jeho věznění začínaly právě v této době přicházet ze zahraničí, a tak bylo jeho propuštění výměnou za zmocňovací zákon reálnou politickou možností[14]. I z té však nakonec sešlo, také pro výrazný odpor Slováka Ivana Dérera. Německé a maďarské opoziční strany byly k návrhu zákona ještě kritičtější.

Prezident T.G. Masaryk si přál rozhodování dvou osob, zdůvodňoval to tím, že „demokracie nedovede vládnout rychle."[15]

Existovaly rovněž obavy, že zákon vlastně umožní vládě vyřadit z rozhodování Parlament, že jde o pohřeb demokracie. Důvody pro jeho přijetí však výstižně popsal poslanec- zpravodaj dr. J. Černý: „Zákon, kterým uděluje se vládě zmocnění k mimořádné moci nařizovací a k vyřizování nejtěžších hospodářských a sociálních problémů, je symptomem nejvýše vážné doby a těžkosti ve státě, jejíž vyřešení činí značné nároky na politickou odpovědnost, poctivost a opravdovost naší demokracie. Dotčeným zákonem se zmocňuje vláda, aby po dobu mimořádných poměrů hospodářských, domácích i zahraničních, upravila nařízením s výjimkou otázek politických, nejdůležitější hospodářské obory, jichž odklad by mohl znamenati pro stát těžké, případně nenahraditelné škody. Zákonem tímto, jehož platnost je omezena do 15. listopadu t.r., nedostává se vládě zmocnění zejména k zákonné úpravě československé měny."[16] Nakonec tedy strany zkorigovaly svá řešení a dokázaly se shodnout na tom lidoveckém, tedy na zmocnění celé vlády, s následnou kontrolou prezidentem.

I přes nakonec vydobytou politickou shodu vyvolalo přijetí zákona další spory, a to mezi právníky. Prakticky všechny významné osobnosti ústavního práva se v rozhořeném sporu angažovaly[17], většinový názor přitom neschvaloval upravení tak závažné materie formou „pouhého" zákona. Spor pokračoval dlouhá léta, zasáhl také do počátků činnosti Ústavního soudu a měl hmatatelný výsledek – o zmocnění za tzv. Druhé republiky bylo v roce 1938 rozhodnuto již ústavním zákonem č. 330/1938. Lze tedy uzavřít, že napodruhé už politická praxe následovala doporučení právních expertů.

[13] Kárník, Zd. České země v éře První republiky (1918- 1938). Díl druhý Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930- 1935). Praha: nakladatelství Libri, 2002, s. 83.

[14] Klimek, A. Boj o Hrad II [Kdo po Masarykovi?]. Praha: Nakladatelství Panevropa a Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1998, s. 357.

[15] Pachta, J. Dokumenty o protilidové a protinárodní politice T.G. Masaryka. ČSČH, 1953, 1, s. 59.

[16] Zpráva J. Černého o vládním návrhu z. o mimořádné moci nařizovací, 282. schůze PS při přijímání zákona 95/1933 Sb., publikováno na http://www.psp.cz/eknih/ps/stenprot/282schuz/ .

[17] Mj. také J. Hoetzl, který byl významným zastáncem zákona. Naproti tomu Fr. Weyr svůj názor na věc v průběhu doby hned několikrát změnil.

VLASTNÍ OBSAH ZÁKONA

Vláda mohla na základě schváleného zákona přijímat nařízení a opatření, která podléhala až dodatečnému schválení parlamentem. Vládě však byly pečlivě vymezeny oblasti, v nichž mohla zasahovat, šlo jednak o úpravu celních sazebníků, dále úpravu cen a odbytových poměrů v průmyslových odvětvích a zejména v zemědělství a v neposlední řadě pak o poměry ve státních podnicích.[18] Za porušení tohoto vymezení působnosti byly stanoveny sankce, ovšem nijak přehnané – pokuta 50 000 korun, odnětí svobody na půl roku, propadnutí věci.

Ačkoli byl zmocňovací zákon původně plánován pouze pro stávající vládu a pouze na rok, jeho platnost byla několikrát prodloužena novelami, vždy o jeden rok, a to naposledy zákonem č. 163/1936 Sb. ze dne 17. června 1936, až do 30. června 1937. Zmocnění vlády bylo přitom záhy rozšířeno, a to tak, že vláda získala právo kromě mimořádných nařízení, vydaných podle zmocňovacího zákona, vydávat také obyčejná vládní nařízení, tedy tzv. prováděcí nařízení jako k zákonům.

ZÁVĚREČNÉ HODNOCENÍ PŘÍNOSU ZÁKONA O MIMOŘÁDNÉ MOCI NAŘIZOVACÍ

Za dobu působení zákona bylo vydáno celkem 306 vládních nařízení, z nichž se nejvíc (129) týkalo zemědělských otázek[19], přičemž v těchto případech byla úprava mnohdy velmi podrobná – od povinného přidávání másla do umělých tuků po regulaci prodeje mléka ve městech. Zmocňovací zákon tedy postupně zavedl kvótované zemědělství. Dalších 54 vládních nařízení se týkalo sociální péče[20], byly jimi zpřísněny podmínky pro udělování podpor v nezaměstnanosti a později i pro udělování dávek nemocenského pojištění. Jedná se tedy o velké množství právních předpisů, které takto vznikly a významně ovlivnily klíčové oblasti života a ekonomiky občanů i státu.

Co se týká zhodnocení zmocňovacího zákona, lze shrnout, že i po téměř 80 letech jde o živé téma. Zatímco komunistická historiografie jej hodnotila jednoznačně záporně, a to tak, že byl „dokladem toho, že politický režim buržoazní demokracie je na ústupu a že vyklizuje pole fašizačním tendencím“[21], nyní je hodnocen korektněji, aniž by však byly zastírány jeho zmiňované problematické aspekty. Celkově je pozitivně hodnocena především ta skutečnost, že zákon i přes diskutabilní prodloužení platnosti opravdu sloužil pouze k zásahům do ekonomiky. Jeho samotná právní forma, totiž zákon, je však nadále diskutabilní…

[18] Více viz Schelle, K., Man, V. Geschichte des tschechischen Verfassungsrecht. Norderstedt : GRIN Verlag, 2011, s. 97.
[19] Kárník, Zd. České země v éře První republiky (1918- 1938). Díl druhý Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930- 1935). Praha: nakladatelství Libri, 2002, s. 85.
[20] Tamtéž, s. 86.
[21] Jurist sv. 119, vydání 7-12. Praha: Ústav práva ČSAV, 1980, s. 838. Podobně Právněhistorické studie 17, Ústav práva ČSAV. Praha : Academia, 1973, s. 93.

PRONÁSLEDOVÁNÍ KŘESŤANŮ V ŘÍMSKÉ ŘÍŠI

JAN KAZDA

1. ÚVOD

V příspěvku „Pronásledování křesťanů v Římské říši" se zabývám důvody pronásledování křesťanů v Římské říši a poté jednotlivými fázemi pronásledování. Tyto fáze jsem stanovil pro účel tohoto příspěvku následovně. Za první fázi považuji pronásledování raných křesťanů Židy a dále zejména pronásledování za doby vlády císaře Nera, jakožto důsledek požáru Říma v roce 64 n. l..[1] Druhou fází rozumím pronásledování křesťanů zhruba od roku 98 do roku 250 n. l. Třetí a poslední fáze je v tomto příspěvku datována zhruba od roku 250 do roku 312 n. l.. Co se důvodů pronásledování týče, pokusím se vymezit základní důvody jak ze strany židů, tak ze strany Římanů. Je samozřejmé, že důvody židů jsou jiného druhu než důvody Římanů. Zatímco židům šlo spíše o udržení moci kněžích a zabránění drolení židovského společenstva, Římané persekvovali křesťany zejména z důvodu udržení impéria a jeho starých božstev. Jak se tedy mohou zdát jednotlivé důvody odlišné, základ mají stejný.

2. DŮVODY PRONÁSLEDOVÁNÍ KŘESŤANŮ

Když okolo třicátých let prvního století po Kristu vstoupilo křesťanství do světových dějin jako úplně nové náboženství, nikdo ještě nemohl tušit, jak tato víra ovlivní běh světových dějin a vývoj civilizací. V počátcích byli Kristovi následovníci považováni za sektáře, jejichž víra je založena na základech židovství.[2] Norman Davies k tomu uvádí následující: *„Ježíš byl dlouho pokládán za bezvýznamný, místní úkaz. V jeho stoupencích, jejichž víru si nezasvěcenci pletli s židovstvím, nikdo neviděl kandidáty na založení náboženství světového dosahu… Křesťanské učení, jež tak jasně rozlišilo duchovní království boží a Caesarovu vládu, jako by se předem vzdalo veškerých světských ambicí. I když se počet křesťanů zmnohonásobil a byli trestáni za to, že se odmítali účastnit císařského kultu, stále v nich nikdo neviděl obecnou hrozbu."*[3]

V této věci je potřeba upozornit na skutečnost, že křesťané nebyli pronásledováni nejen Římany, nýbrž především z počátku i židy a to zejména na území Judska. Jelikož první křesťané byli převážně bývalí židé, bylo pro židovské společenství velice nepříjemné, že se část bý-

[1] Některé prameny uvádějí, že se tento požár udál až v roce 63 n. l., pro účel tohoto příspěvku budu uvádět frekventovaněji uváděný letopočet, totiž rok 64 n. l..

[2] Blíže např. NEMEC, M. *Boli kresťania v rímskej ríši do začátku 4. storočí diskriminovaní?* In Ius Romanum – diskriminace v římském právu, Olomouc: Palackého univerzita v Olomouci, 2002, ISBN 80 – 244 – 0582 – 2, str. 81 – 82.

[3] DAVIES, N. *Evropa – dějiny jednoho kontinentu*, Praha: Nakladatelství Academia, 2005, ISBN 80 – 200 – 1334 – 2, str. 211.

valých stoupenců rozhodla stát u vzniku nového náboženství a zahrnovat kritikou náboženství židovské či spíše hodnostáře tohoto náboženství.[4] Domnívám se, že pronásledování křesťanů bylo jakýmsi prostředkem mocenského boje mezi židovským a křesťanským společenstvím. Ježíš Kristus a jeho následovníci totiž kázali požadavek změn v kompetencích některých židovských kněžích. To samozřejmě nemohlo vyhovovat těm, kteří by v případě provedení požadovaných změn přišli o moc a postavení a proto pro ně byli křesťanští kazatelé nežádoucí.

„Křesťané pro ně (židy) představovali hrozbu, viděli v nich nebezpečné soupeře, kteří je okradli o Písmo svaté a kteří přestoupili posvátné tabu, jež židy dělilo od ostatních ras.“[5] Samotný fakt, že křesťané uznávali Ježíše jakožto mesiáše a židé ne, nepovažuji za hlavní důvod sporu mezi křesťany a židy. Přesto i takovéto směry se dají v historických pramenech nalézt. Vzácným a velice zajímavým příkladem bojovníka proti křesťanům je farizej Šavel, který pod jménem Pavel z Tarsu konvertoval ke křesťanství a stal se de facto posledním apoštolem.[6] Výše uvedené pronásledování ze strany židů ale nebylo masovým jevem. Některé prameny uvádí, že k definitivnímu rozkolu mezi křesťanským a židovským přesvědčením došlo až rok 131 n. l., kdy se vůdce druhého židovského povstání proti Římské říši Šimeón Bar Kokhba prohlásil za spasitele, čímž zpřetrhal poslední pouta židovsko-křesťanských vztahů.[7]

K prvotnímu důvodu pronásledování ze strany Římanů, důvod byl samozřejmě od důvodu židů odlišný. Jak uvádí J. Tretera, *„izraelský lid měl ve své vlastní zemi, ale v celé říši právně autonomní postavení. Byl jedinou početně rozsáhlou náboženskou společností, nevyznávající tehdejší oficiální polyteistické náboženství… Jiné bylo postavení křesťanů, jejichž náboženství od okamžiku svého oddělení od židovství bylo považováno za nepovolené.“*[8]

Křesťanství se v této fázi setkává spíše s lhostejností ze strany Římanů. *„Avšak nová víra záhy vyvolává hnutí, jež Řím znepokojuje a které nemůže pochopit…V antickém světě, kde většina činností v životě společnosti má náboženský rozměr a je spjata s náboženskými rituály, se křesťané ocitají v důsledku nesmiřitelnosti svého názoru izolováni, což vede k rozvíjení sektářských praktik v prvotním slova smyslu tohoto adjektiva: lidé se sdružují tím, že se odtrhávají od ostatních. Tím vzniká prostor pro nedůvěru, nevraživost i nepřátelské nálady davu… Římský stát nevnímá nové náboženství jako učení, nýbrž jako sektu, jejíž neloajalita je pode-*

[4] Blíže např. NEZNÁMÝ AUTOR: *Židům*, in Bible – písmo svaté starého a nového zákona, Praha: Česká biblická společnost, 2001, ISBN 80 – 85810 – 29 – 8, str. 1754.

[5] DAVIES, N. *Evropa – dějiny jednoho kontinentu*, Praha: Nakladatelství Academia, 2005, ISBN 80 – 200 – 1334 – 2, str. 215.

[6] Příběh Pavla z Tarsu, který je řazen k zakladatelům katolické církve, je opravdu velice zajímavý. Jen velice těžko si dokážu představit, že někdo kdo se jako tvrdý odpůrce přímo účastní ukamenování prvního křesťanského mučedníka Štěpána, o pár let později kompletně změní svou víru. Blíže např. DAVIES, N. *Evropa – dějiny jednoho kontinentu*, Praha: Nakladatelství Academia, 2005, ISBN 80 – 200 – 1334 – 2, str. 213 a násl. nebo TRETERA, J. *Právní dějiny církve od jejího založení do 6. století*, in:Dějiny evropského kontinentálního práva, Praha: Linde Praha, 2003, ISBN 80 – 7201 – 387 – 4.

[7] K tomu blíže např. DAVIES, N. *Evropa – dějiny jednoho kontinentu*, Praha: Nakladatelství Academia, 2005, ISBN 80 – 200 – 1334 – 2, 215 a násl.

[8] TRETERA, J. *Právní dějiny církve od jejího založení do 6. století*, in:Dějiny evropského kontinentálního práva, Praha: Linde Praha, 2003, ISBN 80 – 7201 – 387 – 4, str. 101.

zřelá. Střet mezi říší a křesťanstvím, které de facto popírá samotné základy státu, je proto nevyhnutelný…"[9]

Náboženství Římanů se na rozdíl od křesťanství a židovství zakládalo na polyteismu a velkém počtu krvavých obětí.[10] Zájem Římanů na jednotě vyznání podrobených národů je pak zcela logický. Nutno podotknout, že tento zájem byl jednotlivými císaři římské říše prosazován s různou intenzitou. Jediné státní náboženství zajisté slouží jakožto výborný tmelící prvek, a jistém slova smyslu dokáže zajistit v tak obrovském impériu alespoň nějakou úroveň pořádku. Potřeba tohoto sjednocení se projevila zejména s úpadkem Římské říše a stále častějšími útoky ze strany barbarů.

3. PRVNÍ FÁZE (30. LÉTA – 98 N. L.)

První století našeho letopočtu bylo pro křesťanství v celku klidným stoletím. Bylo to způsobeno zejména tím, že toto nové náboženství se začalo šířit až ve třicátých letech, a tak nějaké reakce je logicky možno očekávat až v letech padesátých. Vládnoucí vrstvy projevovaly novému náboženství vcelku dosti shovívavosti a nově vznikajícímu náboženství nevěnovaly velkou pozornost. Jisté změny nastaly v druhé polovině prvního století za císařů Nera a Domiciana. Šlo zde ale spíše o nárazová opatření či spíše souhra okolností nebo vyvrcholení lidových nálad a ne o cílenou protikřesťanskou politiku. [11]

Prvním známým opatřením, které směřovalo proti křesťanům (ale i proti Židům), byl edikt císaře Claudia z roku 49 n. l., na základě kterého byly jak Židé, tak křesťané vypovězeni z Říma kvůli sporům o „jakéhosi Kresta".[12]

Druhý zásah způsobil císař Nero, když obvinil a následně i potrestal křesťany za požár Říma v roce 64. *„Mezi veřejností panovala již v té době určitá animozita vůči křesťanům, kteří byli pomlouváni, že jsou „druh lidí oddaných nové a škodlivé pověře". Když už byly protikřesťanské předsudky tak rozšířené, bylo snadné přesvědčit veřejnost o tom, že Řím zapálili právě křesťané, „nepřátelé lidského pokolení", které císař Nero trestal „vybranými tresty". Mezi oběťmi byli (podle svědectví listu Klementova do Korintu z roku 96) také apoštolové Petr a Pavel."*[13] Mezi „vybrané tresty" patřil zejména trest smrti ukřižováním, stětím, upálením či roztrháním v nerovném boji se šelmou. Tyto zásahy proti křesťanům měly živelný průběh, podle dostupných informací jim totiž chyběl jakýkoli právní podklad. Obviněným ze založení

[9] CARBONELL, Ch. *Evropské dějiny Evropy – Mýty a základy (od počátků do 15. století)*, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2003, ISBN 80 – 246 – 0409 – 4, str. 110.
[10] K tomu blíže např. KEIM, T. *Řím a křesťanství*, Praha: Jan Leichter na Královských vinohradech, 1898.
[11] Blíže např. KEIM, T. *Řím a křesťanství*, Praha: Jan Leichter na Královských vinohradech, 1898, str. 206 a násl.
[12] Blíže např. TRETERA, J. *Právní dějiny církve od jejího založení do 6. století*, in: Dějiny evropského kontinentálního práva, Praha: Linde Praha, 2003, ISBN 80 – 7201 – 387 – 4, str. 100 a násl.
[13] Tamtéž.

požáru nebyla jejich vina před soudem dokazována, ba co víc, nebyli křesťané ani obviňováni ze žhářství, nýbrž z „nenávisti k lidskému pokolení".[14]

Za další výrazné pronásledování křesťanů je možné považovat opatření za císaře Domiciana (81 – 96 n. l.). Z tohoto období se zachovalo několik svědectví. Zajímavé je, že Domician přistoupil k represím křesťanů až v posledních létech svého života, tj. v roce 95 n. l. Eusebios k Domicianovi uvádí: *„Domician byl krutý. Velký počet šlechetných a vážených Římanů dal usmrtit bez soudního rozsudku a bezpočet jiných osvícených mužů potrestal vypovězením ze země a ztrátou majetku. Stal se konečně i Neronovým nástupcem v boji proti Bohu. Byl druhým, který podnítil pronásledování proti nám, ač jeho otec Vespasian se k nám nechoval nepřátelsky."* [15] Svědectví v podobném duchu dodává i Suetonius. Uvádí, že Domicianovi stačilo někoho obvinit z jakéhokoli činu nebo výroku proti majestátu císaře. Poplatky od židů byly vybírány mimořádně krutě. Běžně docházely udání na ty, kteří se sice nehlásili k židovství, ale žili stejným způsobem života, tedy i n křesťany, anebo na židy, kteří zapírali svůj původ a odmítali platit daně uložené židovskému národu.[16]

Co se Domicianových důvodů k represi židů a křesťanů týče, je možné mít za to, že jedním z důvodů mohlo být neuznávání oficiálního kultu římských bohů, které zosobňoval císař.[17] Když tedy Domician přikázal vzdávat božskou poctu zobrazení císaře, symbolu říšského státu, křesťané to samozřejmě odmítali jako modloslužbu. *„Tehdy byl pro své křesťanské vyznání popraven také římský konsul Titus Flavius Clemens; jeho žena Domittila a děti poslány do vyhnanství."*[18] Dalším důvodem mohlo být neplacení poplatků, či spíše daně, na Jupiterův chrám (fiscus Judaicus). Tuto daň museli židé platit za to, že si mohli udržet vlastní náboženství. Na křesťany se pak tato daň mnohdy vztahovala také z toho důvodu, že byli v této době ještě stále považováni za sektu pocházející z židovství.[19]

Pokud tedy mám v krátkosti shrnout, toto období, mohu konstatovat, že nešlo o období cíleného pronásledování v podobě, jak bylo patrné později. Spíše šlo o vyvrcholení nálad obyvatel proti skupinám, jež se ostatní zdály podezřelé či o nedostatek vůle ostatního obyvatelstva vidět rozdíl mezi křesťanstvím a židovstvím.[20]

---

[14] Blíže např. NEMEC, M. *Boli kresťania v rímskej ríši do začátku 4. storočí diskriminovaní?* In Ius Romanum – diskriminace v římském právu, Olomouc: Palackého univerzita v Olomouci, 2002, ISBN 80 – 244 – 0582 – 2, str. 81 a násl.

[15] NOVÁK, J – PAMPHILI, E.: *Církevní dějiny (Ecclesiastica historia)*, Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1988, str. 51.

[16] Blíže např. SUETONIUS: Životopisy rímských cisárov, Bratislava, 1973.

[17] K tomu blíže ŠOLLE, M.: Od úsvitu křesťanství k sv. Vojtěchu, Praha: Vyšehrad, 1996, ISBN 80 – 702 – 1200 – 4.

[18] TRETERA, J. *Právní dějiny církve od jejího založení do 6. století*, in: Dějiny evropského kontinentálního práva, Praha: Linde Praha, 2003, ISBN 80 – 7201 – 387 – 4, str. 102.

[19] NEMEC, M. *Boli kresťania v rímskej ríši do začátku 4. storočí diskriminovaní?* In Ius Romanum – diskriminace v římském právu, Olomouc: Palackého univerzita v Olomouci, 2002, ISBN 80 – 244 – 0582 – 2, str. 83.

[20] Blíže např. FRAZEN, A.: *Malé církevní dějiny*, Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2006, ISBN 80 – 719 – 5082 – 3.

4. DRUHÁ FÁZE (98 – 250 N. L.)

Počátkem druhého století se oproti dřívější fázi situace začínala měnit. Římský stát se začal více zabývat žalobami na křesťany, kterými ho římský lid zahrnoval. Dle Dr. Keima žalovali křesťany nejvíce rozhořčení pověrčivci a lůza, která se pachtila po zisku či po nepokojích. Situace dospěla až tak daleko, že žádný soudce křesťany nevyslechl a žádný obhájce je nehájil. Teprve po dlouhodobém tlaku ze zdola, tedy ze strany lidu, začalo docházet k právním represím ze strany Římského státu. *„Trest smrti k vůli lidu stal se tvrdší a krutější. Opatření byla obsáhlejší. Učitelové nové víry byli především ohroženi smrtí. Také četba věšteb, k nimž vedle Sibyllských knih a knih Hystaspových byli čítáni asi též prorokové, byla pokládána za zločin hodný smrti.“*[21]

Za císaře Marka Aurelia pak došlo k situaci, že stát křesťany pronásledoval do té míry, že po křesťanech pátral přímo státní aparát. V takovéto situaci se pak případné vzpoury řešily preventivně pomocí mučidel či jiných prostředků donucení. Až za císaře Kommoda, kdy byl již státní aparát unaven marnou námahou, a tlak na pronásledování křesťanů ze strany lidu opadl, změnilo se opět zacházení s křesťany k umírněnému směru.[22]

Jak je již výše uvedeno, počátek druhé fáze se pojí s vládou císaře Traiána (98 – 117 n. l.)[23]. Jak uvádí Dr. Theodor Keim v knize Řím a křesťanství: *„Trajanus uvázal se v dědictví Nervovo. Nerva zdusil náboženský proces atheismu a židovských mravů a zároveň nemrav udavačství. Čím protivnější byly vzpomínky na Domitiana, tím spíše Trajan mohl se držeti tradicí Nervových. Ale přes to přirozeným způsobem, vlivem zevnějšího popudu, jeho postavení bylo změněno. Místo tyrana lid přejal útok na křesťany, místo sprostých udavačů předstoupili před soudnou stolici se zákonem v ruce, s otevřenou žalobou také ctihodní mužové. Není žádné pochyby, že toto hnutí začalo hned na počátku vlády Trajanovy.“*[24]

Věrným pramenem při studiu tohoto období pro každého badatele jsou tzv. Pliniovy dopisy[25], ve kterých se obrací římský legát provincie Bithýnia Plinius mladší na císaře Traiana a žádá si mimo jiné radu ohledně toho, jak postupovat v procesech s křesťany. *„Z Pliniova dopisu…vyplývá, že nový místodržící, nositel soudní (i trestní) jurisdikce ve své provincii, se poprvé setkává s trestním řízením proti křesťanům. … Pokud jde o procesně právní stránku, Plinius se nejprve dotazuje, zda má vůči křesťanům postupovat podle inkvizičního principu a dávat je*

[21] KEIM, T. *Řím a křesťanství*, Praha: Jan Leichter na Královských vinohradech, 1898, str. 583.

[22] Blíže k vývoji, či spíše zániku Římského impéria např. ŠUSTA, J.: *Římské impérium – jeho rozklad a vznik*, Praha: Nakladatelství Melantrich a. s., 1936.

[23] Např. Dr. Theodor Keim ale uvádí začátek Traianovi vlády až na rok 99 n. l.

[24] KEIM, T. *Řím a křesťanství*, Praha: Jan Leichter na Královských vinohradech, 1898, str. 599.

[25] Český překlad Pliniova listu a Traiánova reskriptu nalezneme např. in: FRAZEN, A.: *Malé církevní dějiny*, Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2006, ISBN 80 – 719 – 5082 – 3, str. 27 a 46-7, překlad všech Pliniových dopisů nalezneme např. in: PLINIUS, G.: *Pliniovy dopisy*, překl. Kuthan, R., Praha. Nakladatelství Jan Leichter, 1942.

policejně vyhledávat, tak jak je tomu u ostatních zločinců, a dále zda má brát zřetel na anonymní žaloby (libelli sine auctore). Císař na obě otázky odpovídá negativně."[26]

K dalšímu pronásledování došlo zejména za doby vlády císařů Antonia Pia, Marka Aurelia[27] a Commoda.

5. TŘETÍ FÁZE (250 – 311 N. L.)

Třetí fáze je charakteristická zejména častými změnami v oblasti pronásledování křesťanů. Křesťané byli pronásledování zejména za vlády císařů Décia (249-251), Valeriána (253-260) a Diokleciána (284-305).

Počátek této fáze je spojen s vládou císaře Décia. K jeho vládě a činnům uvádí Roland Fröhlich následující: *„Když se císař Decius roku 249 rozhodl vynutit v říši jednotu kultu, přičemž vyžadoval od všech poddaných uctívání římských bohů a uznání kultu císaře, přepadl Ježíšovy následovníky ohromující strach… Každý občan měl předstoupit před místní komisi a tam za přítomnosti lidu přinést oběť…Pokud nemohli utéci do pouště, křesťané raději umírali po tisících, než aby zapřeli svoji víru. Krutost, s níž byli mnohde popravováni – páleni v nehašeném vápně, vláčeni ulicemi, ubíjeni k smrti – prozrazovala zcela jiné vášně než starost císaře o říši."*[28] Po smrti císaře Decia v roce 251 provádění výše uvedených opatření proti křesťanům na pár let ustalo.

V roce 258 vydal císař Valerián[29] edikt, ve kterém stanovil trest smrti pro každého křesťanského klerika, který odmítl vykonat obětní rituál. Už o rok dříve ale tentýž císař nechal křesťanské kleriky vyhnat. Edikt z roku 258 dále stanovil, že senátoři a císařští úředníci, o nichž bylo obecně známo, že jsou křesťané, jsou zbaveni svých funkcí či úřadů. Pokud tito úředníci či senátoři odmítli při podezření z příslušnosti ke křesťanské víře vykonat obětní rituál, byl jim nejprve zabaven majetek. Pokud i nadále odmítali vykonat onen rituál, hrozil jim trest smrti nebo přidělení na nucené práce na císařově majetku.[30] Po smrti císaře Valeriána se stal císařem jeho syn Gallenius a stíhání křesťanů na 36 let ustalo.

Posledním císařem, který se rozhodl zbavit se příznivců nového náboženství, byl císař Diokleciánus. Tento císař v otázce svého postoje ke křesťanství dlouho váhal, což bylo podle Rolanda Fröhlicha způsobeno zejména tím, že si byl vědom velkého počtu stoupenců křesťanské víry. První edikt („proti manichejcům") vydal až v roce 296, tedy celých 12 let po ná-

[26] HRDINA, A. Plinius *Ml. Trajánovi o stíhání křesťanů*, in Súdné reči a velké súdné procesy podľa justiniánských Digest a iných prameňov rímského práva, Trnava: Trnavská univerzita v Trnavě, 2010, ISBN 978 – 80 – 8082 – 334 – 4.

[27] K tomu např. HOŠEK, R. – MAREK, V.: Řím Marka Aurelia, Praha: Mladá fronta, 1990, ISBN 80 – 204 – 0083 – 4 nebo GRANT, M.: *Římští císařové*, Praha: BB art, 2002, ISBN 80-7257-731-X.

[28] FRÖHLICH, R. *Dva tisíce let dějin církve*, Praha: Vyšehrad, 2008, ISBN 978 – 80 – 7021 – 964 – 5, str. 23-4.

[29] O vládě císaře Valeriána blíže např. GRANT, M.: *Římští císařové*, Praha: BB art, 2002, ISBN 80-7257-731-X.

[30] K tomu blíže NĚMEC, M. Boli kresťania v rímskej ríši do začátku 4. storočí diskriminovaní? In Ius Romanum – diskriminace v římském právu, Olomouc: Palackého univerzita v Olomouci, 2002, ISBN 80 – 244 – 0582 – 2 nebo KIRSCH, J. P.: Die Kirche in der antiken griechisch-römischen Kulturwelt, Freiburg im Breisgau : Herder, 1930.

stupu k moci. Tento edikt stanovil, že *„největším zločinem je odmítat to, co kdysi staří určili a ustanovili a čím se řídili… Proto nyní dbáme horlivě o potrestání zatvrzelých zlých lidí, kteří proti starým bohoslužbám zavádějí nové a neslýchané sekty.“*[31]

Císař Diokleciánus v roce 303 nařídil ve svém ediktu zbourat veškeré křesťanské budovy, vydat a následně spálit všechny posvátné knihy. Dále stanovil povinnost všem obyvatelům Římské říše obětovat římským bohům. Nesplnění tohoto příkazu ze strany křesťanů poté spojil se sadistickými sankcemi a v podstatě tak rozpoutal nejkrvavější pronásledování křesťanů v dějinách vůbec. Svědectví o této době přináší např. caesarský biskup Eusebius. *„Nelze ani vylíčit, jaká muka vytrpěli mučedníci v Thébách. Místo železnými drápy jim drásali tělo ostrými střepy tak dlouho, až z nich vyprchal život. Ženy se svázanýma nohama byly strojem vytaženy do výše a nahé s nepokrytými těly hlavou dolů visely vysoko ve vzduchu. Byl to příšerný pohled na ně. Jiné byly zase přivázány na větve stromů a tak umíraly. Strojem si totiž přitáhli k sobě velmi silné větve, přivázali jednu nohu mučedníka k větvi a větev pak nechali vymrštit do původní polohy. To si vymysleli proto, aby údy mučedníků byly jedním rázem od sebe odtrženy. A toto se dělo ne několik málo dní nebo vůbec krátký čas, nýbrž nepřetržitě několik let.“*[32]

Další svědek této doby, Laktancius, popisuje události této doby následovně: *„Byla vyvěšena vyhláška, kterou se zajistilo, aby lidé tohoto vyznání (křesťanství) byli zbaveni veškeré cti a důstojnosti, aby byli podrobeni mučení, ať už náleží do jakéhokoliv stavu či vrstvy… Tu vyhlášku někdo strhl…Byl okamžitě zatknut a nejen mučen, ale také v mezích zákona pečen a nakonec, když prokázal obdivuhodnou událost, upálen.“*[33]

Roku 310 vážně onemocněl Galerius, bývalý spoluvládce Diokleciána, následkem čehož už nemohl dále určovat chod císařské politiky. Na konci listopadu roku 311 se pak rozhodl odvolat politiku pronásledování křesťanů, kterou dříve společně s Diokleciánem vytvořil. Svým posledním činem se Galerius rozhodl odvolat svoji neúspěšnou politiku pronásledování.[34] Roku 312 porazil Constantinus I. (Konstantin Veliký) svého rivala Maxentiena a stal se císařem. V roce 313 poté u Mulvijského mostu vydal toleranční edikt. Tento edikt, který vstoupil ve známost jako „milánský“ povolil definitivně křesťanské náboženství a zrovnoprávnil jej s jinými kulty. Pronásledování křesťanů v Římské říši tak definitivně skončilo.

6. ZÁVĚR

Příznivci křesťanského vyznání neměli v Římské říši jednoduchý život. Zpočátku byli považováni za židovskou sektu a ostatní obyvatelé nevěděli, co od nich mají čekat. Následkem

[31] FRÖHLICH, R. *Dva tisíce let dějin církve*, Praha: Vyšehrad, 2008, ISBN 978 – 80 – 7021 – 964 – 5, str. 23.
[32] NOVÁK, J – PAMPHILI, E.: *Církevní dějiny (Ecclesiastica historia)*, Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1988, str. 155-8.
[33] VARLCL, L.: Antika v dokumentech – Řím, 2. svazek, Praha: nakladatelství SNPL, 1961, str. 541.
[34] Blíže např. GRANT, M.: *Římští císařové*, Praha: BB art, 2002, ISBN 80-7257-731-X.

toho byli mnohdy obviňováni z jakýchkoli trestných činů ale i ze zapříčinění různých neštěstí. Příkladem toho může být např. požár Říma za vlády císaře Nera v roce 64.

Křesťané si za celých 300 let nemohli být jisti jak svým majetkem, postavením či i životem. Celkově nelze zjednodušit situaci křesťanů, protože co císař, to jiný přístup ke křesťanům. Někteří si křesťanů vůbec nevšímali, jiní neviděli rozdíl mezi křesťanstvím a židovstvím a tak v podstatě křesťany pronásledovali z toho důvodu, že si mysleli, že jsou jen nějakou židovskou sektou, další pak nechávali příslušníky tohoto vyznání drasticky a zcela nelidsky mučit a následně ohavným způsobem zabíjet.

Problematiku pronásledování křesťanů v Římské říši lze členit do čtyř etap. V první jsem se zabýval důvody pronásledování křesťanů a v dalších třech poté jednotlivými obdobími. Mezi důvody pronásledování můžeme zpočátku paradoxně řadit pronásledování židů, protože první křesťané byli převážně původem židé. Jako další důvody jsem identifikoval zejména potřebu jednotného státního náboženského kultu či využití křesťanů jako společného nepřítele k zvrhlým akcím. V první fázi šlo především o to, že ostatní obyvatelé Římské říše si z počátku mysleli, že křesťané jsou jen nějakou novou židovskou sektou a nevěděli, co od nich mají čekat. Proto v době katastrof (velký požár Říma za vlády císaře Nera) v křesťanech identifikovali společného nepřítele, kterému se za požár mstili. V následujících fázích šlo o střídavé období klidu a brutálního pronásledování, které ve své nejextrémnější podobě vykrystalizovalo nejspíše v období císaře Dikleciána. V roce 313 n. l. pak císař Konstantin Veliký vydal „milánský edikt“, kterým křesťanství zrovnoprávnil s ostatními náboženstvími a pronásledování tím na území Římské říše definitivně ustalo.

POUŽITÁ LITERATURA

- BLAHO, P.. *Církev a štát v antickom Ríme – Etymologické a politicko-právne problémy spojené s raným kresťanstvom*, in Právněhistorické studie 40, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2009.
- CARBONELL, Ch. *Evropské dějiny Evropy – Mýty a základy (od počátků do 15. století)*, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2003, ISBN 80 – 246 – 0409 – 4.
- DAVIES, N. *Evropa – dějiny jednoho kontinentu*, Praha: Nakladatelství Academia, 2005, ISBN 80 – 200 – 1334 – 2.
- FRAZEN, A.: *Malé církevní dějiny*, Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2006, ISBN 80 – 719 – 5082 – 3.
- FRÖHLICH, R. *Dva tisíce let dějin církve*, Praha: Vyšehrad, 2008, ISBN 978 – 80 – 7021 – 964 – 5.
- GRANT, M.: *Římští císařové*, Praha: BB art, 2002, ISBN 80-7257-731-X.
- HOŠEK, R. – MAREK, V.: *Řím Marka Aurelia*, Praha: Mladá fronta, 1990, ISBN 80 – 204 – 0083 – 4.
- HRDINA, A. Plinius *Ml. Trajánovi o stíhání křesťanů*, in Súdné reči a velké súdné procesy podľa justiniánských Digest a iných prameňov rímského práva, Trnava: Trnavská univerzita v Trnavě, 2010, ISBN 978 – 80 – 8082 – 334 – 4.
- KEIM, T. *Řím a křesťanství*, Praha: Jan Leichter na Královských vinohradech, 1898.

- KIRSCH, J. P.: Die Kirche in der antiken griechisch-römischen Kulturwelt, Freiburg im Breisgau : Herder, 1930.
- NEMEC, M. *Boli kresťania v rímskej ríši do začátku 4. storočí diskriminovaní?* In Ius Romanum – diskriminace v římském právu, Olomouc: Palackého univerzita v Olomouci, 2002, ISBN 80 – 244 – 0582 – 2.
- NEZNÁMÝ AUTOR (nejspíše Pavel z Tarsu)*: ŽIDŮM*, in Bible – písmo svaté starého a nového zákona, Praha: Česká biblická společnost, 2001, ISBN 80 – 85810 – 29 – 8.
- NOVÁK, J – PAMPHILI, E.: *Církevní dějiny (Ecclesiastica historia)*, Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1988.
- PLINIUS, G.: *Pliniovy dopisy*, překl. Kuthan, R., Praha. Nakladatelství Jan Leichter, 1942.
- SUETONIUS: *Životopisy rímských cisárov*, Bratislava, 1973.
- ŠOLLE, M.: Od úsvitu křesťanství k sv. Vojtěchu, Praha: Vyšehrad, 1996, ISBN 80 – 702 – 1200 – 4.
- ŠUSTA, J.: *Římské impérium – jeho rozklad a vznik*, Praha: Nakladatelství Melantrich a. s., 1936.
- TRETERA, J. *Právní dějiny církve od jejího založení do 6. století*, in: Dějiny evropského kontinentálního práva, Praha: Linde Praha, 2003, ISBN 80 – 7201 – 387 – 4.
- VARLCL, L.: Antika v dokumentech – Řím, 2. svazek, Praha: nakladatelství SNPL, 1961.

TELIPINOVO PROHLÁŠENÍ A JEHO VLIV NA PŘÍŠTÍ CHETITSKÉ VLÁDCE (STRUČNÝ NÁSTIN)

MICHAELA KNOLLOVÁ

POZICE CHETITSKÉHO KRÁLE

Ať již získal starověký panovník trůn legitimním způsobem či prostou uzurpací, zpravidla se snažil zajistit stejnou pozici svým potomkům. Proto se ve většině států ujal dědičný princip, a to s ohledem na patriarchální charakter společnosti, v mužské linii. V některých státech se toto pravidlo natolik vžilo a respektovalo, že jej nebylo třeba upravit prostřednictvím právního dokumentu.[1] S ohledem na skutečnost, že byl panovník zpravidla považován za boha, bylo toto zbožnění dalším potvrzením oprávněnosti dynastie na královský trůn.

V chetitské říši byla problematika nástupnictví poměrně komplikovaná. K udržení trůnu bylo nutné, aby panovník disponoval určitými kvalitami, a to zejména v oblasti vojenství. Významný chetitský panovník Chatušiliš I., který sám byl velmi ambiciózním válečníkem, zavedl nepsané pravidlo o obligatorní válečnické zdatnosti chetitských králů.[2] S ohledem na geografickou polohu země, která neskýtala příliš ochrany před mocenskými zájmy sousedních státních útvarů i poměrně militantní povahu Chetitů samých, měl chetitský král řadu příležitostí osvědčit své kvality válečníka. Výše bylo zmíněno, že starověcí vládci často opírali svou legitimitu o božský původ. Vždyť kdo by byl pověřenější stát v čele státu než bůh? Chetité ovšem svým světským pojetím panovníka do obvyklého modelu nezapadali.[3] V průběhu Chetitské historie zůstala osoba krále stále světského charakteru,[4] respektive panovník se stal bohem až v okamžiku své smrti.

Chetitská historie vývoje nástupnictví je poměrně proměnlivá, setkáváme se jak s volbou, tak s dědičným principem, jak matrilineárním tak s patrilineárním nástupnictvím. Okolo roku 1500 před Kristem se však situace stala natolik neudržitelnou, že bylo třeba vydat formální dokument, a tím stanovit přesná pravidla pro nástupnictví. Tento dokument je neodmyslitelně spjat se jménem významného chetitského krále Telipina a nese název Telipino-

[1] Srovnej M. Uhlířová, Nástupnictví ve starověkém Egyptě, in: Historia et Theoria Iuris, Univerzita Komenského v Bratislave, Bratislava, v tisku.
[2] B. J. Collins, The Hittites and their World, Brill, Leiden – Boston, 2008, str. 92.
[3] Pozice chetitského vládce se tedy vymyká zaběhnutým starověkým standardům. S takovým přístupem se vedle nich v této oblasti a době setkáváme pouze u Hebrejců.
[4] Panovník byl na mocenském stupínku na druhém nejvyšším stupni. Pozici panovníka vůči chetitským božstvům vymezuje T. Bryce, Life and Society in the Hittite World, Oxford University Press, 2002, str. xi.
[4] T. Bryce, Life…, str. 18.

vo prohlášení či Telipinův nástupnický řád. Důležitost dokumentu dokládá i skutečnost, že byl i v pozdějších dobách rozšířen v řadě kopií, a to jak chetitských tak i akkadských.[5]

TELIPINOVO PROHLÁŠENÍ

Události, které přecházely jeho vydání, byly poměrně dramatické. Chetitská říše se zmítala v mocenském boji, kdy byl jeden panovník za druhým vražděn pro ambice jiného. Uklidnění situace nastalo teprve za vlády Telipinuše, který nastolil v zemi v té době tolik potřebný klid a stabilitu.[6] Celé prohlášení je určeno speciálnímu orgánu zvanému Pankuš, neboť právě tento orgán měl oficiálně zajistit naplnění pravidel v něm obsažených. Podle všeho však byl Telipinuš natolik velkou autoritou, že byl pankuš zcela pod jeho vlivem a svým prohlášením tedy sděloval svou vůli orgánu, jenž mu byl ve svém rozhodování podřízen.[7] Posílením tohoto orgánu Telipinuš neomezoval své pravomoci, neboť pankuš na něm byl de facto závislý a jeho rozhodování bylo v souladu s jeho vůlí. Jeho cílem bylo zjevně působit na další generace, neboť ty by už posíleným pankušem ovlivněny byly.

ÚVOD - ODŮVODNĚNÍ VZNIKU

V prologu prohlášení odkazuje Telipinuš na své předchůdce, počínaje prvním panovníkem Staré říše králem Labarnou I., jehož jméno se posléze stalo označením královské hodnosti. *"Tak (mluví) Tabarna Telipinu, velký král. "Dříve Labarna byl velký král. Poté byli jeho synové, jeho bratr, jeho příbuzní získaní manželstvím, jeho (pokrevní), vztahy a jeho vojska spojeni."*[8] Stejným způsobem odkazuje i na další panovníky, jakými byli Chatušiliš I. či Muršiliš I. U Muršila I.[9] se pak zmiňuje o neblahé záležitosti v podobě povstání vzpurných princů, které vyvrcholilo úspěšným atentátem.[10] *Zidanta se spolčil s Hantilim a provedli zlé spiknutí. Zavraždili Muršila. Prolili krev.*[11] Atentát nevedl k pouhému uchvácení moci jiným vládcem, ale odstartoval období dalších atentátů a spiknutí. Jednotliví panovníci se na trůnu rychle střídali a celá situace chetitskou říši oslabovala. S ohledem na to, že Telipinuš čerpal informace o svých předchůdcích nejen z ústní tradice, ale i z archivních dokumentů, lze je považovat za důvěry-

[5] Nalezeno bylo celkem deset chetitských kopií a dvě kopie akkadské. P. Goedegebuure, The proclamation of Telipinu, in: M. W. Chavalas (ed.), The Ancient Near East, Historical Sources in Translation, Blackwell Publishing, Oxford, 2006, str. 229.

[6] Jak ukazuje ustanovení § 22, měl být Telipinuš coby potencionální odpůrce krále Huzziyay odstraněn. Podařilo se mu ovšem uniknout a sám usedl na trůn. V další části pak Telipinuš vyzdvihuje, že se s Huzziyayem naložil mnohem vlídněji, než on plánoval naložit s ním. T. R. Bryce, The Major Historical Texts of Early Hittite History, University of Queensland (Australia), 1982, str. 135.

[7] T. Bryce přirovnává jeho pozici v danou chvíli k autoritě krále Chatušila. T. Bryce, The Kingdom of the Hittites, Oxford university Press, Oxford, 2005, str. 107.

[8] T. R. Bryce, The Major…, str. 132.

[9] V případě Muršila I., nelze říci, že by se jednalo o převrat s cílem vyměnit slabého panovníka za silného. Muršila rozhodně nelze považovat za bezvýznamného a neschopného vládce – porážkou Babylónské říše se nesmazatelně vryl do světových dějin. O. R. Gurney, The Hittites, The Penguin Books, London, 1990, str. 18.

[10] F. Cimok, The Hitties, A Tuzirm Yainlari, Istambul, 2010, str. 34.

[11] T. Bryce, The Major…, str. 134.

hodné.[12] Z prologu samého velmi jasně vyplývá hlavní myšlenka – je třeba, aby byla zachována jednota, neboť spory o trůn narušují celkovou stabilitu země a ohrožují její existenci. Tuto skutečnost znovu vyzdvihuje v § 29 *"Kdokoli kdo bude králem po mne v budoucnosti, ať je on jeho bratři, jeho synové a jeho vojska jednotní."*[13]

REFORMA V OBLASTI NÁSTUPNICTVÍ

Zásadním přínosem dokumentu bylo stanovení pevných nástupnických pravidel. "Králem se stane pouze syn (který je) princem prvního stupně. Pokud, zde není takového prince, stane se králem ten, který je princem druhého stupně. Ale pokud zde ani takového prince není (není žádného dědice), stane se králem zeť (manžel) dcery prvního stupně."[14]

Prohlášení tedy ukotvovalo primogenituru s tím, že pozici královských synů ovlivňovalo ještě zásadním způsobem postavení jejich matky. Pouze synové dvou nejvýše postavených matek měli dle Telipinova prohlášení nárok na královský trůn. Takovou matkou byla v první řadě králova hlavní manželka (často se jednalo o tawanannu[15]). Druhá pozice pak patřila tak zvané esertu manželce, která byla vůči hlavní manželce v nižším postavení a jejíž syn se označoval termínem pahhurzi nebo syn druhého stupně.[16] Ostatní synové nebyli pro nižší postavení svých matek, označovaných termínem naptartu a SALSUHUR.LAL způsobilí stát se dědici královského trůnu, ale coby panovníkovi syny je čekala kariéra v oblasti vojenství či státní správy.[17] V případě, že nebylo možné, aby trůn zdědil některý ze synů, náležel královský titul královu zeti, ale pouze tomu, který se oženil s dcerou krále a jeho hlavní manželky.[18] Neomezení možnosti nástupnictví jen na královy mužské potomky se ukázalo být i v případě Telipina velmi prozíravé, neboť on svého syna přežil a po jeho smrti přešel trůn na jeho zetě.

[12] M. Forlanini, An Attempt at Reconstructing the Branchces of the Hittite Royal Family of the Early Kingdom Period in Y. Cohen, A. Gilan, J. L. Miller, Pax Hethitica, Studies on the Hittites and their Neighbours in Honour of Itamar Singer, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 2010, str. 116. K chronologii chetitských králů dále např. G. Beckman, Hittite Chronology, in: Akkadica, Assyriological Center Georges Dossin, Brussels, 2000, str. 19–32 nebo R. H. Beal, The Predecessors of Hattušili I., in: G. Beckman, R. Beal, G. McMahon, Hittite Studies in Honor of Harry A Hoffner Jr. on the Occasion of His 65th Birthday, Eisenbrauns, Winona Lake, Indiana, 2003, str. 13–33.

[13] T. R. Bryce, The Major…, str. 137.

[14] § 28 Telipinova prohlášení. T. R. Bryce, The Major…, str. 137.

[15] Tento titul, jenž v období Staré říše nosila králova sestra, označoval v období Nové říše královnu. Šlo o titul doživotní, tedy manželka vládnoucího panovníka nemusela být nutně tawanannou. S. R. Bin-Nun, The Tawananna in the Hittite Kingdom, Carl Winter-Universitätsverlag, Heidelberg 1975, str. 160–161.

[16] T. Bryce, Life…, str. 29.

[17] T. Bryce, Life…, str. 29.

[18] Manželství, v rámci kterého by došlo k adopci muže do rodiny a jeho připoutání k rodině ženy, bylo v chetitské společnosti a potažmo i v okolních státech (například Asýrie) možné. G. Beckman, Royal Ideology and State Administration in Hittite Anatolia, in: J. M. Sasson, Civilizations of the Ancient Near East, Volume I, Charles Scribner´s Sons MacMillan Library Refference, New York, 1995, str. 534.

REFORMA PANKUŠE

Dalším významným počinem byla radikální reforma již zmíněného orgánu zvaného Pankuš. Pankuš se vyvinul z původního lidového shromáždění ve shromáždění vojáků. Reforma krále Telipina znamenala jednak změny v jeho personálním obsazení, neboť napříště byli jeho členové výhradně privilegovaní jako například králova tělesná stráž či vojenští velitelé.[19] V širším smyslu lze říci, že pankuš zahrnoval členy královské rodiny a osoby v přímé službě krále.[20] Radikální změnou byla ovšem nová pravomoc pankuše, kdy se z pouhého poradního orgánu stala instituce disponující pravomocí vyšetřovat trestné činy spáchané panovníkem a královskou rodinou.[21] Primárně se jednalo o trestnou činnost spojenou s uchvácením trůnu, tedy různá spiknutí za účelem anexe trůnu, vraždy krále či členů jeho rodiny, tedy činnosti, která byla v dané době opravdu rozšířená. Gurney zmiňuje možnost, že nedošlo k rozšíření pravomocí pankuše jako spíše k potvrzení pravomocí, které již dříve měl. [22] Pokud by takovou pravomocí pankuš disponoval ještě před reformou, byl by pravděpodobně schopen řešit předchozí problémy v oblasti nástupnictví a zejména pak prošetřovat trestnou činnost členů královské rodiny. Předcházející politicky neklidné období však naznačuje, že tak nečinil, ať již z důvodu nedostatku kompetencí či nedostatku moci k jejich prosazování. Motivací, ať již pro rozšíření či posílení kompetencí pankuše, mohla být pro krále Telipinuše násilná smrt jeho manželky a syna.[23] Pravomoc k vynesení rozsudku (včetně uložení trestu smrti) za spáchaný trestný čin měla královská rada *tulie*. Jejími členy byli příslušníci královské rodiny a velitel královy osobní stráže.[24] Vynesený rozsudek měl být vykonán veřejně, nikoli v tajnosti: *"Ale nemůžeš jej usmrtit potají jako v případě Zuruwy, Danuwy, Taharwaily a Taruhsy."*[25] I veřejnosti mělo být jasné, zač byl nad dotyčným vynesen trest, aby nebyly pochyby, že byl odstraněn jen coby překážka mocenských zájmů jiného. Možnost souzení panovníka samého však byla omezena toliko na doby mírové, což je logické, neboť v době války musela být panovníkova autorita pevná a neotřesitelná. Pankuš si svůj význam udržel zhruba do 15. století před Kristem, kdy jeho význam v souvislosti s rostoucí královskou mocí klesal.[26]

ZÁVĚR

Král Telipinuš se nesmazatelně vryl do dějin Chetitské říše. Bezpochyby se jednalo o velmi schopného vládce, neboť se mu podařilo nejen trůn získat, ale i ve velmi neklidných dobách udržet. Dalším dokladem o jeho schopnostech a autoritě je pak skutečnost, že dokázal pro-

[19] V. Zamarovský, Za tajemstvím říše Chetitů, Perfekt, Praha, 2006, str. 136.
[20] T. Bryce, Life…, str. 24. Popis pankuše včetně jeho další reformy zachycuje také B. J. Collins, The Hittites…, str. 101.
[21] J. Slušný, Světové dějiny policie, Starověk, Orac, s.r.o., Praha, 2002, str. 91.
[22] O. R. Gurney, The Hittites…, str. 57.
[23] T. Bryce, The Kingdom…, str. 107.
[24] V. Zamarovský, Za tajemstvím…, str. 136.
[25] T. Bryce, The Major…, str. 138.
[26] Tamtéž. Omezení významu znamenalo omezení pravomocí nikoli prestiže, která k členství tohoto orgánu příslušela. T. Bryce, Life…, str. 23–24.

sadit všechny zásadní reformy a to nikoli výlučně pro období své vlády. I když jím posílený pankuš si svou výsadní pozici v budoucnu neudržel, nástupnická pravidla byla již pevně zakořeněna a respektována.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:

- Beckman, G., Hittite Chronology, in: Akkadica, Assyriological Center Georges Dossin, Brussels, 2000, str. 19–32
- Beckman, G., Beal R., McMahon, G., Hittite Studies in Honor of Harry A Hoffner Jr. on the Occasion of His 65th Birthday, Eisenbrauns, Winona Lake, Indiana, 2003
- Bin-Nun, S. R., The Tawananna in the Hittite Kingdom, Carl Winter-Universitätsverlag, Heidelberg 1975
- Bryce, T., Life and Society in the Hittite World, Oxford University Press, 2002
- Bryce, T., The Major Historical Texts of Early Hittite History, University of Queensland (Australia), 1982
- Bryce, T., The Kingdom of the Hittites, Oxford university Press, Oxford, 2005
- Cimok, F., The Hitties, A Tuzirm Yainlari, Istambul, Turecko, 2010,
- Cohen Y., Gilan A., Miller J. H., Pax Hethitica, Studies on the Hittites and their Neighbours in Honour of Itamar Singer, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 2010
- Collins, B. J., The Hittites and their World, Brill, Leiden – Boston, 2008
- Gurney, O. R., The Hittites, The Penguin Books, London, 1990
- Chavalas, M. W. (ed.), The Ancient Near East, Historical Sources in Translation, Blackwell Publishing, Oxford, 2006
- Sasson, J. M., Civilizations of the Ancient Near East, Volume I, Charles Scribner´s Sons MacMillan Library Refference, New York, 1995
- Slušný, J., Světové dějiny policie, Starověk, Orac, s.r.o., Praha, 2002
- Uhlířová M., Nástupnictví ve starověkém Egyptě. In: Historia et Theoria Iuris, Univerzita Komenského v Bratislave, Bratislava, v tisku
- Zamarovský, V., Za tajemstvím říše Chetitů, Perfekt, Praha, 2006

PRÁVNÍ POMĚR ČECH K ŘÍŠI V (PRÁVNĚ)HISTORICKÉM BÁDÁNÍ. SOUČASNÝ STAV A PERSPEKTIVA

JAKUB RAZIM

Předkládaný text nemá ani v nejmenším ambici obohatit čtenáře novými, pramenně fundovanými pohledy na právní poměr Čech a římskoněmecké říše. Jeho účel je toliko propedeutický, jeho forma přehledová, protože v krátkosti přibližuje základní interpretační schémata, kterými se medievistika zaštiťuje při rozboru právních vztahů jak obecně mezinárodních, tak konkrétně česko-německých. Pozornost je tu věnována přemyslovskému státu a fenoménu lenního práva, kolem nějž se točí již od dob Václava Vladivoje Tomka většina úvah nad postavením českých zemí v prostoru středověké říše.[1] Cílem je nejen umožnit orientaci v současném stavu poznání, ale také poskytnout inspiraci k novému promýšlení odvěkého česko-německého stýkání a potýkání.

Vzhledem k politické brizanci tématu a snadné možnosti jeho zneužití k populárním nacionalistickým (dez)interpretacím asi nepřekvapí tvrzení, že o lenní podřízenosti Čech říši byla již napsána dlouhá řádka prací nejrůznějšího druhu.[2] Aby se však zamezilo nadbytečnému opakování informací zavádějících, notoricky známých či bez obtíží dohledatelných a aby bylo učiněno zadost praktickému požadavku přehlednosti, soustředíme se na vybranou skupinu děl, která jsou aktuálně pro (právně)historické paradigma profilující, neboť tvoří obecně uznávaný model problémů a jejich řešení.[3] Lépe navíc vynikne názorová pluralita, jež na tomto poli panuje, bude-li představena badatelská tradice historická i právně-historická, které se obě vyznačují jednak odlišnými důrazy, jednak specifickým přístupem ke zpracování dějepisné látky.

Za německou historickou vědu se slova ujal naposledy **P. Moraw**. Zůstavaje věrný tradiční myšlenkové linii, jež zapustila u našich západních sousedů kořeny v 19. století (H. Pernice), prohlásil gießenský emeritus za pilíř česko-německých vztahů vazalitu. Tributární závislost

[1] TOMEK, V. V. O právním poměru Čech k někdejší říši německé. *Časopis Musea Království českého*, 1857, 31, s. 350-374 a 484-516, např. s. 366-368, 373-374, 484-486, 497-499. Za jednu ze základních otázek zkoumání poměru Čech k říší označil lenní vztah např. SCHELLE, K. Státoprávní postavení českých zemí v 9. - 13. století, *Universitas* 1976, 9, s. 53.

[2] Kritický přehled po starší literatuře podávají VAVŘÍNEK, F. O státoprávním poměru zemí českých ku staré říši německé. *Sborník věd právních a státních* 1904, 4, s. 88-91; FIALA, Z. Vztah českého státu k německé říši do počátku 13. století. (Podle kritiky pramenů.) *Sborník historický*. 1958, 6, s. 24-35; PRINZ, F. Die Stellung Böhmens im mittelalterlichen Deutschen Reich, *Zeitschrift für Bayerische Landesgeschichte* 1965, 28, s. 99-113; WIHODA, M. Nostra terra tua est camera. České země v počátcích středovýchodní Evropy. In: *Proměna středovýchodní Evropy raného a vrcholného středověku.* Brno : Matice moravská pro Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, kultura, 2010. s. 11-16. O reflexi česko-německých vztahů v naší starší učebnicové literatuře HILSCH, P. Die böhmischen Länder und das Reich. In: Lemberg, H./Seibt, F. (Hg.). *Deutschtschechische Beziehungen in der Schulliteratur und im populären Geschichtsbild*. Braunschweig : Georg-Eckert-Institut für Internationale Schulbuchforschung, 1980. s. 104-109.

[3] K pojmu paradigmatu KUHN, T.S. *Struktura vědeckých revolucí*. Praha : OIKOYMENH, 1997. passim, např. s. 10. Dále srv. FAJKUS, B. *Filosofie a metodologie vědy : vývoj, současnost a perspektivy*. Praha : Academia, 2005. s. 118 a násl.

Čechů vyústila během 11. století konsekventně v závislost lenní, která podle Morawa vynesla přemyslovské vládce na roveň ostatním říšským vazalům. Lenní vztahy hrály tehdy totiž rozhodující úlohu při integraci společenských elit v celé západní Evropě[4] a slovanská knížata, ovládající země na východ od říše, měla na vybranou pouze ze dvou možností. Z nich si Přemyslovci namísto nezávislosti, vylučující jakoukoliv příležitost participovat na říšských strukturách, zvolili lenní podřízenost římskému panovníkovi, ze které plynula knížatům - českým právě tak jako říšským – prestiž, moc a vyšší míra „šlechtické seberealizace" (*adelige Selbstverwirklichung*).[5]

Oproti takto vypointovanému podání má střízlivější domácí historiografie vesměs větší porozumění pro drobné nuance a metodologická úskalí vzájemných interakcí mezi přemyslovskými zeměmi a říší. Dodnes směrodatná, na pramenech založená studie **Z. Fialy** prokazuje, že je nutno tribut a vazalitu kvalifikovat jako dva samostatné, na okolnostech závislé, paralelně se vyskytující fenomény, které se liší povahou a mírou integrace zúčasněných subjektů.[6] K uvedenému názoru se kloní rovněž současná přemyslovská medievistika, jejíž výklad „česko-německé otázky" staví do popředí jak placení říšského tributu, tak udělování Čech v léno, avšak vedle nich pojednává samostatně, opět po vzoru Z. Fialy[7], o dalších souvisejících aspektech právně-politického začlenění našich zemí do ústrojí říše, tedy o účasti na dvorských sjezdech, vojenské pomoci, resp. povinnosti, o kurfiřtství a arcičíšnictví.

Je přitom nápadné, jak se mnozí autoři - za všechny jmenujme alespoň **J. Žemličku**[8] - úzkostlivě vyhýbají rovině „normativity"[9] ve prospěch snáze uchopitelné a popsatelné „faktici-

[4] MORAW, P. Böhmen und das Reich im Mittelalter. In: WILLOWEIT, D., LEMBERG, H. (Hg.) *Reiche und Territorien in Ostmitteleuropa. Historische Beziehungen und politische Herrschaftslegitimation*. München : Oldenbourg 2006, s. 171-208. zde s. 193-194.

[5] Ibid. s. 201.

[6] FIALA, Z. Vztah českého státu k německé říši do počátku 13. století. s. 23-95. zde s. 44. Samostatnou otázkou je ovšem Fialou ne zcela přesvědčivě vyargumentované postavení účastníků tributárního vztahu a míra (ne)závislosti mezi nimi. Vyváženější hodnocení podává REUTER, T. Plunder and tribute in the Carolingian empire. In: Reuter, T./Nelson, J. L. (ed.) *Medieval polities and modern mentalities*. Cambridge-NY-Melbourne : CUP, 2006. s. 231-250, zvl. s. 243. Na příkladu polského tributu, plynoucího do přemyslovských Čech, REITINGER, L. „Census de terra Polonie" a přemyslovská svrchovanost nad Polskem. *Časopis Matice moravské* 2010, 128, s. 473-492. zde zvl. s. 478-480.

[7] Zdeněk Fiala byl zastáncem „minimalistické" koncepce lenního vzahu Čech k říši, když jeho obsah redukoval na povinnost lenního polatku za říšskou aporobaci zvoleného českého knížete. FIALA, Z. Vztah českého státu k německé říši, zvl. s. 70, 79-82; TÝŽ. Počátky české účasti v kurfiřtském sboru, *Sborník historický* 1961, 8, s. 27-64, zvl. shrnutí na s. 63-64; TÝŽ. *Přemyslovské Čechy : český stát a společnost v letech 995-1310*. 2., dopl. vyd. Praha : Svoboda, 1975. s. 140-158. Je potřeba uznal, že poslední studie věnované feudalismu dávají Fialovi za pravdu, poněvadž za obecný základ lenního vztahu pokládají jen vágně formulovanou povinnost pána a vazala neškodit si navzájem (tzv. negativní věrnost). V konkrétním případě, jako je ten český, nelze tudíž bez výslovné opory v pramenech nic dalšího předpokládat. K tomu srv. SPIEß, K.-H. *Das Lehnswesen in Deutschland im hohen und späten Mittelalter*. Idstein : Franz Steiner Verlag, 2009. s. 33; DEUTNGER, R. Das hochmittelalterliche Lehnswesen: Ergebnisse und Perspektiven. In: DENDORFER, J./DEUTINGER, R. (Hrsg.) *Das Lehnswesen im Hochmittelalter: Forschungskonstrukte - Quellenbefunde – Deutungsrelevanz*. Ostfildern : Jan Thorbecke Verlag, 2010. s. 464-467.

[8] ŽEMLIČKA, J. *Počátky Čech královských 1198-1253. Proměna státu a společnosti*. Praha : NLN, Nakladatelství, 2002. s. 597: *„Při hledání vyváženého stanoviska k otázce vztahu přemyslovských Čech a středověké říše nelze odhlížet od samozřejmého, ale občas přehlíženého faktu, že tento poměr byl jen specifickou součástí … politiky."*

ty“[10], čímž vzniká klamný dojem právního vakua, ve kterém vzájemná práva a povinnosti subjektů buď neexistují, anebo jsou určována *ad hoc* v závislosti na výsledku aktuální mocenské konstelace. Proměnlivé vztahy Čech a říše jsou pak logicky hodnoceny jako spíše volné, sám Žemlička používá výrazu „nominální“, resp. „nezávislá“ závislost. Ta má ve srovnání s poměrem římského panovníka k ostatním říšským vazalům svá neoddiskutovatelná specifika, která se Moraw marně snaží bagatelizovat[11].

Podle **M. Wihody**, který počítá přemyslovské země od 11. století k přímým a přirozeným součástem říšského prostoru, bylo lenní právo naopak faktorem, určujícím *„základní mocenské souřadnice“* ve vztazích Čech a říše[12]. Inspirován Althoffovým výzkumem středověkých rituálů nabízí Wihoda podnětnou tezi o (materiální) kontinuitě slibů věrnosti, skládaných českými knížaty v 10. století, s lennímy holdy doloženými u nás od roku 1002. Společným jádrem těchto aktů měl byl závazek Přemyslovců k osobní věrnosti, zasazený od počátku 11. století do rituálních forem lenního práva (formální diskontinuita). Závazek poslušnosti vůči římskému panovníkovi (osobní rozměr) v tomto směru doplňoval a zpřesňoval tributární podřízenost (věcný rozměr), která zpočátku určovala základní půdorys česko-německých vztahů, po čase nicméně upadla v zapomnění.

Aby byl obraz kompletní, nelze nezmínit svébytnou pozici českého právního dějepisectví. Porozumění pro juristickou stránku problému bychom u něj navzdory očekávání hledali marně. Právní historiografie zůstává totiž až na výjimky poplatná nacionálně vyhrocené rétorice akademika **V. Vaněčka,** který se po vyhrané druhé světové válce nerozpakoval popřít jakékoliv (státo)právní pojítko mezi českými zeměmi a říší s odůvodněním, že *„nešlo ... v žádném*

---

[9] Odpor zdejší historické obce k právněhistorické analýze vztahů Čech a říši má své kořeny, jak se zdá, v setrvačnosti některých mylných marxistických náhledů na právní historiografii. Tak např. tvrdil FIALA, Z. Vztah českého státu k německé říši, s. 24: *„Odmítám formální právněhistorické nazírání na uvažovaný problém, tj. takové hledisko, které klade důraz na pouhé právní vyjádření vzájemného vztahu (nebo jen některé jeho části), aniž se stará o skutečnost a reálný obsah.“* V obecné rovině, avšak ve stejném duchu GRAUS, F. O „právně historický“ výklad dějin středověku. *Československý časopis historický* 1960, 58, s. 168: *„Tzv. klasická škola se snaží zjistit v pramenech systém práva (‚normy‘) interpretací jednotlivých pramenů. Pro zjevné znásilňování textů opouští nový směr od interpretačních zásad a hledání ‚norem‘ a interpretuje konkrétně prameny mnohem volněji než starší historikové práva. Oba buržoasní směry se však shodují v tom, že cílem jejich interpretace je zjistit ‚právo‘ (resp. práva); proti tomu se marxistický historik snaží objasnit, co prameny vlastně skrývají, tj. především třídní ráz společnosti a jejích institucí.“* I právní dějepisectví se snaží objasnit, „co prameny vlastně skrývají“. Zabývá se proto jak formálními, tak materiálními prameny práva a bez povšimnutí nenechává ani problém efektivity práva, tedy míru jeho uplatnění v praktickém životě. Viz klasické programové pojednání MITTEIS, H. Rechtsgeschichte und Machtgeschichte. In: TÝŽ. *Die Rechtsidee in der Geschichte*. Weimar : Hermann Böhlaus Nachf., 1957, s. 280-281: *„Právní dějiny jsou dějiny posuzované právně, jsou dějinami nahlíženými z právního hlediska. Veškeré dějinné jednání je rovněž jednáním právním.“*

[10] K protikladu fakticita-normativita výstižně PŘIBÁŇ, J. *Sociologie práva : systémově teoretický přístup k modernímu právu*. Dotisk 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství (SLON), 2001. s. 15-17.

[11] Své stanovisko k problému naposledy shrnul ŽEMLIČKA, J. Dux ‚Boemorum‘ und rex Boemie im mitteleuropäischen Wettstreit (nicht nur aus tschechischer Sicht gesehen). In: Hlaváček, I./Patschovsky, A. (Hrsg.) *Böhmen und seine Nachbarn in der Premyslidenzeit*. Ostfildern : Thorbecke 2011. s. 91-136. Dále srv. TÝŽ. *Počátky Čech královských 1198-1253.* s. 591-611; TÝŽ. *Čechy v době knížecí (1034-1198)*. Praha : NLN, 1997. s. 114-117 a 253-257; TÝŽ. *Století posledních Přemyslovců*. 2., přeprac. vyd. Praha : Melantrich, 1998. s. 31-33.

[12] WIHODA, Martin. Nostra terra tua est camera. České země v počátcích středovýchodní Evropy. s. 11-33. citát na s. 32; TÝŽ. Česká knížata na dvorských sjezdech. In: Nodl, M./ Šmahel, F. (eds.) *Rituály, ceremonie a festivity ve střední Evropě 14. a 15. století*. Praha : Filosofia, 2009. s. 171-201.

případě o právo, nýbrž jen a jen o politiku; nešlo o právní smlouvy, nýbrž jen o politické akce a akty; nešlo a nemohlo jíti s české strany nikdy o 'přistupování' a 'začleňování se' do rámce 'říše' a německého státního života s oním účinkem, jaký byl z toho vyvozován, a domněle obnovován, v letech 1939-1945, nýbrž jen a jen buď o dočasné podléhání okamžitému násilí (z čehož právo nikdy vzniknouti nemůže) anebo o přechodný oportunistický politický vztah a poměr, postoj a chování." [13]

Ve Vaněčkových úvahách, nezřídka protichůdných, byla vzájemná sounáležitost obou národů z německé strany nahlížena jako lenní svrchovanost, zatímco z české strany jako prostý závazek neútočení, takže se vlastně jednalo o dvojí právní interpretaci téže faktické situace. Zároveň tu však byla kurfiřtská funkce a arcičíšnická hodnost českého panovníka, které jediné prý tvořily předmět léna propůjčovaného Přemyslovcům. Vaněčkův „fakticistní" přístup je nutno připomenout nikoliv pro jeho argumentační vytříbenost, ale proto, že jej převzali, ať už v umírněné nebo částečně modifikované podobě, autoři příručkové literatury, užívané dnes běžně na právnických fakultách (K. Malý[14], J. L. Bílý[15], V. Knoll[16]). V důsledku toho se česko-německé vztahy dostaly na okraj zájmu právní historiografie, i když ani zde nechybí hlasy poukazující na jejich právní relevanci.[17]

Kromě jisté názorové strnulosti, která je z předchozího patrná, neprospívá současné diskuzi o česko-německých vztazích ani to, že jsou bez povšimnutí ponechány některé poznatky západní odborné literatury, jež by v našich podmínkách mohly nalézt uplatnění. Konkrétně jde o různorodost právních vazeb spojujících středověké křesťanské monarchie, mezi nimiž ztrácí lenní právo své tradičně výsadní postavení[18]. Jak nedávno upozornila **S. Reynolds**, představovala vazalita pouze jednu z typologických variant mezilidských vztahů, jež navíc valnou část středověké společnosti ponechávala nedotčenu.[19] Je proto na místě zkoumat,

[13] VANĚČEK, V. *Stát Přemyslovců a středověká „říše"*. Praha : Melanrtich 1945. s. 22. Podobně TÝŽ. *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*. 2., přeprac. vyd. Praha : Orbis, 1970. s. 51-53 a 70-73. Z recenzentů se proti Vaněčkovu pojetí ozval opatrně Václav Chaloupecký (*Český časopis historický*, 1946, 47, s. 201-206), kritičtěji pak Zdeněk Fiala (*Československý časopis historický*, 1966, 64, s. 97-103, citát na s. 98): *„Existence českého poplatku a právní ... platnost lenního poměru k císaři byla v určitých obdobích naprosto nesporná (a nemá opět smyslu, aby v právně-historické učebnici to bylo nejasnými formulacemi a silnými slovy uváděno v pochybnost), jde však především o výklad historického a faktického obsahu těchto zjevů pro pochopení dnešního čtenáře (a tím spíše studenta-nehistorika). Ten však v knize není."*

[14] MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha : Linde, 1997. s. 27-28.

[15] BÍLÝ, J. L. *Právní dějiny na území ČR : vysokoškolská učebnice*. Praha : Linde, 2003. s. 89 a 94.

[16] VOJÁČEK, L./SCHELLE, K./KNOLL, V. *České právní dějiny*. 2., upr. vyd. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. s. 49-53.

[17] KEJŘ, Jiří. Historie a právo. (Poznámky o interdisciplinaritě). In: Soukup, L. (usp.) *Pocta prof. JUDr. Karlu Malému, DrSc., k 65. narozeninám*. Praha : Karolinum 1995, s. 68-82. zde s. 78-80.

[18] Dějiny bádání o lenním právu nastiňují SPIEß, K.-H. *Das Lehnswesen in Deutschland im hohen und späten Mittelalter*. s. 17-22; HECHBERGER, W. Das Lehnswesen als Deutungselement der Verfassungsgeschichte von der Aufklärung bis zur Gegenwart. In: Dendorfer, J./Deutinger, R. (Hrsg.) *Das Lehnswesen im Hochmittelalter*. s. 41-56.

[19] REYNOLDS, S. *Fiefs and Vassals. The Medieval Evidence Reinterpreted*. Oxford : OUP 1994. např. s. 46; TÁŽ. Afterthoughts on "Fiefs and Vassals". *The Haskins Society journal* 1997, 9, s. 1-16. zde na s. 2: *„The interpersonal, dyadic relation between lord and vassal was not – could not ever have been – the main bond of society. It left out the vast mass of the population."*

která jiná pouta, nežli ta lenní, sloužila kdysi jako normativní (rozuměj: ustálené vzorce chování generující) základ vzájemné komunikace mezi hlavami evropských států.

Skutečnost, že středověk nevypracoval žádnou konzistentní terminologii ani teoretickou koncepci mezinárodních vztahů neznamená, že by tehdy vztahy toho druhu neexistovaly.[20] Moderní věda usilující o jejich tematizaci[21] chápe pod tímto označením komplex všech možných interakcí mezi společenskými uskupeními, disponujícími zjevnou politickou tradicí, jejichž členové se jednak většinově navzájem považují za cizince (protiklad „my" a „oni")[22], jednak vykazují vědomí závazku vůči určitým politicky relevantním tradicím a vědomí loajality k institucím, jež jsou nositelkami zmíněných tradic. Interakce mezi těmito společenskými útvary[23] mohou být různého druhu, některým z nich pak bývá připisován právní obsah.

Přestože obecná typologie vztahů mezi středověkými státy doposud schází[24], byly již učiněny některé pokusy o jejich systematické zpřehlednění. Z výkladu **J. F. Ganshofa** je tak možno dovodit základní rozlišení, kdy na jedné straně stojí vztahy podřízenosti (*rapports de subordination*), zahrnující především tribut, vazalitu a propůjčování královského titulu, na druhé straně se pak nacházejí svazky mezi panovníky sobě rovnými.[25]

Ke stejnému rozdělení dospěl **G. Tellenbach**[26], který od historiků, specializujících se na diplomatické styky starověkého Říma,[27] převzal diferenciaci založenou na buď rovnoprávném (*foedera aequa*), anebo nerovnovnoprávném (*foedera iniqua*) postavení subjektů vystupujících na mezinárodním fóru. Ve své srovnávací studii se dále zaměřil na základní formy mocensko-politické kontroly cizího území, mezi něž zařadil především tribut a lenní závislost. Dle Tellenbacha ovšem placení tributu nemusí vždy implikovat vztah státoprávní podřízenosti. Tributární a lenní závislost jsou někdy navzájem slučitelné, jindy zase mohou představovat

[20] KINTZINGER, M. Auswärtige Politik und internationale Beziehungen im mittelalterlichen Westeuropa: Einführung zur Konzeption. In: Kintzinger, M./Berg, D./Monnet, P. (Hrsg.). *Auswärtige Politik und internationale Beziehungen im Mittelalter (13. - 16. Jahrhundert)*. Bochum : Winkler Verlag, 2002. s. 16.

[21] KLEINSCHMIDT, H. *Geschichte der internationalen Beziehungen: Ein systemgeschichtlicher Abriß.* Stuttgart : Reclam 1998. s. 10.

[22] K opodstatněnosti tohoto rozlišování již pro období středověku GEORGI, W. „Intra" und „extra": Überlegungen zu den Grundlagen auswärtiger Beziehungen im frühen Mittelalter. Wahrnehmung, Kommunikation und Handeln. In: Kintzinger, M./Berg, D./Monnet, P. (Hrsg.). *Auswärtige Politik*. s. 47-86.

[23] V definici samotné není záměrně použito termínu „stát", neboť povaha středověké státnosti zůstává prozatím předmětem diskuze. Za mnohé srv. WIHODA, M. „Stát" a „státnost" evropského středověku v souřadnicích historického myšlení. *Acta historica et museologica Universitatis Silesianae Opaviensis*, 2007, 7, s. 29-37. Ze zahraničních literatury např. POHL, W. Staat und Herrschaft im Frühmittelalter: Überlegungen zum Forschungsstand. In: Airlie, S./Pohl, W./Reimitz, H. (Hrsg.) *Staat im frühen Mittelalter*. Wien : ÖAW, 2006, s. 9-38; REYNOLDS, S. The historiography of the medieval state. In: Bentley, M. (Ed.) *Companion to Historiography*. London-New York : Routledge, 1997. s. 117-138.

[24] Změnu by mohla v tomto směru přinést monografie ohlášená na druhý kvartál roku 2012 KINTZINGER, M. *Internationale Beziehungen im europäischen Mittelalter*. Stuttgart : Kohlhammer, 2012.

[25] GANSHOF, F. L. *Histoire des relations internationales 1. Le moyen âge*. Paris : Hachette, 1968. s. 49-50, 135-138, 285-286.

[26] TELLENBACH, G. Vom Zusammenleben der abendländischen Völker im Mittelalter. In: TÝŽ. *Ausgewählte Abhandlungen und Aufsätze 2*. Stuttgart : Hiersemann, 1988, s. 710-769. zde s. 711.

[27] Srv. k tomu nově BURTON, P. J. *Friendship and Empire. Roman Diplomacy and Imperialism in the Middle Republic (353–146 BC)*. Cambridge : CUP, 2011. s. 82 a v pozn., s. 88 a násl. (zde i další bibliografie).

dvě různé vývojové formy vertikálních vztahů mezi středověkými státními útvary. V tom případě tribut stojí na nižším stupni vývoje, zatímco vazalita na stupni vyšším.[28]

Mezinárodní svazky horizontální povahy utřídila zase pro období raného středověku **M. Wielers**, přičemž se omezila na ty z nich, které mají normativní obsah. Zdáním autorky lze ze středověkých písemných pramenů abstrahovat tyto jejich navzájem se doplňující právní formy:[29]

- *pax* čili svazek mezi státy, zajišťující zúčastněným stranám bezpečí před vojenskou agresí
- *foedus* jakožto vojenské spojenectví proti třetí straně
- obchodní vztahy (smlouvy, koncese)
- umělé příbuzenství v podobě adopce a křestního kmotrovství
- přirozené příbuzenství
- výměna darů (např. při uzavírání smluv a spojenectví)
- *amicitia* neboli pouto věrnosti a křesťanské lásky (*fides et caritas*), obsahující oboustranný právní závazek k radě a pomoci (*consilium et auxilium*)[30]
- *fraternitas*, tj. spojenectví mezi královskými bratry, vládnoucími v různých zemích, které zavazuje v případě nutnosti k oboustranné podpoře radou a pomocí (*auxilium*)

Soužití mezi raněstředověkými královstvími latinského západu spočívalo hlavně na dvojici pax-amicitia. Tyto svazky sloužily k navazování a dalšímu rozvíjení politických spojenectví, a tím i k naplňování křesťananské maximy lásky k bližnímu (*caritas*), považované současníky za ideový základ mírové koexistence mezi národy.[31]

Jiné třídící kriterium zvolil K. van Eickels, zaobírající se převážně středověkem vrcholným až pozdním. Při své práci využil výsledků bádání G. Althoffa, jenž rozeznává tři základní typy vazeb, spojující jednotlivé členy atomizované středověké společnosti ve skupiny vyššího řádu (*Gruppenbindungen*) - příbuzenství, pospolitost a panství. Středověký člověk se podle Althoffa buď rodil, anebo vstupoval do takto uspořádaných kolektivů, jejichž soudržnost zajišťovalo dodržování „nepsaných zákonů“ (*Ungeschriebene Gesetze*) a které svým příslušníkům nabízely vedle všestranné podpory především existenční jistotu, možnost „mírového soužití ve společnosti principielně ovládané násilím“.[32]

[28] TELLENBACH, G. Vom Zusammenleben der abendländischen Völker im Mittelalter. s. 715-716, 732-733.
[29] WIELERS, M. *Zwischenstaatliche Beziehungsformen im frühen Mittelalter: Pax, Foedus, Amicitia, Fraternitas*. Univ. Diss. München 1959. passim.
[30] Podrobně k právní povaze středověké *amicitiae* (český překlad „přátelství“ zatemňuje propastný rozdíl mezi významem tohoto slova ve středověku a dnes) EPP, V. *Amicitia. Zur Geschichte personaler, sozialer, politischer und geistlicher Beziehungen im frühen Mittelalter*. Stuttgart : Hiersemann, 1999. s. 98-112. K uplatnění *amicitiae* v mezistátních stycích dále TÁŽ. Rituale frühmittelalterlicher „amicicia“. In: Althoff, G. (Hrsg.) *Formen und Funktionen öffentlicher Kommunikation im Mittelalter*. Stuttgart : Thorbecke, 2001. s. 11-24.
[31] WIELERS, M. *Zwischenstaatliche Beziehungsformen im frühen Mittelalter*. s. 119.
[32] ALTHOFF, G. *Verwandte, Freunde und Getreue. Zum politischen Stellenwert der Gruppenbindungen im früheren Mittelalter*. Darmstadt : WBG, 1990. zvl. 1-13, citát na s. 85. Dále TÝŽ. *Amicitiae und Pacta. Bündnis, Einigung, Politik und Gebetsgedenken im beginnenden 10. Jahrhundert*. Hannover : Hahn, 1992. s. 16 a násl., 97-

Ve shodě s Althoffem lze obecně lišit mezi osobními vztahy horizontálními-rovnými a vertikálními-nerovými. Do první kategorie spadá příbuzenství (jak umělé, tak přirozené) spolu s pospolitostmi typu *amicitiae* čili právního poměru „přátel" zavázaných v nouzi k oboustranné pomoci a *coniurationis*, chápaného jako institucionalizované „přátelství" (např. cechy). Do druhé kategorie náleží panství, ať už nad nesvobodnými (*Hausherrschaft*), nebo nad svobodnými, beroucí na sebe v tomto případě podobu lenních vztahů.

Zde na svého předchůdce navázal van Eickels, který adaptoval schéma na vyšší, mezistátní úroveň, aby s jeho pomocí mohl analyzovat poměr mezi středověkou Anglií a Francií. Vzniklo tak jednoduché trojbodové členění, nedbající rozlišení ve smyslu vertikální/horizontální a počítající s komplementaritou jednotlivých forem mezinárodních vztahů, jimiž jsou:

- „přátelsví" (*amicitia*)
- příbuzenství
- vazalita

Společnou podstatou všech tří typů interakce mezi středověkými monarchiemi byl podle van Eickelse závazek osobní věrnosti (*fides*), spojovaný tradičně pouze s lenním právem. Příbuzenství a „přátelství" byly proto odbornou veřejností spíše opomíjeny, ačkoliv významnou měrou spoluutvářely charakter vztahů jak na úrovni království, tak jejich obyvatel.[33]

Jakkoliv se to dnešnímu pozorovateli může jevit paradoxní, nebylo ve středověku vyloučeno, aby mezi týmiž dvěma panovníky existoval zároveň poměr podřízenosti (lenní) i rovnosti (přátelství, příbuzenství), byť každý z nich předpokládal uplatnění odlišného způsobu zacházení. Van Eickels se pokusil vnitřní rozporuplnost takové situace vysvětlit a nazval ji termínem „rovnost v podřízenosti" (*Gleichrangigkeit in Unterordnung*)[34], čímž otřásl moderní černobílou představou o dobovém „státoprávním" uspořádání, vyznačujícím se ve skutečnosti mnohdy až překvapivou elasticitou a schopností kompromisu. Současně připomněl, že

103; TÝŽ. „Amicitiae" as relationships between states and people. In: Little, L. K./Rosenwein, B.H. (ed.) *Debating the Middle Ages. Issues and Readings*. Oxford : Blackwell 1998. s. 191-210.

[33] VAN EICKELS, K. *Vom inszenierten Konsens zum systematisierten Konflikt. Die englisch-französischen Beziehungen und ihre Wahrnehmung an der Wende vom Hoch- zum Spätmittelalter*. Stuttgart : Thorbecke, 2002. s. 19-30; TÝŽ. Verwandtschaft, Freundschaft und Vasallität : Der Wandel von Konzepten personaler Bindung im 12. Jahrhundert. In: Dendorfer, J./Deutinger, R. (Hrsg.) *Das Lehnswesen im Hochmittelalter*. s. 401-411. Tuto svou pozici shrnul do výstižné zkratky TÝŽ. Freundschaft im (spät)mittelalterlichen Europa. Traditionen, Befunde und Perspektiven. In: Oschema, K. (Hg.) *Freundschaft oder "amitié"? Ein politisch-soziales Konzept der Vormoderne im zwischensprachlichen Vergleich (15.-17. Jahrhundert)*. Berlin : Duncker & Humbolt, 2007. s. 33: *„Verbunden mit Verwandschaft, Ehe und Lehenstreue zu einem kohärenten Feld personaler Bindungen erweisen sich Liebe und Freundschaft im Mittelalter vielmehr als ein Schlüssel zum Verständnis der sozialen Beziehungen, welche die Gruppen der Gesellschaft zusammenhielten."*

[34] VAN EICKELS, K. *Vom inszenierten Konsens zum systematisierten Konflikt.* s. 287 a násl., 399-403; TÝŽ. Vom freundschaftlichen Konsens zum lehenrechtlichen Konflikt. Die englisch-französischen Beziehungen und ihre Wahrnehmung im Wandel an der Wende vom Hoch- zum Spätmittelalter. In: Kintzinger, M./Berg, D./Monnet, P. (Hrsg.). *Auswärtige Politik und internationale Beziehungen im Mittelalter*. s. 87-112. Na české poměry aplikoval tento van Eickelsův koncept ZELENKA, J. Vazal nebo přítel? Význam rituálu homagia ve vztahu mezi českým knížetem Soběslavem I. a císařem Lotharem III. In: Dobosz, J./ Kujawski, J./ Matla-Kozłowska, M. (red.) *Drugie polsko-czeskie forum młodych mediewistów. Mediewista wobec źródła - teoria i praktyka. Materiały z konferencji naukowej Gniezno 25-28 września 2007 roku*. Poznań : Instytut Historii UAM, 2009. s. 61-71.

se při studiu předmoderních mezinárodních vztahů nelze omezovat na lenní právo a jeho rituální výbavu.

Ani Eickelsovu, ani jinou vzpomínanou koncepci nelze samozřejmě absolutizovat či pokládat za neoddiskutovatelné dogma. Přesto jsou pro nás cenné, protože upozorňují na různost forem mezinárodních vztahů a protože postavení vazality v jejich rámci nahlížejí optikou, akcentující konkurenci namísto dlouho proklamované dominance lenních vztahů. Podobné myšlenkové impulzy, korespondující modernímu pojetí lenního práva[35], se ovšem ocitají v příkrem rozporu s tím, jak se obvykle poměr Čech k říši posuzuje. Jedinou skromnou ambicí tohoto krátkého příspěvku nemůže být přitom nic více než ukázat na možnosti, které skýtá recepce zahraniční literatury, a otevřít tak cestu k nové interpretaci starého problému.

[35] Pregnantně to vyjádřil DENDORFER, J. Was war das Lehnswesen? Zur politischen Bedeutung der Lehnsbindung im Hochmittelalter. In: Schlotheuber, E./Schuh, M. (Hrsg.) *Denkweisen und Lebenswelten des Mittelalters*. München : Utz, 2004. s. 59: *„Das Lehnswesen war keineswegs die entscheidende Bindungsform, erst eine Kumulation von verschiedenen Sozialbeziehungen, sei es Verwandschaft oder Freundschaft, verstärkt durch eine lehnrechtliche Bindung, konnte den politischen Nutzen erfüllen, der oft der Lehnbindung allein zugemessen wird."*

PRÁVNÍ POSTAVENÍ ŽEN A VESTÁLEK ŘÍMSKÉM PRÁVU

IVANA STARÁ

V příspěvku jsem se rozhodla zaměřit pozornost na právní postavení žen v římském právu. Převážná část příspěvku bude věnována právnímu postavení Vestálek v římském právu, protože na rozdíl od ostatních žen měly postavení v římském právu jako osoby *sui iuris.*

Postavení ženy v Římě nebylo za mák shodné s postavením ženy v dnešní společnosti. Římané považovali ženy za stvoření křehké, slabé[1] a často lehkovážné.[2] Snad proto římské právo trvalo na myšlence, že žena má spadat pod nadvládu muže. Římská společnost byla silně patriarchální. Žena měla podřízenou pozici nejen v rodině, ale také v náboženství, kdy soukromý kult přecházel z muže na muže.

Základní stavební kámen římské rodiny byl muž a měl nad ženou držet ochrannou ruku. Nejprve dívka, pak žena spadala pod nadvládu otce, po svatbě římské ženy vstupovaly do rodiny svého muže a stávaly se osobami *alieni iuris* v rodině svého muže.[3] Ochrannou ruku nad ženami vždy držel *pater familias*, takže se často stávalo, že žena nespadala pod moc svého otce nebo manžela, ale pod moc svého tchána nebo jiné osoby, které příslušelo postavení *pater familias .*[4]

ŽENA VE STAROVĚKÉM ŘÍMĚ

Římské právo hledělo na ženu jako na stvoření, kterého je třeba si vážit. Tento názor nebyl přijímám v Athénách, kde žena byla považována za pouhou služku. Řecké ženy měly ve svých domech vyhrazeny místnosti, kde trávily většinu svého života, aby nepřišly do styku s jinými muži. Žena v Řecku se svým mužem měla společné lože, ne však stůl. Často na ni bylo hleděno jako na otrokyni. Pokud chtěla opustit dům, musela být plně zahalena a byla jí zakázána jakákoliv veřejná funkce nebo zábava. Za cizoložství hrozila ženě smrt nebo prodání do otroctví. Athenské muže můžeme často označit za zakladatele héterismu.

Ve Spartě měly ženy odlišné postavení od Athén. Ve Spartě byla žena symbolem rodiny a byla velmi vážená. Sparťanky se směly částečně i podílet na výkonu veřejných funkcí. Dívky i chlapci se v sedmi letech podrobovali výchově státu a nebyly dělány rozdíly mezi chlapci a děvčaty.

[1] Paul.D.22,6,9.
[2] Gaius I,144.
[3] Osoba podrobená cizí moci. Bartošek, M. : Encyklopedie římského práva. Panorama: Praha. 1981. s. 252.
[4] Nejstarší mužský ascendent, jediná osoba *sui iuris* a její hlava.Musel být římským občanem, ale nemusí mít děti .Nejprve měl doživotní absolutní moc nad všemi členy rodiny a nad veškerým rodinným majetkem, postupně se tato moc mění z práva v povinnost. Bartošek, M. : Encyklopedie římského práva. Panorama: Praha. 1981. s. 247.

Jak jsem již řekla, Římané si žen vážili, ale nepřiznávali jim žádné funkce a ani se jinak nemohly účastnit veřejného života. Římská společnost byla ryze patriarchální, neboť žena existovala pouze prostřednictvím muže. Ženě v Římě příslušelo postavení jako „ochránkyni rodinného krbu". Z toho důvodu muž často ženě svěřoval klíče od domu a žena měla na starosti péči o dům a chod domácnosti byl ponechán na její vůli.[5] Žena tedy měla za úkol dohlížet na služebnictvo a věnovat se pouze jediné vznešené činnosti, kterou zdědila po předcích, a to bylo spřádání vlny.[6] Podle římské tradice byla žena začátkem i koncem své rodiny.[7] Svůj dům žena opouštěla vždy pečlivě zahalená. Vdaná žena nesla označení *matrona.* Legitimní římská manželka nosila oděv, který ji měl označovat právě jako manželku. Oděv se skládal ze stoly neboli bílých dlouhých šatů, které sahaly až na paty a z pally, jejíž cípem se zakrývala hlava při vycházení z domu. Římské ženy nenosily Klobouky, ale měly slunečník, který je chrání před sluncem. Boty nosily stejné jako muži, ale sandály žen byly jemnější a bílé barvy. Římská manželka měla projevovat především počestnost[8] a stud.[9] Římské matrony se tedy držely střízlivých barev a střihů.

Veřejný život v Římě byl zasvěcen mužům, žena neměla být jeho součástí. [10] I když žena byla vyloučena z veřejného života, nebylo jí odepíráno vzdělání. Kvalita vzdělání často byla odrazem bohatství rodiny. I vzdělané ženy spadaly pod pravomoc muže a nemohly se účastnit věcí veřejných. Nutno v této části podotknout, že za císařství ženy často prosazovaly svoje názory a myšlenky skrze svoje vysoce postavené manžele či milence. Takový způsob je však nám znám i dob dřívějších, neboť i prétoři, senátoři a konzulové měli své manželky. [11]

Římané milovali hry a vše, co s nimi souviselo. Ženám vstup na hry zakázán nebyl, ale podle nařízení císaře Augusta jim byly vyhrazeny pouze vyšší tribuny. Pokud se konaly zápasy nahých mužů, byl ženám vstup zakázán.[12]

Jak jsem již uvedla v předešlém příspěvku na doktorandském semináři, právní postavení ženy se odvíjelo také od uzavřeného typu manželství. Manželka v manželství přísném (*matrimonium cum in manum conventione)* byla osobou *alieni iuris [13]* a nemohla mít žádný majetek a veškerý majetek, který nabyla, nabývala pro svého manžela [14]. V přísném manželství[15] měla žena ke svému muži postavení dcery (*sororis loco*) a muž měl nad ženou neome-

[5] BURIAN,J.: Řím: světla a stíny antického velkoměsta.Praha: Svoboda,1970, s. 79.
[6] ROBERT,J-N.: Řím 753 př.n.l.- 476n.l. přeložila Jitka Matějů. Praha:NLN s.r.o.,2001,s. 211.
[7] *Mulier familiae suae et caput et finis est.*
[8] *Pudicitia.* ROBERT,J-N.: Řím 753 př.n.l.- 476n.l. přeložila Jitka Matějů. Praha:NLN s.r.o.,2001, s. 211.
[9] *Pudor.*
[10] Ulp.D 50,17,2. Zde Ulpianus hovoří o tom,že ženy nemohou zastávat žádný občanský nebo veřejný úřad.
[11] Více BURIAN,J.: Řím: světla a stíny antického velkoměsta.Praha: Svoboda,1970,s.192-196 nebo ROBERT,J-N.: Řím 753 př.n.l.- 476n.l. přeložila Jitka Matějů. Praha:NLN s.r.o.,2001,s. 211.
[12] Tamtéž.
[13] Osoba podrobená cizí moci. Bartošek, M. : Encyklopedie římského práva. Panorama: Praha. 1981. s. 252.
[14] Pokud manžel nebyl osobou *sui iuris,* tak vše co žena nabyla připadalo jeho otci. Blaho. P., Haramia. I., Židlická. M. : Základy rímského práva. Bratislava 1997, s. 130.
[15] Je obsaženo slovo *manus,* které podle Gaiova svědectví bylo symbolem moci manželské nad ženou a od této moci se odvíjelo postavení ženy v manželství. Blaho. P., Haramia. I., Židlická. M. : Základy rímského práva. Bratislava 1997, s. 130.

zenou moc [16]. Formu přísného manželství lze přirovnat ke *kapitisdeminuci* [17] manželky a veškerý majetek, který žena měla náležel do moci jejího manžela nebo té osoby, která měla v jeho rodině postavení osoby *sui iuris.* [18]

S postupem doby bylo římské právo nuceno reagovat na rozvoj společnosti, a proto se objevuje nová forma manželství, pro které se vžilo označení volné manželství (*sine in manum convetione).* [19] Uvedené manželství se vyznačovalo tím, že žena nepřestupovala do rodiny svého muže, zůstala ve své původní rodině [20], ale děti narozené v takovém svazku již připadaly do rodiny otce. Pokud žena již neměla *pater familias* [21] stávala se osobou *sui iuris* [22]. Volné manželství nezakládalo žádné majetkové vztahy, přesto žena mohla poskytnout svému muži věno, ale nejednalo se o povinnost ze strany ženy. *Dos* neboli věno byla majetková hodnota, kterou poskytovala nevěsta, a nebo někdo jiný k ulehčení nákladů spojených s manželstvím. U obou typů manželství platila zásada, že náklady manželství nese muž. Věno mělo zajistit ženu v případě rozpadu manželství. Původně věno opět náleželo do moci manžela [23], který s ním mohl podle své nakládat. Za vlády Oktaviána Augusta se zavedlo opatření, které zakazovalo manželovi zcizovat dotální nemovitosti bez souhlasu ženy. Po skončení manželství byl manžel povinen dotální věci vrátit, a proto o ně musel pečovat tak, jak pečoval o své věci [24]. Po zániku manželství mělo být věno navráceno manželce. Jestliže žena zemřela, měl manžel povinnost vrátit věno jejímu otci, který věno zřídil [25].

Pokud byla dcera emancipovaná [26], tak jí příslušelo postavení osoby *sui iuris*. Stejné postavení náleželo i dceři po smrti *pater familias*, pokud byla ve volném manželství. Osoby *alieni iuris* se nemohly smlouvami vůbec platně zavazovat. Ženy *siu iuris* se mohly zavazovat

[16] Manželka byla podřízena svému muži, pouze ona mohla být trestána za nevěru, ale při těžších trestech se muž musel poradit s rodinnými příslušníky. Bartošek, M. : Encyklopedie římského práva. Panorama: Praha. 1981. s. 225.

[17] Doslovně zmenšení osobnosti, která nastává změnou některého stavu, který tvoří osobnost člověka. Právník Paulus uvádí tři statuty svobodu, občanství a rodinu. Paul.D. 4,5,11.

[18] *Pater familias,* který měl plnou způsobilost k právům. Bartošek, M. : Encyklopedie římského práva. Panorama: Praha. 1981. s. 251.

[19] Koncem republiky se začalo přísné manželství přežívat a zavádí se forma volného manželství. Blaho. P., Haramia. I., Židlická. M. : Základy rímského práva. Bratislava 1997, s. 130.

[20] Manželovi nevznikala moc nad ženou a také vše co žena nabývala připadalo otci a nebo jí samé, pokud byla osobou sui iuris. Kincl, J . , Urfus, V . , Skřejpek, M . : Římské právo . Praha :C . H .BECK , 1995, s.134.

[21] Nejstarší mužský ascendent, jediná osoba *sui iuris* a její hlava.Musel být římským občanem, ale nemusí mít děti a sám může být dítětem. Nejprve měl doživotní absolutní moc nad všemi členy rodiny a nad veškerým rodinným majetkem, postupně se tato moc mění z práva v povinnost. Bartošek, M. : Encyklopedie římského práva. Panorama: Praha. 1981. s. 247.

[22] Osoba nepodřízená cizímu právu.

[23] Tryp. D.23,3,75.

[24] Odpovídal za *culpu in concreto.* Blaho. P., Haramia. I., Židlická. M. : Základy rímského práva. Bratislava 1997, s. 135.

[25] *Dos profectitia* a to muselo být navráceno vždy. Justiniánské právo zavedlo lhůty pro navrácení věcí nemovitých, ty měly být vráceny hned a movité do jednoho roku. *Dos adventia* věno zřízené nevěstou nebo jinou osobou manžel vracet nemusel. Blaho. P., Haramia. I., Židlická. M. : Základy rímského práva. Bratislava 1997, s. 135.

[26] Propuštění dítěte z otcovské moci. Bartošek, M. : Encyklopedie římského práva. Panorama: Praha. 1981. s. 142- 143.

smlouvami, ale některé úkony musely být schváleny jejich poručníkem [27]. Žena je lehkovážného ducha a potřebuje poručníka.[28] Poručník neměl nad ženou žádná práva a ani nespravoval její majetek. Institut poručnictví byl omezen pouze na některé formální úkony.[29] Zákon vydaný za vlády císaře Oktaviána Augusta zbavoval ženy poručenství narozením třetího dítěte a institut poručnictví postupně mizí z římského práva [30]. Podle názoru právníka Gaia, že žena není schopna sama rozumně nakládat s majetkem a potřebuje poručníka [31], byl prvek spíše líbivý než důvodný [32] a v jeho době se institut poručnictví jeví jako přežitek. Autor svůj postoj zdůvodňuje tvrzením, že dospělé ženy jsou schopny samy spravovat svůj majetek, a proto nepotřebují být pod mocí jiné osoby .

Žena bez souhlasu poručníka nesmí zcizit mancipační věc [33], ale věc nemancipační [34] zcizovat může, zde je zvýhodněna, neboť nedospělec nemůže zcizit ani věc mancipační. Věc nemancipační nepotřebovala ke svému převodu formalních aktů, a proto žena byla schopná prodat nemancipační věc i bez souhlasu poručníka.

Právo dává ženě možnost půjčovat peníze, které jsou věci nemancipační , bez souhlasu poručníka a tím uzavřít platnou obligaci [35] . Dlužník může ženě vracet peníze také bez souhlasu poručníka [36]. Jak jsem již uvedla výše, podle Gaia je souhlas poručníka pouze formální záležitostí.

Další případ, kdy žena mohla využít svůj majetek, zahrnuje situace, kdy muž má dva dlužníky [37] a jedním z nich je manželka. Dlužníkem svého manžela mohla být pouze manželka ve volném manželství a ještě musela být osobou *sui iuris*, ta měla majetek a mohla s ním disponovat. Tento případ se zřejmě nevztahuje k manželství přísnému, neboť dluh ženy by přecházel na manžela, který by byl svým vlastním dlužníkem. Podle mého názoru nemůžeme za dlužníka manžela považovat manželku *alieni iuris* ve volném manželství, zde by se dlužníkem manžela stal její *pater familias*.

Převod majetku mezi manžely formou darování byl neplatný [38], tuto větu je třeba zdůraznit, neboť se jedná o nejzásadnější ustanovení týkající se majetkových vztahů manželů v Římě. Důvodem byla především obava, aby nedocházelo k neodůvodněným přesunům majetku mezi rodinami. Přesto se v římském právu setkáváme s darováním před manželstvím [39]

[27] Heyrovský, L. : Dějiny a systém soukromého práva římského. Praha. 1910. s. 185.
[28] *tutela mulierum.*
[29] Zejména na uzavírání přísného manželství- *confarreatio, coemptio, usu.*
[30] Blaho. P., Haramia. I., Židlická. M. : Základy rímského práva. Bratislava 1997, s. 112.
[31] Více Inst.1,13 – 26.
[32] Gai.1 ,190.
[33] Věci mancipační jsou zejména pozemky, otroci ,domácí zvířata, která tahají náklady. Gai.2,80.
[34] Byly ostatní věci, které nespadaly do věcí mancipačních a k jejich převodu nebylo nutno formalit. Rebro, K. : Rímske pravo. Bratislava 1980, s. 124.
[35] Gai.2,81.
[36] Gai. 2,85.
[37] Ulp. D. 24,1,5,1.
[38] Ulp. D.24,1,1.
[39] *Donatio ante nuptias* , je situace, kdy muž dává ženě majetek pro případ jeho smrti a nebo také rozvodu, který by byl zaviněn jeho osobou. Kincl, J . , Urfus, V . , Skřejpek, M . : Římské právo . Praha :C . H .BECK , 1995, s. 143.

a platná byla také všechna darování, která neměla v úmyslu zmenšit majetek dárce. Manžel může obdarovat manželku tím, že odmítne převzít dědictví a manželka odmítnuté dědictví přijme[40]. Římské právo rozlišovalo převody majetku mezi živými a pro případ smrti.

PRÁVNÍ POSTAVENÍ VESTÁLEK V ŘÍMSKÉM PRÁVU

Výjimku tvořili právním postavení žen v římském právu vestálky[41], neboť nepodléhaly moci *pater familias* a ani nemusely mít svého poručníka. Jednalo se o šestičlenný sbor kněžek, kde včele stála *virgo Vestalis maxima*. Byli v postavení osob *sui iuris*.[42] Vestálky byly kněžky bohyně Vesty a sídlily v jejím chrámu na Foru Romanu. Tento chrám byl založen v 7. st.př.n.l.králem *Numa Pompilusem*. Do chrámu byl zakázán vstup mužům a nikdy se tu nevyskytla socha bohyně Vesty. Bohyni Vestu v chrámu představoval oheň, který byl i symbolem Říma a nesměl nikdy vyhasnout, protože by to bylo neblahé znamení pro římský stát. Pokud vestálka nechala oheň vyhasnout, tak se dopustila těžkého provinění a byla zbičována. Oheň měl být v tomto případě zažehnut pouze třením dřev. Dalším úkolem vestálek byla příprava obětních koláčků, které byly nutné ke státním obětem. Vesta byla podle římské mytologie bohyně krbu, domova a celého Říma. Jejím oltářem byl domácí krb.[43]

Vestálky byly nedotknutelné a vázal je slib čistoty. Pokud by došlo k porušení slibu, následoval trest v podobě pohřbení za živa za Quirinalskou bránou. Vestálka musela být pohřbena za živa, nebo´t byla nedotknutelná, a to i přesto, že porušila daný slib. Tento rituál spočíval v tom, že kněžka byla spuštěna do vyzděné kamenné hrobky, kde měla připraveny prostředky, které potřebovala k obživě. Do hrobky jí byl dáván chléb, mléko, olej a voda. Provinněná Vestina panna musela před vstupem do hrobky odevzdat bílé roucho, stužky do vlasů a závoj, který využívala při výkonu obětí. Tento způsob trestu se vykonával z toho důvodu, aby odsouzená nemohla svým dotykem poskvrnit věci společné všem lidem, zejména vodu, vzduch a půdu.[44]

Trestu neunikl ani svůdce, který byl nahý umrskán k smrti. Tento trest měl v Římě působit preventivně a hlavní jeho funkcí bylo udobření si bohyně Vesty, protože porušení panenské čistoty vestálkou bylo nepříznivé znamení pro celou obec. Řím v počátcích svého vzniku byl plně ovládán zvykovým právem, které bylo úzce propojeno s náboženskými normami, které nastolili sami bohové.

Smrt hrozila také tomu, kdo by je urazil a tato výsada se přenášela i na osoby, které je doprovázely. Nedotknutelné bylo též obydlí Vestálky a to vedlo k tomu, že se zde shromažďovaly důležité soukromé listiny.[45]

[40] Ulp. 24,1,5,14.
[41] *Virgines Vestae.*
[42] Osoba svého práva.
[43] Více: SKŘEJPEK,M.: Ius et Religio.Praha: Nakladatelství 999.1999. s. 199.
[44] SKŘEJPEK,M.: Ius et Religio.Praha: Nakladatelství 999.1999.s. 207.
[45] Tamtéž.s. 201.

Novickami se dívky stávaly zhruba mezi 6 -10 lety a jejich služba byla stanovena na dobu 30 let, nebyla tudíž doživotní. Po ukončení služby bohyni Vestě se mohla žena provdat. Původně se jednalo pouze o dívky z patricijských rodin, které musely být bez tělesných vad, mít oba rodiče a děda z otcovy strany. Dívky musely být pod mocí svého otce a ten nesměl vykonávat nečestné povolání. Dívky byly vybírány losem z dvaceti možných adeptek.[46] Tuto poctu bylo možno i odmítnout na základě několika důvodů, například sestra vybrané dívky byla vestálkou, nebo otec byl vysokým římským knězem.

Později byl vstup povolen i plebejským dívkám, které vybíral sám *pontifik maximus*. Za výborné služby se jim dostávalo ocenění *Vestalis Maxima*. Vestálky byly velmi vážené a uznávané. Přednost jim dávali i sami konzulové a vestálky byly často doprovázeny *liktory*.[47] Pokud jim cestu zkřížil odsouzenec na smrt, byl osvobozen. Vystupovaly jako jedna osoba a po městě většinou cestovaly vozem. Jejich vážnost byla i zvyšována tím, že v divadle a při hrách měly vyhrazená čestná sedadla.

Vestálky měly předepsaný oděv i účes. Vestálky nosily bílé roucho starobylé úpravy. Podobný oděv nosily také římské matrony, ale odlišit je bylo možno podle účesu, protože vlasy Vestálek byly spleteny do šesti copů a převázány bílou stuhou. Při oběti si halily hlavu bílým závojem, který byl na prsou spjat stuhou.

Po provedení rituálního sňatku s nejvyšším pontifikem vestálka vystupovala z moci svého otce a stávala se osobou *sui iuris.* Pak se tedy vestálka mohla stát dědičkou ze závěti, nemusela mít poručníka. Vestálky díky svému postavení mohly i svědčit, účastnit se uzavírání smluv, ale nikdy od nich nemohl být vyžádána nebo vynucována přísaha.

Nutno na závěr říci, že vestálky byly sice z pohledu práva osobami svobodnými, ale dozor nad nimi a trestání prováděl *pontifex maximus*, který zastoupil postavení *pater familias*. Jediná odlišnost římské *familie* spočívala v tom, že vestálky byly oproti členům římské rodiny osobami *sui iuris.*

LITERATURA:

- BARTOŠEK, M. : *Encyklopedie římského práva* . Praha : Panorama , 1981.s. 471.ISBN 80-200-0243
- BLAHO. P., HARAMIA. I., ŽIDLICKÁ. M. : *Základy rímského práva*. Bratislava, 1997 s.483.ISBN 80-85719-07-X
- BURIAN, J.: *ŘÍM - světla a stíny antického velkoměsta*.Praha: Svoboda,1970.s.286.ISBN 25-128-70

[46] Tamtéž. s. 200.

[47] Liktoři –služebníci úředníků ve starém Římě, většinou propuštěnci; liktoři provázeli úředníky nesouce na rameni svazky prutů , v nichž často bývala zatknuta sekyra Pruty a sekyra představovaly svrchovanou moc provázené osoby (**imperium**), resp. oprávnění při prosazování této moci nechat občana zmrskat pruty či popravit.Liktoři často svému pánu razili cestu,vybízeli k úctě. Více BARTOŠEK, M. : Encyklopedie římského práva. Panorama: Praha. 1981. s. 176.

- GAIUS. : *Učebnice práva ve čtyřech knihách.* Přeložil Jaromír Kincl. Brno: Doplněk, 1999, 274, ISBN 80- 7239-057-0
- HEYROVSKÝ,L.: *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Bratislava:Právnická fakulta Univerzity Komenského. 1927
- JELÍNKOVÁ,K.: *Právní postavení ženy v římském právu*. Brno,2009. Diplomová práce na Právnické fakultě MU Brno.Vedoucí diplomové práce JUDr.Renata Veselá,Ph.D.
- KINCL, J . , URFUS, V . , SKŘEJPEK, M . : *Římské právo* . Praha :C . H .BECK , 1995.s. 386. ISBN 80-7179-031-1
- ROBERT,J-N.: *Řím 753 př.n.l.- 476n.l.* přeložila Jitka Matějů. Praha:NLN s.r.o.,2001,s. 270,ISBN 80- 7106-398-3
- SKŘEJPEK, M.: *Justiniánské instituce* , Praha : Nakladatelství Karolinum, 2010.s.411.ISBN 978-80-246-1749-9
- SKŘEJPEK, M.: *Latinsko-český slovníček práva římského*. Praha:LexisNexis CZ,2005.s.575. ISBN 80-85927-82
- SKŘEJPEK, M.: *Ius et religio.* Praha: Vydavatelství 999, 1999.s. 264, ISBN 80-901064-8-X

VZÁJEMNÝ VZTAH ČSSD A KSČ V OBDOBÍ TZV. TŘETÍ REPUBLIKY

(referát ze semináře Rozkol na levici, který se konal 19. 11. 2011)

MICHAL ŠKERLE

ÚVOD

Vztahy těchto dvou stran v období tzv. „třetí republiky“[1] byly zřejmě velmi důležité pro pozdější nastolení komunistického monopolu moci v Československu. Rozhodující otázkou pak byl právě vztah ČSSD vůči KSČ, ten se totiž často měnil a strana byla vnitřně v tomto směru nejednotná, což se pro ni stalo stigmatem i na léta následující po jejím obnovení v roce 1989.

Postoj komunistů vůči ČSSD byl poměrně jasný, v podstatě stejný jako vůči ostatním stranám – byl to pro ni protivník na cestě k nastolení diktatury v Československu a bylo třeba se ho zbavit. Sociální demokraté ve své většině žili v zajetí vzpomínek na společný boj proti nacistům a považovali KSČ za svého nejbližšího partnera v rámci Národní fronty. Komunisté však již v této době, jak bude ukázáno v mém příspěvku, měli mezi sociálními demokraty nasazenu celou řádku agentů, kteří stranu měli zevnitř postupně zničit. Nejprve je však potřeba si ujasnit vůbec situaci v poválečném Československu.

PRVNÍ MĚSÍCE V OSVOBOZENÉM ČESKOSLOVENSKU

Během 2. světové války se v Londýně ustavila koalice čtyř stran, které společně bojovaly proti fašismu – Československá strana národně socialistická (ČSNS), Československá sociální demokracie (ČSSD), Československá strana lidová (ČSL) a Komunistická strana Československa (KSČ). Po vypuknutí Slovenského národního povstání se k této čtyřce přidaly ještě nově vzniklé Demokratická strana (DS) a Komunistická strana Slovenska (KSS).[2] Tyto strany se dohodly, že po válce znemožní činnost ostatní politických stran. V českých zemích to byla především strana agrární, živnostenská a několik dalších menších stran, na Slovensku to potom byla především Hlinkova slovenská ľudová strana. Tak vznikla Národní fronta, jako uzavřený politický klub, kam nikdo další neměl přístup.

Během války to vypadalo, že ČSSD bude obnovena také na Slovensku. Na začátku září 1944, během bojů Slovenského národního povstání, však byla na nátlak komunistů, zejména G. Husáka, zahájena jednání o sloučení sociální demokracie s komunistickou stranou. Při jed-

[1] Politický systém v letech 1945–1948 kontinuálně navazoval na předválečné více méně demokratické režimy v Československu, proto jej lze takto označit.

[2] Komunisté takticky rozdělili svou stranou na českou a slovenskou mimo jiné proto, aby dosáhli v poválečné vládě (kde měla mít každá strana stejný počet ministrů) většího zastoupení.

nání v Banské Bystrici zástupci na tento záměr část slovenských sociálních demokratů přistoupila. Jednalo se však o zástupce, kteří byli v ČSSD politicky bezvýznamnými jedinci a neměli k tak dalekosáhlému kroku oprávnění. 3. dubna 1945 v Košicích proto sociální demokraté ihned vydali prohlášení, že sloučení neberou na vědomí a jsou připraveni ČSSD na Slovensku znovu organizovat. Byla vyslána delegace k Husákovi, který tehdy již byl předním veřejným slovenským činitelem. Husák sice delegaci přijal, odmítl však striktně její požadavky. Neváhal prý hrozit, že se sociálními demokraty, kteří se nepodrobí sloučení, bude jednáno „touto řečí" a měl si u toho významně poklepávat na pistoli, která ležela před ním na stole.[3] Nakonec se objevil další pokus obnovit sociální demokracii na Slovensku před volbami v roce 1946 v podobě tzv. Strany práce, ta však zůstávala až téměř do konce své existence ve slovenském politickém životě okrajovou silou. Jejím čestným předsedou byl čelný prvorepublikový sociální demokrat Ivan Dérer.

Na základě zkušeností z Mnichova i z války se všechny politické strany, včetně prezidenta Beneše, shodovaly na vytvoření národního státu Čechů a Slováku, bez národnostních menšin a na potřebě zajistit se mezinárodně politickou orientací na spojenectví se Sovětským svazem a v demokratické části i s dalšími velmocemi protihitlerovské koalice. Toto byl jeden z hlavních faktorů, který zřejmě strany udržely v Národní frontě až do února 1948. Tato Národní fronta politických stran se zabývala jak tvorbou státní politiky, tak konkrétními opatřeními denní politické praxe. Její rozhodnutí měla podobu dohod, ne odhlasovaných usnesení, byla pro všechny členy závazná a to ve vládě, parlamentu i v národních výborech, prostě ve všech orgánech státní moci.

Vliv komunistů na dění v Československu se oproti předválečně době změnil a nyní byl zcela dominantní. Hlavní zásluhu na tom mělo silné postavení SSSR, v jehož zóně vlivu Československo leželo. Komunisté tak při obnovování poválečné ČSR dosáhli důležitých pozic. Již v první poválečné vládě se jim podařilo obsadit některá klíčová ministerstva, která odmítali vydat jiným stranám. V první řadě to bylo ministerstvo vnitra, které řídil Václav Nosek. Tak se jim mohlo dařit obsazovat veškerá důležitá místa v Bezpečnosti, až ji zcela ovládli a v únorových dnech ji měli na své straně. Další bylo ministerstvo zemědělství, které řídil Julius Ďuriš. Společně s dalšími centrálními úřady (opět s převahou komunistů) mělo toto ministerstvo na starost rozdělování a osidlování půdy zabavené Němcům a kolaborantům. Komunisté pak tuto půdu buď přidělovali svým lidem, ale ještě lépe si tím zavazovali své nové sympatizanty a získávali tak do svých řad nové členy. Jednalo se především o území v pohraničí, ale část přidělování dekretů se týkala například i území větších měst, kde žila německá menšina. Zde se KSČ těšila velké oblibě. V neposlední řadě pak komunisté získali i ministerstvo informací (ministr Václav Kopecký), které mělo na starosti rozhlas, film, tiskovou kancelář a státní propagandu – tímto tedy měli velký vliv na veřejné mínění prostřednictvím medií.

Sociální demokracie zaujímala v nové vládě poněkud výjimečné místo. Kromě dvou ministrů – Bohumila Laušmana jako ministra průmyslu a Václava Majera jako ministra výživy – získala také post premiéra, kterým se stal Zdeněk Fierlinger. Ten se do ČSR vrátil i jako nový

[3] Hrubý, K.: Léta mimo domov; K historii Československé sociální demokracie v exilu., Praha 1997, s. 19.

předseda strany. Před válkou Fierlinger v ČSSD nezastával žádnou významnější funkci, nyní mu však pomohlo jeho přátelství s prezidentem Benešem a hlavně to, že byl přijatelný pro komunisty.[4] Jeho postavení předsedy strany pak potvrdil i XX. sjezd sociální demokracie.

Tento sjezd měl do dalšího směřování strany velký význam. Sociální demokracie jej pořádala jako první z Československých politických stran a chtěla tím demonstrovat svou jednotu a odhodlanost. Strana tu také změnila svůj název na Československá sociální demokracie a přívlastek dělnická již nadále nepoužívala. Bylo to především z důvodů proklamované orientace strany i na jiné vrstvy obyvatel, které strana dříve podceňovala. Zřejmě ale i proto, že si strana nechtěla tolik konkurovat s komunisty a chtěla zkusit získat třeba i ty voliče, kteří se dříve přikláněli k nyní zakázaným stranám.[5] Odpovídalo tomu i nové složení členstva. Zatímco před válkou tvořilo dělnictvo až 60% všech členů, nyní to bylo zhruba 30%.[6]

Sociální demokracie chtěla svou stranu budovat jako masovou (stejně jako ostatní strany třetí republiky) a na sjezdu se přihlásila v novém programu k myšlenkám socialismu a demokracie. Úkol to byl nelehký, protože strana za války značně utrpěla ztrátou svých předních osobností. ČSSD se snažila provádět radikální socialistickou politiku, kterou předčila i ostatní československé strany, které se k socialismu hlásily. Zcela mimořádnou důležitost přikládala znárodnění průmyslu a s velkým úsilím se pustila do jeho přípravy a především propagace ve svém tisku. Hlavní iniciativu v tomto vyvíjel ministr průmyslu Bohumil Laušman. Sociální demokracie předčila svou aktivitou v otázce znárodnění dokonce komunisty a svým radikálním postupem vlastně nutila komunisty k razantnějšímu postupu, než původně KSČ zamýšlela. Přestože pro komunisty bylo znárodnění také jedním z klíčových témat, snažili se nejdříve chopit moci a až poté se zabývat cíli dílčími.[7]

Skutečnost, že k myšlence socialismu se v českých zemích hlásily ještě dvě strany, že sociální demokracie svou zdůrazňovanou návazností na marxismus měla blízko ke komunistům a svým akcentováním demokracie zase k národním socialistům, ji v očích voličů činilo nečitelnou a málo srozumitelnou. Ve snaze postupovat korektně vůči ostatním partnerům v Národní frontě působila bezbarvě a nevýrazně. Polarizace československého politického tábora nepřála středové orientaci, kterou postupně, byť nechtěně zaujímala.

Od května 1945 se o činnost uvnitř všech demokratických stran zajímala KSČ. Komunisté se zpočátku snažili získávat informátory z řad členů těchto stran. Jednalo se především o starší členy, kteří se svými stranami politicky rozešli a rozhodli se vstoupit do KSČ. Komunisté je ovšem přesvědčili, aby svou původní stranu neopouštěli a uvnitř strany pracovali pro KSČ. Dalším typem spolupracovníků byli mladí či noví členové nekomunistických stran, které ko-

[4] V době příprav na příjezd dr. Beneše do Moskvy napsal Václav Kopecký Janu Švermovi dopis, v němž líčí Fierlingra jako člověka, kterému lze důvěřovat a zasvětit ho do komunistických plánů, protože bude spolupracovat. Tomeš, J.: Průkopníci a pokračovatelé. Osobnosti v dějinách české sociální demokracie 1878-2003. Praha 2004, s. 26.

[5] Strana se v tomto období orientovala hodně na živnostníky a zemědělce, kteří ji dříve zřejmě tolik nevolili. Potvrzuje to i vznik těchto platforem uvnitř strany a jejich neustálá propagace ve stranickém tisku.

[6] Vošahlíková, P.: Československá sociální demokracie a Národní fronta. Praha 1985, s. 46.

[7] Pernes, J.: Vztahy ČSSD a KSČ v době třetí republiky, in Fajmon H., Balík S., Hloušková K. a kol.: Dusivé obětí. Historické a politologické pohledy na spolupráci sociálních demokratů a komunistů. Brno 2006, s. 28.

munisté do těchto již záměrně poslali nebo je jako informátory brzy získali. Nejvíce informátorů pracovalo v sociální demokracii. Komunisté sice ČSSD považovali za partnera v levicovém bloku, zároveň ale se znepokojením sledovali rostoucí vliv „pravice“ ve straně. Politická blízkost až jednota s levicovými funkcionáři umožňovala udržovat vazby mezi KSČ a ČSSD na úrovni informací. Přitom někteří funkcionáři „levice“, kteří měli zpravodajské kontakty s KSČ, se sami vnitřně považovali za členy této strany, aniž by vlastnili její legitimaci.[8] Po brněnském sjezdu v listopadu 1947 už však komunisté uvnitř ČSSD začali přímo organizovat levicové frakce, které měly stranu rozvrátit a přivést do náručí KSČ.

VOLBY V ROCE 1946

V Československu se od posledních voleb (1935) mnohé změnilo a značně se proměnila i voličská základna. Zhruba 15 procent lidí šlo k urnám vůbec poprvé. Mimo jiné i proto, že se věková hranice aktivního volebního práva snížila z 21 na 18 let a oproti období první republiky bylo volební právo rozšířeno na vojáky a příslušníky bezpečnostních orgánů. Ve volebním zákoně byla ustanovena povinnost volit, a kdo nešel, tomu hrozila pokuta.[9] Zachovával se princip poměrného zastoupení a vázaných kandidátek, ale nebyla obnovena druhá komora parlamentu (senát). V praxi to znamenalo, že se volily politické strany, které nesly odpovědnost za své kandidáty. Pokud občan nechtěl volit ani jednu ze čtyř stran, měl možnost odevzdat tzv. bílý lístek.

Volební klání se vyznačovalo jednou zvláštností. Tou byla dohoda o pravidlech volební soutěže, kterou uzavřeli představitelé stran Národní fronty 25. března 1946. Strany se vzájemně zavázaly, že povedou svou agitaci v tisku i na schůzích v souladu se zásadami Košického vládního programu a budou v ní prosazovat dosavadní politiku Národní fronty. To znamenalo například obhajovat znárodnění v průmyslu a peněžnictví, zbavení Němců a Maďarů státní příslušnosti, ustavení Národních výborů, vyřešení poměru ke Slovákům na základě rovnoprávnosti atd. Zároveň si strany přislíbily, že i po volbách budou spolupracovat a znovu vytvoří vládu Národní fronty. Na radnicích bylo dohodnuto, že strana, která v daném místě dostane nejvíce hlasů, obsadí post předsedy národního výboru.

Předvolební kampaň Československé sociální demokracie měla demonstrovat její seriózní charakter. Jako jediná respektovala oficiální zahájení kampaně vyhláškou ministerstva vnitra ze dne 19. 4. 1946, která byla uveřejněna 26. 4. a tímto dnem také mohla začít volební kampaň (přesně měsíc před volbami). Sociální demokracie vstupovala do voleb pod heslem „demokracie je naše cesta, socialismus je náš cíl". Předvolební slogany v brněnském tiskovém orgánu strany Čin zdůrazňovaly seriózní a konstruktivní ráz strany a vyzdvihovaly politické zásluhy strany v minulosti – že sociální demokracie bojovala za politické a sociální požadavky širokých vrstev obyvatelstva už za Rakouska-Uherska, byla státotvornou silou v Masarykově

[8] Kaplan, K.: Pět kapitol o únoru, Praha 1997, s. 11 – 14.

[9] Výjimky tvořili lidé starší 70 let, vážně nemocní a ti, kteří se z jiných zákonem daných důvodů nemohli zúčastnit.

republice, vzdorovala za druhé republiky a podílela se na druhém domácím i exilovém odboji v letech 2. světové války.

Po celou dobu předvolební kampaně musela sociální demokracie čelit útokům zejména ze strany národních socialistů, týkajících se nařčení o jejím budoucím sloučení s komunisty. Sociální demokracie tyto útoky a nařčení rozhodně odrážela a dne 14. 5. 1946 bylo zveřejněno volební prohlášení, že sociální demokracie zůstane i v budoucnu samostatnou politickou stranou. Národně socialistický a lidovecký tisk dále napadal sociální demokraty, že spolu s komunisty prosadili do volebního zákona existenci tzv. bílých prázdných lístků či jejich snahu o udržení jednotné celostátní organizace Svazu české mládeže.

Politický boj byl velmi hektický. Předvolebními plakáty se polepovalo, co se jen dalo, a agitace se všichni zúčastňovali s obrovským nadšením. Sociální demokracie se však tehdy politicky vyhraňovala především právě proti národním socialistům, kteří se podle ní chovali velmi „pravicově". S komunisty měli nepsanou dohodu, že se v kampani vzájemně nebudou napadat, a lidovce brali jako klerikály, kteří mají vlastní pole působnosti.

První poválečné volby v Československu se uskutečnily 26. května 1946. Na celostátní úrovni vyhrála volby KSČ se ziskem 40,2% hlasů. Další strany již měly poměrně velkou ztrátu – druhá ČSNS 23,7%, třetí ČSL 20,2% a poslední ČSSD 15,6% hlasů. Na Slovensku zvítězila Demokratická strana 62%, druzí slovenští komunisté 30,37%, zbylé dvě strany měly výsledek zcela marginální – Strana slobody 3,73% a Strana práce 3,11%.

Komunistická strana přijala své volební vítězství s uspokojením. Obrovský náskok komunistů na národní socialisty byl potvrzením jejich přesvědčivého vítězství. Komunisté v prvních povolebních dnech oslavovali své vítězství a zdůrazňovali význam svého postavení. Komunisté viděli ve svém volebním úspěchu potvrzení dosavadní politiky strany a ohlašovali, že brzy „uskuteční dvouletý plán rozkvětu republiky".

Přes všechny mocenské machinace, jimiž komunisté ovlivnili volební výsledky, prohlašovali tyto volby za „nejdemokratičtější", v nichž „všechny strany měly nejsvobodnější možnosti agitce a volebního boje".[10] Zatímco v předvolebním boji komunisté kladli důraz na nezbytnost Národní fronty a její přínos pro republiku, v povolebním období se jejich rétorika stočila na vlastní stranu a její oslavy. Došlo tak do jisté míry k paradoxní situaci. Zatímco komunisté v předvolebním boji hovořili jménem republiky a Národní fronty a ostatní strany byly zaměřeny více na sebe, po volbách se tato praxe otočila.

Představitelé KSČ i po volbách pokračovali ve svých útocích proti národním socialistům, tvrdili například, že „demokratický soud lidu je porážkou a vážnou výstrahou reakčním živlům, které se projevily v jednotlivých stranách, zejména pak ve vedení strany národně socialistické."[11] Velmi zajímavý je i postoj komunistů vůči sociálním demokratům a hodnocení jejich volebního výsledku „tam, kde sociální demokracie loyálně spolupracovala v Bloku a v Národní frontě, tam získala dobré výsledky, tam kde se zúčastnila protikomunis-

[10] Rudé právo, 1.6.1946, s. 1.
[11] Rudé právo, 29.5.1946, s. 2.

tické kampaně, ztratila nejvíce“.[12] Komunisté si byli vědomi volební podpory od bývalých voličů agrární strany a od zemědělců vůbec. Jejich zemědělská politika a jimi prováděná pozemková reforma byly důvodem, proč se „komunistická strana stala nejsilnější stranou také na venkově. Tento úspěch rozhodl o vítězství komunistů.“[13]

Vítězství v českých zemích uspokojilo představitele KSČ natolik, že považovali za reálné, že v příštích volbách již získají přes 50% voličů. Tento plán se objevil již bezprostředně po květnových volbách, ale toto rozhodnutí uveřejnil ÚV KSČ až v lednu 1947. Vznikla tak koncepce získání hlasů „většiny národa“ jejímuž naplnění komunisté podřizovali svoji politiku uvnitř NF. Komunisté se soustředili na svého nejbližšího partnera, jímž byli sociální demokraté, kteří se však poučeni volební porážkou snažili projevovat jako samostatná a nezávislá politická strana, a další sbližování s komunisty odmítali.

Sociální demokraté byli rozpačití nad vlastním volebním výsledkem. První úvodník stranického listu je věnován tématu „co píší o volbách jiní“.[14] Na titulní straně čtenář nenašel žádný komentář výsledků vlastní strany, jako by redaktoři sami nevěděli, jak čtenáři vyložit volební neúspěch. Spíše než s vlastními komentáři se v Právu lidu setkáme s ohlasy, které volbám věnovaly deníky ostatních stran. Vzhledem k volebnímu neúspěchu ČSSD, kdy strana skončila poslední s výraznou ztrátou na třetí lidovce, nepoukazují sociální demokraté na svůj volební zisk, ale spíše na svou úlohu jazýčku na vahách, která jim připadla po vítězství komunistů.

Volební výsledky způsobily vnitrostranický otřes. Představitelé i členové ČSSD neočekávali takové oslabení stranických pozic, a tak brzy následovala vlna kritiky dosavadní politiky stranického vedení nižšími organizačními složkami. Kritici viděli příčinu volebního neúspěchu zejména v podřizování stranické politiky komunistické straně, které stíralo rozdíly mezi stranami natolik, že se strana v očích voličů stala pouhou filiálkou KSČ. Vnitrostranické otřesy donutily vedení vyvodit hlavní závěr. Strana se odhodlala vystupovat jako samostatná politická síla, rozhodla se oddělit se výrazně a zcela viditelně napravo od komunistů a nalevo vůči národním socialistům, prohlásila, že bude prosazovat vlastní program demokratického socialismu a že bude usilovat o rozšíření svých řad a vybudování účinné organizace.

XXI. SJEZD ČESKOSLOVENSKÉ SOCIÁLNÍ DEMOKRACIE

Všem bylo jasné, že rozhodnutí o budoucnosti strany přijde ve dnech 14.-16. listopadu 1947 na XXI. řádném sjezdu Československé sociální demokracie v Brně. Sjelo se sem na 500 delegátů a hostů. Po zajímavost lze uvést, že sjezd se konal na Sokolském stadionu a účastníci tu byli i ubytováni. Snídani si musel každý koupit, ale oběd a večeře se podávaly na sjezdu.

[12] Rudé právo, 1.6.1946, s. 1.
[13] Rudé právo, 1.6.1946, s. 1.
[14] Právo lidu, 29. 5. 1946, s. 1.

V pátek večer byla pro delegáty v Janáčkově opeře hrána opera Rusalka a v sobotu byl pro ně přichystán společenský večer se soutěží v sále Typosu na Běhounské ulici.[15]

Na sjezdu nastal rozchod s prokomunistickou politikou. Spojením sil křídel kolem Laušmana a Majera se podařilo sesadit Fierlingera z čela strany a zvolit nové vedení, které bylo rozhodnuto prosazovat samostatnou politiku. Předsedou strany se stal Bohumil Laušman, který získal 283 hlasy proti 182 hlasům pro Fierlingera; pouze jeden hlas byl neplatný.[16] Svědčí to o tom, že delegáti byli v době volby rozhodnuti koho volit a chtěli situaci ve straně vyřešit. Zklamaný Fierlinger se po volbě nechal slyšet, že se do čtyř měsíců vrátí na místo, z něhož ho sjezd odstranil.[17] Po sjezdu pak do Prahy chodily z některých okresů rezoluce, které protestovaly proti odstranění Zdeňka Fierlinger a Evžena Erbana z čela strany.

Tento sjezd pomohl sociální demokracii v očích veřejnosti, u které začala opět získávat sympatie. Svědčí o tom třeba i zájem nových členů o vstup do strany. K velkému přílivu do stranických organizací (především závodních) začalo docházet už několik dní po sjezdu. Toho ČSSD využila k pořádání náborových akcí, kterými chtěla do konce roku zvýšit členskou základnu o 20%.

Celý sjezd sociální demokracie byl však pod bedlivým dohledem komunistů. Ti se snažili ovlivnit jeho výsledek, avšak neúspěšně. Zřídili si kvůli tomu v Brně dokonce kancelář, kde působili její zpravodajci a která pomáhala organizovat levici v ČSSD. Příznivci levice sem také chodili na schůzky a pro rady, jak postupovat. V době sjezdu přijel do Brna dokonce i Rudolf Slánský.[18]

Komunisté byli z brněnského sjezdu velmi zklamáni a dávali to pořádně najevo. V Rovnosti vyšly články, které kritizovaly sociální demokracii za její postup a podporovaly Fierlingera a jeho skupinu. 27. listopadu 1947 pak na zasedání ÚV KSČ bylo rozhodnuto organizovat levici uvnitř ČSSD a k této aktivitě byli všichni funkcionáři vyzváni přímo Gottwaldem.[19] Představitelé levice však po sjezdu žádnou velkou aktivitu ve svůj prospěch nevyvíjeli, proto KSČ začala levici v ČSSD již přímo organizovat, vydávala pro ni instrukce a školila její představitele.[20]

Po celou dobu svého působení byla také levice pro komunistické ústředí zdrojem důležitých informací o poměrech událostech v ČSSD. Sledovalo její vnitřní činnost, zjišťovalo si podrobné informace o její organizaci a o funkcionářích z různých krajů. Vše se mělo využít, až dojde ke konečnému konfliktu s představiteli demokratických stran a komunisté doufali, že sociální demokracii získají na svou stranou. K těmto událostem došlo již o několik měsíců později, a jak se mělo ukázat, tak komunistická snaha přinesla své ovoce.

[15] Národní archiv Praha (dále jen NAP), fond 1083/2 Československá sociální demokracie 1920-1948, karton 9, inv. č. 112, Dokumenty ke XXI. sjezdu.
[16] NAP Praha, fond 1083/2 Československá sociální demokracie 1920-1948, karton 9, inv. č. 112, Zápis z volební komise sjezdu.
[17] Pernes, J.: Vztahy ČSSD a KSČ v době třetí republiky, in Fajmon H., Balík S., Hloušková K. a kol.: Dusivé obětí. Historické a politologické pohledy na spolupráci sociálních demokratů a komunistů. Brno 2006, s. 32.
[18] Kaplan, K.: Pět kapitol o únoru, Praha 1997, s. 43.
[19] Kaplan, K.: Pět kapitol o únoru, Praha 1997, s. 46.
[20] Třeba ji pomohli zorganizovat vydávání časopisu Směr, jehož některé příspěvky byly projednávány přímo na ÚV KSČ.

ÚNOR 1948

Události z 20. – 25. února 1948 měly celorepublikový průběh, který spočíval ve stávkách, demonstracích, rezolucích, zakládání akčních výborů a tím ovládnutí místních radnic, státních orgánů a podniků. Hlavní politický boj se však odehrával v Praze, kde se nacházeli jeho hlavní představitelé – prezident Beneš a čelní funkcionáři politických stran. Jak tedy k pro Československo rozhodujícím událostem na mnoho desítek let došlo?

Komunisté měli neustále větší vliv v Bezpečnosti a masových organizacích, zvláště odborech. Jednaní vlády probíhala v stálém stupňovaně konfrontačním duchu. Na schůzi vlády v pátek 13. února si nekomunističtí ministři vynutili diskuzi o policii. Nelíbilo se jim, že ministr vnitra Nosek odvolal posledních osm nekomunistických náčelníků SNB v Praze a nahradil je komunisty. Ministr Nosek byl tehdy nepřítomen a zastupoval jej ministr Kopecký. Tehdy všech 16 nekomunistických ministrů přehlasovalo 10 komunistických a nařídilo usnesením vlády ministrovi rozkaz zrušit.

Na zasedání vlády 17. února požadovali nekomunističtí ministři projednání splnění usnesení. Klement Gottwald však argumentoval nepřítomností ministra Noska a schůzi vlády ukončil. Na 20. února pak svolal další mimořádnou schůzi. Komunisté také tvrdili, že usnesení vlády zasahuje do kompetencí ministra vnitra a ten se jím tedy nemusí řídit. Tehdy již začali ministři hrozit svou demisí a komunisté naopak na to odpovídali mobilizací mas. Již dříve byl na 22. února svolán do Prahy sjezd delegátů závodních rad a odborových organizací.

V pátek 20. února byla na desátou hodinu svolána mimořádná schůze vlády. Nekomunističtí ministři se jí však odmítli zúčastnit a poslali pouze Gottwaldovi dopis s dotazem, zda bylo splněno usnesení vlády z 13. února. Gottwald jim odpověděl, že je to na programu vlády a Nosek že podá referát. Na to ministři oznámili, že to berou jako nesplnění usnesení a schůze se tedy nezúčastní. Poté informovali prezidenta Beneše o rozhodnutí podat demisi. Demisi však nakonec podala pouze menšina ministrů – 8 národních socialistů, 2 lidovci a 2 zástupci demokratické strany. 2 sociální demokraté a 2 nestraníci (Ludvík Svoboda a Jan Masaryk) demisi nepodali. Komunisté začali tlačit na ČSSD, že novou vládu sestaví jen s nimi a Gottwald jim nabízel šest ministerských křesel. Stejně tak je však přesvědčovaly i nekomunistické strany, aby se přidali k demisi.

Nekomunistická opozice počítala, že demisí ministrů vyvolá pád vlády a při tvorbě nové vlády buď donutí komunisty k ústupu, nebo vyvolá předčasné volby a udrží Národní frontu politických stran i po volbách, v nichž posílí své pozice. To by se však podařilo jen při obvyklém řešení demokratickou parlamentní cestou. Komunisté však byli rozhodnuti přenést boj do ulic a rozhodli se tuto krizi převést v závěrečné střetnutí o monopol své moci.

21. února svolali komunisté na Staroměstské náměstí v Praze a na mnoho jiných míst v celé ČSR protestní tábor lidu. Klement Gottwald na něm přednesl plamenný projev, kde tvrdil, že komunisté chtějí řešit krizi demokraticky a parlamentárně a ostře odsuzoval ministry v demisi jako údajné zrádce a zpátečníky. Vyzýval také k zakládání akčních výborů Národní fronty, které měly převzít moc a projevit vůli lidu. Ty také začaly ihned po celé republice

vznikat. Po demonstraci navštívila delegace komunistických dělníků prezidenta Beneše; tvrdili mu, že všechen lid stojí za Gottwaldem a vyzývali ho, aby demisi přijal. Celý den také rozhlas jednostranně přinášel zprávy na podporu komunistů a žádnému nekomunistovi nebylo umožněno v rozhlase vystoupit a to ani prezidentovi.

23. února přijal prezident jednotlivé delegace stran národně socialistické, lidové a sociálně demokratické. Slíbil, že nebude jmenovat vládu, ve které by nebyli zástupci všech stran. Strany navíc také ujišťovaly, že jednoznačně stojí o zachování Národní fronty. Toto však komunistům nevadilo a už dlouho dopředu vyhledávali své přívržence v ostatních stranách, které by mohli dosadit do nové vlády. V tuto dobu už po celé zemi vznikaly akční výbory Národní fronty, které začaly společnost „očišťovat" od zrádců a reakcionářů. SNB také obklíčil sídlo národně socialistické strany pod záminkou přípravy ozbrojeného puče. V jejich sklepě pak našli podstrčené zbraně. Akční výbory dokonce vznikaly i na jednotlivých ministerstvech a demokratickým ministrům bránily ve vstupu do jejích úřadů. Večer byl také zvolen přípravný výbor pro utvoření Ústředního akčního výboru Národní fronty.

Následujícího dne, 24. února, se konala hodinová generální stávka, kterou organizovaly odbory. Zúčastnilo se jí přes 2,5 miliónu občanů a nestávkovalo pouze kolem čtyř tisíc zaměstnanců. Takou sílu tedy měla v zádech KSČ. Tento den vyšlo pouze Rudé právo; v tiskárnách ustavené totiž akční výbory odmítly tisknout deníky demokratických stran, protože je považovaly za „reakční." Akční výbory už začaly vznikat dokonce v demokratických stranách a ochromovaly jejich činnost, někde dokonce již zcela přebíraly nad stranou kontrolu. Vrcholil také boj o sociální demokracii. Velká část členů už dokonce vyhrožovala vedení, že musí přistoupit na Gottwaldovu hru. Když se prokomunistickým bojůvkám, podařilo v noci z 24. na 25. únor dobýt ústřední sekretariát v ulici Na Příkopě a Lidový dům, po následném „vyjednávání" ČSSD ustoupila a Laušman s Fierlingerem nakonec sami do vlády vstoupili, a také se dohodli na odvolání představitelů „pravice" z čela strany.

V jedenáct hodin ve středu 25. února předložil Gottwald prezidentovi návrh na novou vládu. V tu chvíli se také na Václavském náměstí sešla manifestace čítající 250 000 účastníků. Na podporu prezidenta se však také na hrad vypravil několikatisícový průvod demokratických socialistických studentů (převážně národních socialistů a sociálních demokratů), ti však byli příslušníky SNB a lidových milicí rozehnáni. V 16:30 prezident Gottwaldův návrh nové vlády podepsal. V novém kabinetě měli komunisté 13 křesel, 3 ministři byli nestraníci a ostatní byli příslušníky nekomunistických stran, zcela závislí na komunistech a bezvýhradně poslušní. Komunisté tak dosáhli svého cíle, na kterém pracovali od roku 1945 – monopolu veškeré moci.[21]

V průběhu únorových dní zaujalo vedení ČSSD nerozhodný postoj[22] a to umožnilo, aby komunistický puč slavil úspěch a aby stranu ovládla levice v čele se Zdeňkem Fierlingerem. Protože demokratické strany sociální demokracii nedůvěřovaly, neinformovaly ji předem o

[21] Podrobně o průběhu únorové krize viz Kaplan, K.: Pět kapitol o únoru, Praha 1997, s. 267 – 519.
[22] S výjimkou několika členů v čele s Václavem Majerem. Ten také jako jediný z sociálně demokratických ministrů požadoval odchod ČSSD z vlády. Představenstvo ČSSD však k tomu svým ministrům nedalo mandát.

úmyslu podat demisi svých ministrů a představitelé ČSSD se o tom dozvěděli, až byl tento krok vykonán. I když demokratické strany předpokládaly, že sociální demokraté se k nim nakonec přidají, nestalo se tak. Sociální demokraté tak tímto svým krokem přímo podpořili pozici Klementa Gottwalda a komunistické strany a pomohli utvořit podmínky pro státní převrat. I když Václav Majer 25. února 1948 z vlády také odstoupil, bylo již pozdě.[23] Komunisté za to umožnili, aby také „obrození" sociálně demokratičtí ministři zůstali v nové, rovněž „obrozené" vládě Národní fronty.

Ve straně se také velmi aktivizovala prokomunistická levice. Řada jejich přívrženců začala vystupovat jménem sociální demokracie a propagovat komunistické požadavky. ČSSD vydala prohlášení, že za sociální demokracii mluví pouze její tisk a usnesení ÚVV. Každý jiný tak mluví jen za svou osobu. Jedna členka, která vystoupila na komunistické manifestaci, za to byla navržena na vyloučení ze strany. Vyšlo také prohlášení, že komunisté připravují vznik akčních výborů, ale žádný sociální demokrat se ho nesmí zúčastnit, dokud strana nevydá oficiální prohlášení, naplánované na 23. února.[24] V tomto prohlášení bylo nakonec rozhodnuto, že členové ČSSD mohou do akčních výboru vstoupit, ale musí mít k tomu souhlas své místní organizace.

V Národním archivu v Praze je ve fondu Československá sociální demokracie 1920-1948 uložena řada rezolucí, které chodily do Prahy v době únorové krize z okresních organizací ČSSD. Vesměs stojí všechny za postupem akčních výborů a podporují Zdeňka Fierlingera.[25] Z mnoha okresů tu však nejsou rezoluce žádné.[26] Otázka zní, zda odtud rezoluce vůbec přišly a pokud ano, tak proč nejsou uloženy mezi ostatními a co v nich bylo. Je možné, že příliš kritické rezoluce nebyly úmyslně v ústředí strany zachovány.

Sociální demokracie tak již nadále byla pouhou loutkou v rukou KSČ. Zvítězilo v ní levicové prokomunistické křídlo, které ale mělo vliv i před tím. Přívrženci nejpravicovějšího křídla stranu opustili a často se pokusili o emigraci. Sociálně demokratický tisk byl od února zcela v duchu komunistické rétoriky a komunisté umožnili jeho vydávání až do doby, kdy se ČSSD sloučila s KSČ.

SLOUČENÍ ČSSD S KSČ

Po únoru, kdy komunistická strana získala v ČSR absolutní moc, začala „obroda" veřejného života. Základním úkolem, které plnily akční výbory NF všech stupňů hned po svém ustavení, byla „očista veřejného a politického života." Podle pojetí KSČ měla zůstat i v poúnorovém vývoji hlavním politickým nástrojem vedení Národní fronta, postavená ovšem na novou zá-

[23] Václav Majer se ten den také marně pokoušel o audienci u prezidenta Beneše, ale to mu nebylo umožněno.
[24] Čin 22.2.1948, s. 2.
[25] Jen sporadicky se vyskytne nějaká rezoluce, kde si třeba členové ČSSD stěžují na chování akčních výborů a na propouštění z práce. Nějaké ostře kritické rezoluce na adresu Fierlinger a spol. tu nejsou vůbec.
[26] NAP Praha, fond 1083/2 Československá sociální demokracie 1920-1948, karton 13, inv. č. 133, Rezoluce z okresů o nových poměrech ve straně v únoru 1948.

kladnu, „obrozenou." Byla to však pouhá zástěrka, protože veškerá zásadní rozhodnutí se odehrávala v předsednictvu KSČ.

V sociální demokracii byl poněkud složitější vývoj. Sociální demokracie si sice uchovala své pozice, ale bylo to pouze na oko. Nepohodlní funkcionáři totiž byli nahrazeni těmi, kteří byli akceptovatelní pro komunisty nebo u nichž alespoň byla záruka, že budou zachovávat stranickou linii. O veškerém dění i v této straně už začal rozhodovat její akční výbor. Moci se tu chopili představitelé tzv. levice, kteří byli řádně vybaveni instrukcemi od KSČ a při jednání se svými kolegy si nebrali servítky. Bohumil Laušman navíc v březnu odstoupil z funkce předsedy. Na toto místo se vrátil Zdeněk Fierlinger, čímž bylo stvrzeno vítězství „levice" v ČSSD.

24. března pak na své schůzi AV ČSSD rozhodl o zrušení téměř poloviny okresních sekretariátů a u těch stávajících „obrodil" jejich složení. Někteří členové měli být zatím pouze „prošetřeni" někteří byli přeřazeni na jiná méně významná místa a u řady členů je opět poznámka „ven". U těch, kteří byli ponecháni na svém místě, bylo uváděno: „Jsou spolehliví, oddaní lidově-demokratickému řádu. Vyhovují." Členům ČSSD bylo zrušení těchto sekretariátu odůvodněno tak, že je to především z úsporných důvodů,[27] připravovala se však již konečná likvidace strany.

Akční výbory se zaměřily i na činnost stranických komisí. Je až neuvěřitelné, jakou již krátce po únoru měly moc. Uveďme jeden příklad. 7. března 1948 obdržela očistná komise právnické fakulty Masarykovy univerzity rezoluci od AV Ústřední komise mládeže, že čtyři její studenti byli vyloučeni z komise mládeže pro nesprávnou politickou linii, kterou vedení strany odsuzuje. Ústřední komise mládeže však nechala rozhodnutí o tom, zda jim má být dána možnost dostudovat, na očistné komisi právnické fakulty.[28] Komise mládeže tedy měla po únoru takovou moc, že rozhodovala o tom, kdo může a nemůže dostudovat. Do ČSSD po únoru také začali vstupovat bývalí členové národních socialistů a lidové strany, kteří doufali, že by se sociální demokracie mohla stát opozicí vůči KSČ. K tomu však již nedošlo.

Když si 11. dubna 1948 otevřeli sociální demokraté svůj tisk, dozvěděli se zprávu, kterou mnozí uvítali: „Zastupitelstvo strany bude jednat o vytvoření jednoty obou marxistických stran."[29] Ti, kteří četli i Rudé právo by se tuto informaci dozvěděli již o den dříve. Uvítali ji především přívrženci levice, jenže ti již měli v této době ve straně zcela navrch a činnost sociální demokracie byla zcela v jejich režii. Toto sloučení však nemělo být výsledkem žádných kompromisů z jednání obou stran, mělo se jednat pouze o jednostranné pohlcení ČSSD komunistickou stranou.

Paradoxně se však členstvo ČSSD dozvědělo o sloučení dříve z novin než od samotné strany. Ta totiž o tomto sloučení měla teprve oficiálně jednat. Stalo se tak na jednání zastupitelstva ČSSD (dnešního ÚVV) dne 17. dubna 1948 v Praze. Jednání bylo původně plánováno na

[27] Čin 25.3.1948, s. 1.
[28] NAP, fond 1083/2 Československá sociální demokracie 1920-1948, karton 28, inv. č. 260, Materiály osobního oddělení z krajů.
[29] Čin 11.4.1948, s. 1.

dva dny, ale skončilo již brzy odpoledne. Rozhodlo, aby se ČSSD sloučila s KSČ.[30] Toto rozhodnutí zastupitelstva bylo opravdu již zcela formální. Členstvo ČSSD už počítalo se sloučením.

Na sloučení s ČSSD se připravovali i komunisté. O slučování mluvil například na schůzi předsednictva KV KSČ v Brně 19. 4. 1948 Otto Šling. Tvrdil, že zvítězilo stanovisko, že o každém členu ČSSD se bude rozhodovat zvlášť. K tomu budou vytvořeny v okresech komise, které se budou skládat ze 3 sociálních demokratů a dvou komunistů. Ty budou rozhodovat, kdo do KSČ vstoupí a kdo ne. Dále Šling uvítal, že sloučením získá KSČ důležitý úřednický aparát, který od ČSSD přebere. Prosazoval, aby bylo vedení ČSSD zváno na schůze AV, aby si zvykli, že „zde je politické vedení, že NF je politický orgán, tu se poslouchá a dělá." Na závěr Šling zdůraznil, že „při splynutí se soc. dem. nepřipustíme žádnou mentalitu."[31]

Sloučení probíhalo opravdu zcela v režii KSČ. Byly vypracovány přesné instrukce, pro výběr funkcionářů z sociálních demokratů, kteří budou kooptování do funkcí v KSČ. Dále měly komunisté v krajích za úkol zajistit seznam místních členů a ČSSD a řádné ho „proškrtat", aby se zamezilo vstupu protikomunisticky orientovaným členům. Hlavní a rozhodující slovo měly v přijímaní sociálních demokratů základní organizace komunistické strany a slučovací výbory. Zástupci ČSSD měli pouze za úkol o sloučení dostatečně přesvědčit své kolegy. Každý sociální demokrat měl být navštíven a mělo mu být vysvětleno, proč je sloučení dobré. V ČSSD se tato kampaň však netěšila velké aktivitě. Pouze asi třetina organizací uspořádala schůze, kde bylo sloučení propagováno, těchto schůzí se však zúčastnilo jen asi 30% členů.[32]

27. června tedy končí existence Československé sociální demokracie na území někdejšího Československa na celých 40 let. Ten den se však nekonal žádný sjezd, ale obyčejné shromáždění členů. O sloučení totiž rozhodl ústřední výkonný výbor strany, bez účasti vyloučených, pravicově orientovaných vedoucích činitelů. K takovémuto kroku však mohl dát souhlas pouze sjezd a to se nestalo. Ti členové, kterým se podařilo emigrovat, založili exilovou sociální demokracii, která sloučení s komunistickou stranou odmítala a nikdy neuznala.

Slučovací shromáždění mělo být jakýmsi vyvrcholením celé kampaně a slučovacího procesu. Ve skutečnosti se stalo více méně zahájením intenzivního slučovacího řízení. Původně bylo stanoveno, že okresní slučovací výbory mají okamžitě odevzdávat vyplněné členské listy na ústřední sekretariát KSČ. Slučovací akce se protáhla až do prvních dnů roku 1949 a 4. ledna 1949 bylo na sekretariátu KSČ hlášeno 118 104[33] odevzdaných členských listů.[34]

Na sociální demokracii tak po červnovém slučovacím sjezdu můžeme pohlížet dvěma způsoby de iure, kdy její existence nadále pokračovala. Jednak tu existovala exilová sociální demokracie, ale především (a tak k tomu přistupovala i řada domácích bývalých sociálních demokratů) její sloučení s KSČ bylo protizákonné, protože odporovalo tehdy platnému organi-

[30] Nedvěd, J.: Cesta ke sloučení sociální demokracie s komunistickou stranou v roce 1948. Praha 1968, s. 68.
[31] MZA Brno, fond G 560 KSČ – krajský výbor Brno, karton 20, inv. č. 30, Zápis ze schůze předsednictva KV KSČ v Brně ze dne 19.4.1948.
[32] Nedvěd, J.: Cesta ke sloučení sociální demokracie s komunistickou stranou v roce 1948. Praha 1968, s. 77.
[33] Dalších 48 962 členů sociální demokracie však vstoupilo do KSČ již v období mezi 1. březnem a 30. červnem.
[34] Nedvěd, J.: Cesta ke sloučení sociální demokracie s komunistickou stranou v roce 1948. Praha 1968, s. 79.

začnímu řádu strany (dnes stanovám), tedy ČSSD vlastně nikdy nezanikla. Na tuto okolnost se odvolávala později i řada jejích členů, kteří různými formami kladli odpor komunistickému totalitnímu režimu v Československu po únoru 1948.

ZÁVĚR

Musíme si uvědomit, že žádná z demokratických stran příliš nepočítala s přenesením „politiky do ulic," jak to prováděli komunisté a počítali s parlamentním řešením krize. Je ale důležité zmínit, že únorové události neporušily žádné ustanovení tehdejší platné ústavy z roku 1920. Legální prezident republiky přijal legální demisi odstoupivších ministrů, pověřil předsedu nejsilnější parlamentní politické strany sestavením nové vlády, která byla ustavena a získala důvěru v parlamentu. Byli v ní dokonce členové všech politických stran. Jiná věc už však je, kdo byli představitelé těchto stran a už zcela nelze akceptovat chování akčních výborů NF, jejichž činnost byla legalizována až dodatečně zvláštním zákonem schváleným Národním shromážděním v létě 1948.

Vztah KSČ a ČSSD byl nadále až do listopadu 1989 založen na vztahu pána a vazala. Kdo ze sociálních demokratů se nepodrobil diktátu z KSČ, byl vyřazen z běžného života, v horším případě skončil jako odsouzený v některém z politických procesů, které byly proti bývalým sociálním demokratům v polovině padesátých let vedeny. Je však třeba i připustit to, že řada sociálních demokratů se nakonec s politikou KSˇidentifikovala a stali se přisluhovači totalitního režimu. Těch však byla menšina.

POUŽITÁ LITERATURA A PRAMENY:

Literatura

- Balík, S., Hloušek, V., Holzer J., Šedo, J.: *Politický systém českých zemí 1848-1989*, Brno 2003.
- Fajmon H., Balík S., Hloušková K. a kol.: *Dusivé obětí. Historické a politologické pohledy na spolupráci sociálních demokratů a komunistů.* Brno 2006.
- Hrubec, M., Bárta, M. a kol.: *Dějiny českého a československého sociálnědemokratického hnutí.* Brno 2006.
- Kaplan, K.: *Pět kapitol o únoru*, Praha 1997.
- Mlýnský, J.: *Akční výbory Národní fronty na Brněnsku v roce 1948*, in: Brno v minulosti a dnes, sv. VI, Brno 1964.
- Nedvěd, J.: *Cesta ke sloučení sociální demokracie s komunistickou stranou v roce 1948*, Praha 1968.
- Škerle, M.: *Únor 1948 v Brně*, Bakalářská diplomová práce, FF MU, Brno 2007.
- Tomeš, J.: *Průkopníci a pokračovatelé. Osobnosti v dějinách české sociální demokracie 1878-2003*, Praha 2004.
- Vošahlíková, P.: *Československá sociální demokracie a Národní fronta*, Praha 1985.

- *Zpráva o činnosti Československé sociální demokracie k XXI. řádnému sjezdu v Brně 14. – 16. XI. 1947*, Praha 1947.

Archivní prameny

- MZA Brno, fond G 560 KSČ – krajský výbor Brno.
- NAP, fond 1083/2 Československá sociální demokracie 1920-1948.

Periodický tisk

- Čin. List Československé sociální demokracie (1945 – 1948).
- Právo lidu (1946)
- Rovnost. List Komunistické strany Československa (1945 – 1948).
- Rudé právo (1946)

Vědecká rada **KEY PUBLISHING**

doc. Ing. František Bartes, CSc., doc. JUDr. PhDr. Jiří Bílý, CSc.,
Ing. Zdeněk Novotný, CSc., prof. Ing. Oldřich Rejnuš, CSc.,
doc. JUDr. Karel Schelle, CSc.

Vědecká rada **The European Society for History of Law**

JUDr. PhDr. Stanislav Balík (Ústavní soud ČR)
doc. JUDr. PhDr. Jiří Bílý, CSc. (Metropolitní univerzita Praha)
prof. JUDr. Ignác Antonín Hrdina, DrSc.
(Právnická fakulta Západočeské univerzity, Plzeň)
JUDr. Vilém Knoll, Ph.D. (Právnická fakulta Západočeské univerzity, Plzeň)
doc. JUDr. Karel Schelle, CSc. (Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Brno)
JUDr. et Bc. Jaromír Tauchen, Ph.D., LL.M.
(Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Brno)

SBORNÍK ZE SEMINÁŘE

Sborníky z doktorandského semináře katedry
Dějin státu a práva Právnické fakulty MU č. 2 (2012)

prof. JUDr. Ladislav Vojáček, CSc., JUDr. et Bc. Jaromír Tauchen, Ph.D., LL.M. (Eds.)

Vydalo nakladatelství KEY Publishing s.r.o., Nádražní 733/176, 702 00 Ostrava-Přívoz,
ve spolupráci s The European Society for History of Law,
Foltýnova 2, 635 00 Brno, Česká republika

Vydáno v roce: 2012

Vydání: první

ISBN 978-80-7418-140-5 (KEY Publishing s.r.o.)
ISBN 978-80-87475-15-7 (The European Society for History of Law)